

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

М.О. Носко, М.П. Дейкун, Ю.М. Носко

**КРЕАТИВНА ОСВІТА
СУЧАСНОГО
СТУДЕНТА**

Навчальний посібник

Чернігів-2018

Рецензенти:

Комишин В.В. директор ІОД НАПН України, доктор педагогічних наук, член-кореспондент НАПН України.

Архипов О.А. завідувач кафедри Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, доктор педагогічних наук, професор.

Сологуб А.І. директор Південно-східного авторського центру креативної освіти ІОД НАПН України, кандидат педагогічних наук, член-кореспондент НАПН України

Носко М.О., Дейкун М.П., Носко Ю.М. Креативна освіта сучасного студента / М.О. Носко .– Чернігів :, 2018.–149 с.
Навчальний посібник

Посібник *«Креативна освіта сучасного студента»* висвітлює інноваційну педагогічну технологію самотворення креативної особистості сучасного фахівця, здатного до ініціювання й здійснення прогресивних змін в освіті й суспільстві. Основними педагогічними методами технології формування креативної особистості є наукова (дослідницька), науково-технічна (винахідницька) та громадська культурно-освітня діяльність, що своїм особливим змістом й організацією утворюють єдину систему. Педагогічним прийомом технології як головною рушійною силою плекання креативної особистості стає самоорганізація студента, яка сприяє включенню його в активну й плідну повсякденну життєдіяльність.

Педагогічна технологія складається з чотирьох підсистем діяльності сучасного студента: *самоменеджменту, самоосвіти, громадської діяльності та самомоніторингу*. Перша складова – це підсистема загального самоуправління навчальною як науковою або науково-технічною організованою чи самоосвітньою діяльністю студента. Друга і третя – підсистеми самостійної діяльності в досягненні мети й виконання завдань програми та плану навчання студента, його участь в культурно-освітній діяльності. Четверта – підсистема самостійного визначення результатів у цілому всієї діяльності студента та глибини його розвитку й самореалізації.

Посібник адресований студентам закладів вищої освіти, кураторам академічних груп та викладачам.

Рекомендовано до друку Вченою радою Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка (Протокол № 5 від 27.12.2017р..)

*Носко М.О., Дейкун М.П.,
Носко Ю.М., 2018*

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	5
ПЕРЕДМОВА	6
РОЗДІЛ 1. ТЕХНОЛОГІЯ САМОСТІЙНОГО ТВОРЕННЯ	
ПЕДАГОГА НОВОЇ ФОРМАЦІЇ	10
1.1. Самоорганізація студента як важіль креативної освіти	14
1.2. Структура технології креативної освіти студента	17
1.3. Соціально-педагогічне значення технології	26
РОЗДІЛ 2. САМОМЕНЕДЖМЕНТ СУЧАСНОГО	
СТУДЕНТА	27
2.1. Кредитно-трансферна система.....	27
2.2. Організація освітнього процесу	28
РОЗДІЛ 3. САМООСВІТА СУЧАСНОГО СТУДЕНТА	35
3.1. Самоосвіта в технології вищої креативної освіти	35
3.2. Індивідуальний навчальний план	36
3.3. Наукова та науково-технічна діяльність сучасного студента	38
3.4. Вимоги до тематики студентських наукових робіт	44
3.5. Організація виконання кваліфікаційних робіт	45
3.6. Загальні вимоги до наукових робіт та критерії їх оцінювання	46
3.7. Підготовка до захисту наукових робіт	53
РОЗДІЛ 4. САМОМОНІТОРИНГ ДІЯЛЬНОСТІ	
СТУДЕНТА	60
4.1. Формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя.....	61
4.2. Сучасні підходи щодо проведення просвітницько-профілактичної роботи серед студентів.....	63
4.3. Формування життєвих навичок.....	68
4.4. Формування навичок здорового способу життя засобами оздоровчої фізичної культури.....	72
4.5. Формування здорового способу життя – один із аспектів соціалізації молодих людей в Україні.....	75

4.6. Соціальне здоров'я української молоді.....	78
4.7. Духовне здоров'я молоді.....	81
4.8. Виховання цінностей здоров'я в майбутніх педагогів ЗВО.....	85
4.9. Особливості використання інноваційних технологій навчання в процесі збереження репродуктивного здоров'я.....	87
4.10. Упровадження здоров'язбережувальних технологій в організацію освітнього процесу.....	92
4.11. Самотестування власної креативності студента.....	95
4.12. Фізичний розвиток та найвищі досягнення студента.....	96
4.13. Самооцінювання динаміки навчальних досягнень.....	97
4.14. Критерії оцінювання наукових робіт.....	98
РОЗДІЛ 5. ОСОБИСТИЙ ПРОЕКТ СТУДЕНТА –	
ГРОМАДЯНИНА, ВІНАХІДНИКА, ДОСЛІДНИКА	105
5.1. Самопізнання – початок сходження креативної особистості	105
5.2. Самостійність – важлива якість особистості	109
5.3. Циклограма тижневої зайнятості	115
5.4. Щоденне планування діяльності	115
РОЗДІЛ 6. ПРАКТИКА САМОМОНІТОРИНГУ	
СУЧАСНОГО СТУДЕНТА	117
6.1. Динаміка особистого креативного розвитку	117
6.2. Динаміка особистого фізичного розвитку	118
6.3. Найвищі особисті досягнення у фізичному розвитку	119
6.4. Динаміка стану фізичного здоров'я студентів	121
6.5. Оцінювання навчальних досягнень	123
6.6. Нотатки планування щоденної діяльності студента	124
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	125
ДОДАТКИ.....	128

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВООЗ	Всесвітня організація охорони здоров'я
ДЕК, ПАК	Підсумкова атестація
ECTS	Європейська кредитно-трансферна система
ІКТ	Інформаційно-комунікативні технології
ЗВО	Заклад вищої освіти
ЗДО	Заклад дошкільної освіти
ЗПО	Заклад початкової освіти
ЗСЖ	Здоровий спосіб життя
ЗСО	Заклад середньої освіти
НУЧК імені Т.Г. Шевченка	Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
ОКР	Освітньо-кваліфікаційні рівні
ПК	Персональний комп'ютер
ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка	Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка
ЧСС	Частота серцевих скорочень

ПЕРЕДМОВА

Освіта, за визначенням ЮНЕСКО, – це «процес поступового удосконалення здібностей і поведінки особистості, завдяки якому вона досягає очікуваного результату соціальної зрілості та індивідуального зростання». У роздумах про сутність вищої освіти, яка є продуктом відповідної їй педагогічної діяльності, нас завжди турбували думки про умови становлення студента як майбутнього успішного фахівця та яскравої особистості. При цьому поставало питання: що, перш за все, може сприяти становленню студента як зрілого самодостатнього громадянина й фахівця і як зробити так, щоб він (студент) сам був задоволений рівнем свого інтелектуального розвитку й міг невтомно працювати на благо своїх рідних, близьких, Батьківщини. У зв'язку з цим варто згадати вислів Григорія Сковороди «Пізнай себе!», що, з нашого погляду, відображає основу основ світогляду великого українського філософа щодо формування людської особистості взагалі й педагога зокрема. Це закликає молодь до творчої, невтомної, повсякденної й відповідальної діяльності, яка, без сумніву, створює передумови для самопізнання й творчої самореалізації кожного.

Ці роздуми спонукали нас до розробки педагогічної системи залучення студентів до активної творчої освітньої й громадської діяльності. Головним вважаємо те, щоб уже сьогодні студент учився *самостійно організовуватися*, бо в нинішніх умовах тільки така особистість може професійно самореалізуватися, знайти себе в особистому житті та сприяти динамічному розвитку суспільства. Раді щоденно пересвідчитися, що з такими чи близькими до них переконаннями й намірами живуть і діють колеги – професорсько-викладацький колектив університету. Упевнені, що наші пошуки й плани сьогодні надзвичайно актуальні, а тому робимо спробу діяти творчо й патріотично, враховуючи складні соціально-економічні умови в Україні й загальну політичну напруженість у Європі й світі. А у зв'язку із глобалізацією та інформатизацією, як тенденціями світового розвитку,

сучасне життя в ХХІ столітті несе людині все нові й нові випробування й ставить перед нею все більш складні вимоги та завдання. Саме тому вони потребують нових освітніх науково обґрунтованих ідей, програм, ІКТ тощо, без яких сьогодні обійтися неможливо. Сучасний студент повинен не лише накопичувати знання із різних навчальних дисциплін та копіювати чужий досвід, хоча це теж важливо, а й бути творчою особистістю, яка активно оволодіває таємницями природи, суспільства, людини, тобто в повсякденному освітньому процесі готується до діяльності *пошукача, винахідника, дослідника*. Студент, перебуваючи в постійному пошуку творчого розв'язання власних різнопланових проблем освітньої діяльності та й повсякденного життя, включається в режим *самопізнання*, що й зумовлює динамічний процес *самотворення не тільки як майбутнього сучасного фахівця, а й духовно багаті особистості*, адже усвідомлення своєї загальної програми розвитку є важливим для всього процесу життєвої самореалізації та самоствердження не тільки в професійному плані, а й в особистісному. У сучасних умовах суспільно-економічного розвитку значущим є те, щоб студент успішно оволодівав не тільки навчальним матеріалом із будь-яких дисциплін, а й виробляв власний стиль творчої життєдіяльності з метою підвищення рівня *самодостатності*. Саме така життєва позиція студента слугує самотворенню його як креативної особистості, що має високу громадянську відповідальність, рівень навчальної компетентності та готовності до творчого вирішення професійних та життєвих проблем. Такий студент розвиває далекоглядність у творчому пошуку, оцінює свої здібності, можливості для подальшого зростання як *креативної особистості*, здатної «бачити» все розмаїття життєвих і наукових проблем, а потім їх творчо й компетентно, у відповідності до вимог суспільства, успішно розв'язувати. Завдяки такому системному зануренню студента у творчий пошук одночасно розвиваються й інші властивості його психіки, притаманні креативній особистості, – оригінальність, рішучість, асоціативність, критичність

мислення, ретельність у розробці проектів із розв'язання будь-яких актуальних проблем життєдіяльності та їх упровадження.

Таке розуміння сутності й значення самоорганізації студента як креативної особистості в системі сучасної вищої освіти є природнім й соціально зумовленим, оскільки Україна офіційно підтвердила свою готовність до сучасних викликів щодо створення Нової освіти за стандартами європейської, тобто впровадження Болонського процесу, започаткованого ще 19 червня 1999 році в місті Болоньї (Італія). Міністри 29 європейських країн підписали спільну заяву, визначивши стратегічні напрямки модернізації європейської вищої освіти. Для України, яка має на меті бути рівноправним і активним членом європейського простору, важливо запровадити систему порівнювальних академічних ступенів, двоциклової вищої освіти та кредитів за типом ECTS (European Credit Transfer System).

Таким чином, модернізація української вищої школи має стати дороговказом для активізації самостійної творчої діяльності студента й тим самим сприяти суттєвому підвищенню його відповідальності за якість власної освіти. Посилена педагогічна увага авторів посібника до завдань формування креативної особистості зумовлюється тим, що людина з вищою освітою має глибоко усвідомлювати свою життєву місію й бути здатною *творчо й компетентно* реалізувати сенс життя, мету, завдання кожного окремого періоду своєї життєдіяльності у відповідності до суспільних викликів. У зв'язку з цим надважливе значення має *самоосвіта* та організована освіта студента, здійснювана системно в аудиторному режимі університету.

Студентське життя – це найкращі роки людини, а тому радимо діяти творчо й активно, при цьому займатися ще й *громадськими* справами, мистецтвом, спортом тощо. Упевнені, що тільки гармонійне поєднання всіх видів діяльності може прикрасити ваші життєві миттєвості, але тільки у разі причетності до наших спільних державних інтересів та родинних намірів. А рекомендований нами посібник, у разі вашого сумлінного й вдумливого

використання, може сприяти підвищенню рівня вірогідності реалізації стратегії.

РОЗДІЛ 1. ТЕХНОЛОГІЯ САМОСТІЙНОГО ТВОРЕННЯ ПЕДАГОГА НОВОЇ ФОРМАЦІЇ

Формуючи особистість майбутнього педагога-реформатора перехідного історичного періоду, важливо застерегтися від дилетантства й консерватизму в науці й освіті. Бо саме педагоги-дилетанти й педагоги-консерватори завжди в чомусь «науково обґрунтовано» твердо переконані і створюють штучні перешкоди для втілення інновацій, не сприймають навіть найочевидніших позитивних змін у навчальному закладі чи в системі педагогічної діяльності. Ось чому для підготовки студента – педагога нової формації, який володіє технологією самостійного творення, передбачено навчання на науковій основі, що формує у нього методологічну культуру педагогічного мислення. А це, на переконання видатного українського вченого-педагога С. Гончаренка, є вкрай важливим для майбутньої практичної діяльності. Саме тому спрямовуємо студента на «усвідомлення понять освіти як ступенів сходження від абстрактного до конкретного і перетворення педагогічної теорії в метод пізнавальної діяльності» й оволодіння методом «критичного ставлення до «самоочевидних» положень, аргументів, які лежать у площині повсякденної свідомості».

Соціально-педагогічна цінність пропонованої педагогічної технології самотворення креативної особистості фахівця нової формації очевидна. Вона розроблялася із врахуванням здобутків вітчизняних і зарубіжних учених, які досліджували цю проблему *за напрямками*:

- *розвиток творчого потенціалу особистості* (М. Бердяєв, Л. Виготський, А. Маслоу, В. Моляко, Я. Пономарьов, В. Рибалка, В. Семиченко, Г. Айзенк, К. Роджерс, Е. Торренс, Р. Штайнер, Е. Фромм, Б. Юсов);

- *розробка Концепції креативної освіти* (А. Алейніков, А. Сологуб, В. Мадзігон, С. Сисоєва);

- *визначення умов розвитку творчих здібностей як складової креативної освіти* (Дж. Гілфорд, В. Дружинін, Д. Богоявленська).

Отже, наші переконання щодо важливості розвитку креативності студентів під час навчання ґрунтуються на результатах досліджень вітчизняних філософів, психологів, педагогів ХХ століття й новітніх. Серед них заслуговують на увагу насамперед наукові розробки В. Андрущенка, А. Алейнікова, А. Алексюка, О. Антонової, І. Беґа, Н. Бібик, Д. Богоявленської, В. Дружиніна, О. Дубасенюк, Е. Ільїна, В. Козленко, О. Ляшенка, В. Мадзігона, С. Максименка, О. Матюшкіна, В. Моляко, І. Павлова, Е. Регірера, В. Рибалки, С. Рубінштейна, А. Савенкова, С. Сисоєвої, С. Степанова, В. Сухомлинського, Б. Теплова, М. Холодної, А. Хуторського та інших. У працях науковців підтверджується наявність природної потреби людини в дослідництві та винахідництві як видах творчої діяльності, що притаманні їй від народження. Зокрема, І. Павлов наголошував, що від народження людина є лише біологічною істотою, а із включенням її свідомості вона, як творча істота й дослідник або винахідник, сприймаючи навколишнє середовище, порушує питання й береться за їх вирішення, що й забезпечує поступове пізнання нею світу. У зв'язку з цим доречно нагадати, що американський психолог, автор когнітивної концепції Дж. Келлі також стверджує, що людина – це дослідник, який ефективно й творчо взаємодіє зі світом, інтерпретуючи його, переробляючи інформацію і прогножуючи події. Саме на цьому неодноразово наголошував і В. Сухомлинський, який наполегливо звертав увагу на необхідність виконання учнем чи то студентом функції здобувача *власних* знань, умінь, навичок, тобто дослідника. Указуючи на теоретичне й практичне значення дослідження та проектування як методів навчання, В. Кремень настановлює на думку про соціально-економічну необхідність розвитку креативності молоді, відзначає, що, «сформувавши особистість, здатну до творення змін і сприйняття змінності, ми зможемо стати конкурентноспроможною нацією».

Указані вище передумови дали змогу А. Сологубу, В. Мадзігону, В. Рибалці, С. Сисоєвій розробити технологію креативної освіти, яка ґрунтується на визнанні соціальної та педагогічної цінності навчання

студентів чи учнів, як органічної сукупності дослідницької та винахідницької діяльності. Сприймавши наукові розробки названих учених як аксіому, ми також у нашій технології дослідництво органічно пов'язали з винахідництвом за принципом причинно-наслідкового зв'язку, адже це є обов'язковою умовою навчання та невідпинного й системного розвитку креативної особистості сучасного студента.

Отже, актуальність проблеми розвитку креативності особистості студента в навчанні є очевидною, що підтверджено результатами досліджень вітчизняних філософів, фізіологів, психологів, педагогів. Усе це спонукає до розроблення педагогічних технологій навчання, які обов'язково передбачають розвиток креативності студентів шляхом системного залучення їх до дослідницько-винахідницької діяльності, яка може здійснюватися як проектна діяльність на раціоналізаторському рівні. Виходячи з вищезазначеного, у практичній реалізації технології креативної освіти викладачеві Закладу вищої освіти слід працювати системно на кожному практичному занятті чи лекції, намагаючись постійно створювати умови для спонукання студентів до пошуку.

Теоретичний аналіз базових філософських понять технології як педагогічної системи самостійного творення креативної особистості сучасного студента призвів до визнання значення першочергового завдання – його *самоорганізації*. Саме це в розробці технології самостійного творення креативної особистості сучасного педагога-гуманіста є ключовим, оскільки дозволяє практично на науковій основі досягати успіху в розв'язанні зазначеної проблеми, як вкрай актуальної й невідкладної, адже у плеканні креативної особистості студента педагогічного університету самоорганізація слугує пусковим механізмом його самостійної продуктивної навчальної роботи. Остання має включати різноманітні види індивідуальної й колективної, навчальної й культурної, громадської й валеологічної діяльності студента, яка здійснюється ним під час навчальних занять або самостійно за індивідуальним планом, що, за висловом А. Сологуба, є своєрідним «полем

креативності». Це не тільки педагогічна умова, яка забезпечує студентам можливість самореалізації й самоствердження як особистості, а й результат їх різнопланової студентської життєдіяльності.

Актуальність зазначеної проблеми вищої освіти й підхід до її розв'язання підтверджуються положеннями Конституції України та Документами про вищу й середню освіту, а також науково-теоретичними розробками вітчизняних учених А. Макаренка, В. Сухомлинського, Н. Буринської, Л. Величко, С. Гончаренка, І. Жерносека, І. Зязюна, В. Кременя, Н. Коломінського, О. Ляшенка, В. Лугового, В. Мадзігона, Ю. Мальованого, О. Остапчук, В. Пікельної, І. Прокопенка, С. Сисоєвої, О. Савченко, М. Шкіля, М. Ярмаченка та інших. Особливе значення мають і напрацювання відомих практиків управління розвитком вітчизняної освіти на державному, регіональному, міському рівнях та педагогів-новаторів В. Бондаря, М. Гузика, М. Дейкуна, В. Курило, М. Носка, М. Фоменка, Б. Чижевського, В. Шепотько, П. Шевченка, О. Явоненка та багатьох інших. Значний внесок у пошук шляхів розвитку освіти й актуалізацію зазначеної проблеми здійснюють журналісти, письменники, громадські діячі, депутати різних рівнів І. Березняк, О. Виговська, В. Зоц, О. Коноваленко, В. Пугач, Л. Ткаченко, І. Щербатенко та інші.

Аналізуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що проблеми розвитку сучасної вищої освіти розв'язуються шляхом орієнтації студентства на *самоорганізацію у продуктивному винахідництві, раціоналізаторстві та дослідництві*, оскільки системно реалізуються у кваліфікаційних, дипломних проектах та курсових роботах тощо. Також у вищій школі активно запроваджуються й такі аудиторні навчальні форми наукової роботи, як науково-методичні семінари, конференції, колоквіуми, а також індивідуальні творчі завдання, навчальні практики на робочих місцях тощо. Ось чому значні зрушення в якості вищої освіти належить стимулювати на рівні її безпосередніх виконавців – студентів, оскільки саме в їхніх наукових та науково-технічних роботах звітного характеру спостерігаються достатньо

суттєві недоліки. Студенти можуть реально їх уникнути чи виправити самостійно, вони в цьому зацікавлені та й потенційно до цього здатні. У розв'язанні зазначеної проблеми, тобто підвищенні рівня якості вищої освіти взагалі, може стати принципова зміна ставлення студентської молоді до *самоорганізації власної поточної навчальної діяльності, яка, на жаль, інколи здійснюється на дещо стихійному організаційному й науково-методичному рівні.*

Переконані, що саме правильна самоорганізація неодмінно дала б позитивні результати. Проте вимушені констатувати, що в цих видах діяльності у студентів практично зовсім немає досвіду.

Вирішення цих проблем багато в чому залежить від допомоги кураторів студентських груп та наукових керівників усіх видів творчих робіт, учителів-керівників педагогічної практики. А щоб позбутися цих проблем у вищій школі, то необхідно змінювати загальний устрій та принципи діяльності закладів середньої освіти, які безпосередньо відповідають за готовність випускників до навчання у ЗВО. Але це вже інше питання.

1.1. Самоорганізація студента як важіль креативної освіти

Проблема самоорганізації учнівської та студентської молоді завжди посідала чільне місце в педагогічній науці. У зв'язку з цим згадаймо відомі роботи вітчизняних учених минулого і теперішніх освітян, які з власного досвіду могли переконатися в актуальності цього питання: А. Дістервег, Л. Виготський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, І. Зязюн, О. Савченко, П. Шевченко та інші. Цей досвід слід примножувати, адже проблема підвищення якості освітніх послуг у вищій школі України на сьогодні, як і раніше, стоїть надзвичайно гостро. В умовах кризового розвитку суспільства в ХХІ ст. вона пов'язана з нагальною необхідністю відмови від радянських стереотипів у ставленні до студента, як до «гвинтика», та переорієнтації сучасної освіти на розвиток молодого покоління громадян, яке б сприймало

європейські цінності як норму, і, найголовніше, виявляло здатність до *самоорганізації та творчої діяльності*. Саме такий підхід є рушієм суспільного творчого перетворення, вимагає модернізації освіти й звернення до інноваційних засобів і технологій, що ґрунтуються на інтеграції науки й освіти, яка має обов'язково здійснюватися за особистої й творчої активності студента. Включаючись у мережеву форму взаємодії з іншими, він має самостійно дійти до усвідомлення проблем місцевого, національного та глобального рівнів і їх творчого розв'язання. Оцінюючи значення самоорганізації українського народу, академік В. Кремень зазначає, що його «здатність самостійно творити державу на рівні вимог сучасної доби є вирішальним фактором майбутнього суспільно-економічного розвитку». Без перебільшення можемо сказати, що самоорганізація студента – це і є пусковий механізм розвитку його креативності, здатності до прогресивних суспільно-економічних змін. Отже, виробити таку навичку в молодій людині вважаємо одним із найвідповідальніших завдань закладу вищої освіти.

Незважаючи на те, що в практиці вищої школи творча діяльність (дослідницька й винахідницька) студента стала нормою, сьогодні ще лєвова частка навчального часу витрачається на колективні заняття й репродуктивну діяльність. Тож закономірно визріла проблема пошуку педагогічних систем для залучення студентів до більш активної дослідницької та винахідницької (проектування) діяльності з метою їх самоорганізації в процесі всієї освітньої діяльності, як творчої. Таке розуміння значення самоорганізації в навчанні, вихованні та розвитку людини загалом і креативності зокрема узгоджується з психолого-педагогічними науковими засадами вітчизняних та зарубіжних учених А. Алейнікова, Г. Альдера, Р. Бернса, Дж. Гілфорда, А. Дістервега, Г. Єльнікової, Л. Виготського, С. Гончаренка, В. Кан-Калика, Г. Костюк, В. Кременя, О. Ляшенка, Н. Лукашевича, А. Макаренка, Ю. Мальованого, В. Моляка, Е. Регірера, К. Роджерса, О. Савченка, А. Сологуба, В. Сухомлинського, П. Шевченка, Н. Шумакова та інших.

Ураховуючи особливості сучасної освіти у вищій школі та тенденції її світового розвитку, ми цілком переконалися, що у виборі системи необхідно дотримуватися *принципу домінування творчої діяльності, як форми й змісту самоорганізації*. Ще одним важливим принципом цієї технології є *перехід від домінуючих зовнішніх, розгорнутих, колективних форм репродуктивної діяльності до внутрішніх, узагальнених, індивідуальних форм творчої (дослідницької, винахідницької, громадської) діяльності*.

Таким чином, *головна мета технології полягає* в тому, щоб включити студентів у самоорганізацію освітньої та самоосвітньої діяльності, яка має суттєво сприяти підвищенню рівня ефективності пошукової роботи студентів, а разом із тим і їх креативному розвитку та вихованню й, нарешті, формуванню молодої людини як сучасної самодостатньої особистості та фахівця високої кваліфікації. Активна пошукова діяльність студентів, безперечно, впливає на підвищення духовного та фізичного потенціалу особи, а це в майбутньому безпосередньо не може не впливати на темпи й сутність суспільно-економічного прогресу на міському, регіональному, державному та глобальному рівнях, адже всі ці питання вирішують кадри.

Отже, педагогічна цінність упровадження *технології визначається виконанням цілого ряду завдань:*

- *надання постійної допомоги студентам у навчанні самоорганізації та оволодінні ними сучасною теорією і практикою самоменеджменту, самоосвіти, громадської діяльності, самомоніторингу;*
- *сприяння розвитку креативності студента, як його здатності творчо вирішувати проблеми власної освіти та проблем повсякденного життя;*
- *підтримка й заохочення студента в оволодінні ІКТ та встановленні ділових, культурних зв'язків із молоддю інших міст, регіонів та країн світу;*
- *активізація заходів щодо виховання студента як майбутнього педагога й громадянина, що усвідомлює сенс свого життя, розробляє концепції та вибудовує плани професійної педагогічної діяльності та особистого життя;*

- *сприяння духовному та фізичному розвитку студента, як запоруки його загальної високої культури та майбутньої прогресивної діяльності.*

Отже, *перспективність* упровадження технології зумовлюється тим, що майбутні педагоги ще в студентські роки навчання в університеті залучаються до активної наукової, науково-технічної та громадської діяльності, формуючись як науковці й громадяни, здатні до виховання майбутнього молодого покоління.

Таким чином, *мета та завдання* впровадження технології ґрунтуються на переконанні, що підвищення рівня самоорганізації сприяє ефективності продуктивної самоосвітньої творчої діяльності студентів та готує їх до самостійного життя в сучасних умовах як самодостатніх креативних особистостей із глобальним мисленням.

Наукова новизна технології підтверджується майже повною відсутністю наукових робіт із проблем навчання студентів самоорганізації, оскільки у вищій школі домінує переконання, що студент – це вже доросла самодостатня людина, яка має право на необмежену самостійність у своїй діяльності та несе відповідальність за її результати.

Практичне й наукове значення розв'язання проблеми самоорганізації студентів пояснюється необхідністю поліпшення якості вищої освіти в питаннях підготовки педагогічних кадрів, що зумовлено не тільки незадовільним рівнем знань випускників середньої школи, а й їх недостатньою здатністю до самоорганізації.

1.2. Структура технології креативної освіти студента

Для забезпечення оптимальних умов щодо оволодіння студентом технологією розглянемо її структуру. Вона, як і педагогічна система в цілому, має *концептуальну, змістову, процесуальну та діагностичну частини*. Перша її складова відображена у вступі, в змістовій частині викладено окремі проекти, до яких автори пропонують долучатися студентам

за власним бажанням. Процесуальна складова технології – це *самоменеджмент і самоосвіта* студента, а діагностичною складовою педагогічної технології є *самомоніторинг* – це самостійна діяльність студента, що полягає в самодіагностиці, як самооцінці власної навчальної діяльності за критеріями, які встановлені навчальним закладом.

При написанні посібника враховувався перехід українських університетів від домінуючої лекційно-семінарської до кредитно-трансферної системи, що передбачено Болонським процесом у закладах вищої освіти України. Маємо надію, що ця робота надасть суттєву допомогу студентам в оволодінні цим новим досвідом підвищить їх готовність самостійно розробляти проекти як систему особистої навчальної діяльності, яка в сучасних умовах розвитку суспільства, повинна бути успішною та педагогічно плідною. Сподіваємося також, що цей посібник допоможе студентам у підготовці до виконання та захисту курсових, дослідницьких, освітньо-кваліфікаційних та магістерських робіт.

Традиційно студенти уникають розробки загальної системи своєї діяльності й тим самим втрачають час, як надзвичайно важливий ресурс життя людини та її діяльності. Хотілося б вірити, що цей стереотип вдасться подолати шляхом сприйняття представленої технології в посібнику.

Кожен, хто вступив до закладу вищої освіти, одержує Індивідуальний навчальний план студента як робочий документ, що містить інформацію про перелік та послідовність вивчення навчальних дисциплін, обсяг навчального навантаження, типи індивідуальних завдань, систему поточного та підсумкового оцінювання й контролю знань і врешті-решт – державну атестацію. План визначає зміст, терміни навчальної діяльності, що фактично є метою діяльності студента, але не визначає системи організації його життєтворчості в повному обсязі. Упорядкувати свою діяльність студентові допоможе ознайомлення з теорією *самоменеджменту, самоосвіти, самомоніторинг*, про що йдеться в посібнику.

Самоменеджмент як процесуальна частина технології – це самоуправління, спрямоване на послідовне цілеспрямоване максимальне використання студентом усіх можливих ресурсів: часу, засобів діяльності, прогресивних методів і практичних прийомів у повсякденній діяльності для підвищення власної ефективності й досягнення поставлених цілей. При визначенні змісту тижневої діяльності та складанні циклограми тижневої особистої зайнятості виважено розподіліть навантаження на весь тиждень, чергуючи розумові види праці з фізичними, розвантаження з напруженням, знижуючи останнє від понеділка до суботи, що є запорукою збереження здоров'я й забезпечення гармонійного розвитку.

Для усвідомлення сутності процесуальної складової технології нижче наводимо модель німецького вченого П. Зайверта (Рис.1), в якій указані складові елементи самоменеджменту.

Рис.1. Модель самоменеджменту П. Зайверта

Складові поданої моделі слід розуміти як функції, тобто види різних робіт, які необхідно послідовно виконувати при дотриманні режиму управління особистою життєтворчістю студента – дослідника, винахідника, громадянина.

Поняття самоменеджменту вперше у світовій науці сформулював німецький учений Л. Зайверт. Деяко пізніше його розвинули вже американські вчені М. Вудкок та Д. Френсіс, які видали якісний посібник із

самоменеджменту. У вітчизняній науці це поняття з'явилося на початку 90-х років ХХ ст. після публікації В. Карпічева, а згодом у галузі педагогіки воно розвивалося В. Андрєєвим, Л. Анохіним, А. Кочетовим та іншими. Серед відомих вітчизняних учених, які сьогодні приділяють увагу проблемі освітнього само менеджменту, Н. Лукашевич, А. Хроленко, Г. Щокін та інші.

Загалом менеджмент – це процес планування, організації, мотивації й контролю, спрямований на формування й досягнення мети в певній діяльності за участю інших людей чи груп. Сутність поняття *самоменеджменту* зводять до розуміння його як самостійного керування суб'єктом своїм часом у діяльності, але при цьому термін «керування» також потребує пояснення. «Енциклопедичний словник управління персоналом» поняття «самоменеджменту» визначає так: «Послідовне й цілеспрямоване використання керівником (фахівцем) випробуваних методів і практичних прийомів роботи в повсякденній діяльності для підвищення ефективності виконуваних процедур і операцій, досягнення поставлених цілей».

Системою в науці вважають організовану й замкнену єдність закономірно пов'язаних і здатних до взаємодії елементів (за П. Анохіним). Керівна система (суб'єкт) – мозок людини, а керована система (об'єкт управління) – тіло людини. Отже, система управління утворює внутрішню структуру, матеріальну основу будь-якого процесу управління. Без системи, структури неможливе й управління. Системність – універсальна властивість, об'єктивно необхідна умова для перебігу будь-якого процесу управління. Об'єктивний характер існування систем управління вимагає їх постійного розвитку і вдосконалення.

Функції самоменеджменту – це функції повсякденного самоуправління (інформаційна, цільовий розподіл, прийняття рішень, планування, організація, опитування, контроль тощо). Пізнавальна функція виявляється в розкритті сутності процесів самоуправління, закономірностей, яким воно підпорядковане, поясненні основних властивостей і взаємозв'язків складових досліджуваного предмета. Прогнозуюча функція полягає у визначенні

тенденцій подальшого розвитку самоуправлінської діяльності. Головною функцією органу управління є одержання каналом зворотного зв'язку інформації про стан і дії об'єкта управління, його оточення. Сутність прийняття будь-якого рішення й планування в цілому полягає у визначенні органом управління на підставі аналізу й оцінки інформації стану, а також закономірностей розвитку певного середовища, мети дій об'єкта управління, конкретних його завдань, послідовності, сил, засобів, способів і термінів їх виконання, а також заходів щодо забезпечення цих дій.

Принципово інші стилі управління визначаються в системах за участю людини. Тут основою такого визначення є вища форма відображення об'єктивної дійсності – мислення, цілковите покладання, спрямоване на задоволення своїх потреб. Після прийняття рішення процес планування за необхідності та можливості триває й завершується. При цьому орган управління конкретизує й деталізує завдання, способи, послідовність, застосовувані засоби й терміни дій об'єктів управління, порядок їх взаємодії між собою і з найближчим оточенням. Усі наведені функції становлять свого роду підготовчий етап у діяльності органу управління й системи в цілому (управління в статиці). Після їх виконання настає новий виконавчий етап, на якому здійснюються функції управління у процесі дій об'єктів із виконання поставлених ним завдань, тобто управління в динаміці. Ці функції органу управління нерідко узагальнюються і називаються регулюванням, коригуванням або оперативним управлінням. Оскільки управління собою, як і будь-яке інше управління, завжди має чітко виражений циклічний характер, більшість функцій самоменеджменту в процесі життєдіяльності та діяльності неминуче й багаторазово повторюються; змінюються лише їх конкретний зміст і умови здійснення. В основі такої функції самоуправління є контроль – принцип зворотного зв'язку між органом й об'єктом управління. Будь-яке управління, засноване на об'єктивних законах певного середовища, – це цілеспрямований процес впливу органу управління на об'єкт управління шляхом одержання інформації про його стан, прийняття рішення стосовно цієї інформації,

покладання на об'єкт завдань для досягнення мети діяльності. Це визначення відповідає на вже запропоновані запитання: для чого, хто (що), ким (чим), на основі кого і як управляє.

Самоменеджмент – це наукова дисципліна, яка вивчає теорію й практику самостійного управління людиною процесом своєї життєдіяльності в широкому розумінні й має переважно практичну спрямованість на життєвий успіх і на те, як стати «самим собою». Об'єктом самоменеджменту є людина як складна біосоціальна й духовна система, інформаційно-енергетичний комплекс. Предмет – дії людини через систему самоуправління своєю життєдіяльністю і в процесі досягнення поставлених цілей.

Сучасні концепції самоуправління людини, а також створені нею теорія й практика є цілісною системою поглядів, де, з одного боку, доведено, що краще управління – це самоуправління, а з іншого, – що людина є автоматизованою, саморегульованою системою. Людина як система здатна розвиватися повністю самостійно, за законом природи. Закон – це сукупність об'єктивно існуючих, постійних причинно-наслідкових зв'язків між об'єктами управління і явищами, які характеризуються загальністю, необхідністю й неповторністю. Принцип – це вимоги об'єктивного закону управління і правила їх виконання в управлінській діяльності, а ціль – це бажаний результат діяльності окремої людини або всієї організації. Мета у кібернетиці – характеристика поведінки системи, спрямованої на досягнення визначеного кінцевого стану. Складність діяльності людини зумовлює її багатоцільовий характер, ієрархію цілей, їх пріоритетність. При цьому гомеостатичність і цілісність системи вимагають певної рівноваги між цілями. Усі цілі визначаються місією людини, яка виражає її суспільне призначення, а також системою поділу праці, що склалася в її інтересах. Місія, у свою чергу, сприяє зімкненню організації життєдіяльності та діяльності, а їх поєднання, – формуванню культури, визначенню принципових положень для розроблення стратегії.

Метод самоуправління – самоорганізація прийомів і способів для досягнення конкретної мети. Сутність термінів «метод» і «стратегія» принципово різна. Стратегія насамперед передбачає визначення майбутньої дії, метод самоменеджменту – це самоорганізація прийомів і способів, яка забезпечує досягнення поставленої цілі, яка на основі передбачення результату роботи зумовлює вибір засобів його отримання. Таким чином, метод самоуправління – це такий спосіб самоорганізації, який слугує самостійному теоретичному та практичному освоєнню дійсності й зумовлений особливостями об'єкта, що розглядається.

Діяльність – складне поняття, яке на стратегічному рівні управління характеризується абстрактністю й вимагає розвинених стратегічних здібностей, а на тактичному – конкретністю завдань, які ситуаційно виникають і мають вирішуватися в межах стратегії. А організаційна форма – це те, що виступає основою організуючого впливу на процес самоуправління, властивості якого відтворюються в організованому змісті життя та діяльності людини.

Самоуправлінню властиві різні функції, із яких головними, обов'язковими, сталими, повторюваними в кожному циклі управління є: інформаційна – накопичення людиною інформації про свій внутрішній стан і місце на траєкторії руху до цілі; аналітична – аналіз цієї інформації і прийняття рішень із коригування своєї життєдіяльності; організаційна – визначення системних форм самостійної життєдіяльності та діяльності зі стратегічного й тактичного (повсякденного) управління.

Під засобами самоуправління розуміють цілі, плани, програми, методи, техніку самостійного впливу, технології вирішення функціональних завдань. Вони виступають як норми діяльності. Сформулюємо їх почергово: *ціль* – найпростіший тип норми; *план* – деталізована (часто документально оформлена) послідовність заходів, які визначають систему дій із досягнення проміжних і кінцевих результатів; *програма* – зміст і послідовність дій людини із досягнення проміжних і кінцевих цілей; *метод* – прийоми й

способи самоуправління, які забезпечують досягнення життєвих цілей; *техніка* – сукупність навичок, прийомів, використовуваних людиною у сфері самоуправління; *технологія* – сукупність операцій, здійснюваних певним способом й у визначеній послідовності, з яких складається процес самоуправління.

З-поміж інших категорій виділяється ще й «діяльність». Для неї характерним є процес реалізації норми перетворення чогось. *Норма* (ціль, план, програма, проект тощо) у свою чергу визначає процес перетворення «матеріалу» на «продукт», можливий за рахунок використання певних засобів тощо.

Слід зауважити, що існує ще декілька понять теорії *самоменеджменту*: *концепція раціонального життя, концепція обмежень, план розвитку* тощо. Концепція раціонального життя – це система поглядів на діяльність людини й суспільства, яка базується на логіці, раціональних міркуваннях. Уперше теоретичне обґрунтування цієї концепції з'явилося в США. Ця теорія була продуктом віддзеркалення способу життя американського народу, закономірною формою процесу діяльності американського суспільства. Концепція обмежень – це система поглядів, спрямована на максимальне використання й розвиток потенціалу менеджера. Будь-який процес має бути керованим і плановим. Особистий план розвитку слід розробляти з урахуванням спеціальних правил, які ми пропонуємо в поданому посібнику на основі аналізу праць американських науковців із проблем управління М. Вудкока і Д. Френсіса.

Правила розробки особистого плану розвитку послідовно передбачають: розгортання перед собою чітких цілей та завдань; визначення ознак успіху; сприйняття найменшого успіху як рушія в подальшій діяльності; ризик у незнайомих ситуаціях; усвідомлення того, що своїм розвитком кожна людина управляє сама; урахування думки оточення у зв'язку зі змінами; настирливе використання будь-яких можливостей; уміння визнавати свої невдачі та помилки, переймати досвід інших; прогнозування

політичного підґрунтя в організації своєї діяльності; обговорення своїх поглядів у відвертих дискусіях; турбота про користь своїх намірів і дій; дотримання обіцянок, даних будь-кому; контроль за своїм просуванням, інтелектуальним зростанням, громадянською позицією.

Щодо концепції раціональної організації часу: вона тісно пов'язана з тривалістю й послідовністю зміни явищ, станів. Будь-яка матеріальна система, у тому числі людина, розвиваються упродовж власного часу. У раціонально-психологічній концепції Н. Енкельмана й М. Біркенбіля, яка представлена в роботах «Досягати успіху з радістю», «Молитовник для шефа», як *принципи розкриття особистості*, або принципи самореалізації в нашому трактуванні, – тільки людина здатна свідомо обмірковувати, планувати й здійснювати свої задуми, може цілеспрямовано впливати на себе саму, а отже, на свою долю й майбутнє. Початку будь-якої справи передують основна ідея намірів, тобто думки формуються й розвиваються в підсвідомості самої людини або під впливом іззовні .

Сьогодні все більшу зацікавленість науковців викликає *акмеолого-технологічна концепція*, яка ґрунтується на врахуванні відповідних закономірностей та системи поглядів на самоуправління, а також рекомендацій для досягнення успіху в житті. Так, сучасним акмеологом Н. Хіллом запропонована методологія й засоби досягнення вершин особистого і професійного розвитку людини та конкретні кроки для досягнення життєвого успіху. Зокрема, самонавіювання – це, з одного боку, техніка впливу на підсвідому діяльність, а з іншого – визнання того, що для досягнення певних результатів у житті, у тому числі в процесі самоуправління, необхідне залучення глибинних структур мозку. Для досягнення успіху необхідно оволодіти не лише базовими знаннями, а й спеціальними, у першу чергу, знаннями самоменеджменту.

І нарешті, планування і прийняття рішень – це *основні функції самоуправління*, які полягають в організації процесу досягнення цілей, а це

можливо лише за умови вияву наполегливості, як наслідку визнання важливості волі й фактора успіху.

1.3. Соціально-педагогічне значення технології

Технологізація діяльності студента й застосування ним усієї сукупності засобів і методів навчання дає можливість прогнозувати успішну реалізацію поставлених освітніх цілей і завдань особистісного становлення його як людини, фахівця й громадянина. Прогнозування педагогічної цінності технології креативної освіти ґрунтується на тому, що самоорганізація переорієнтовує освітню діяльність студента *більшою мірою на нього самого і його креативну освіту, а не на репродуктивне сприймання окремих навчальних предметів*. Останнє не заперечується, а, навпаки, відбувається, як наслідок органічного поєднання свідомої навчальної діяльності, гармонійного розвитку й виховання студента, що ні в якому разі не применшує значення його навчально-предметної компетентності.

Виходячи з вищезазначеного, можемо стверджувати, що соціально-педагогічний сенс поданої технології полягає в особистісній переорієнтації, що в кінцевому підсумку дасть поштовх до розвитку креативності студента, а це одночасно сприятиме його духовному зростанню та фізичному розвитку.

Переконані, що теорія креативної освіти вимагає більш детальної розробки, а тому існує необхідність продовження дослідження окремих її аспектів. До такої думки підштовхує ще й той факт, що в практиці упровадження креативної освіти існує науково не обґрунтована опозиція з боку викладачів і студентів, викликана переважно консервативним мисленням. Тому програма дослідження повинна передбачати злагоджену спільну діяльність студентів та науковців. У зв'язку з цим з'являється унікальна можливість занурити студентів у численні й захопливі освітні проекти з метою заохочення до самопізнання, самореалізації й особистісного самотворення та ще й отримувати від цього творче задоволення.

РОЗДІЛ 2. САМОМЕНЕДЖМЕНТ СУЧАСНОГО СТУДЕНТА

2.1. Кредитно-трансферна система

Технологія *самостійного творення педагога нової формації* має враховувати необхідність участі вітчизняної вищої освіти в Болонському процесі, оскільки діяльність ЗВО здійснюється на основі затвердженого Положення про організацію освітнього процесу за кредитно-трансферною системою. Основними поняттями цієї технології є: *кредитно-трансферна система, заліковий кредит, модуль, змістовий модуль, індивідуальний план*. Принагідно маємо нагоду сформулювати їх зміст, з'ясувати значення для впровадження технології самостійного творення нового педагога, адже фахівець будь-якої галузі повинен мати достатнє уявлення про систему набуття знань, умінь та навичок, що передбачається Болонським процесом.

Кредитно-трансферна система – це модель організації освітнього процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (залікових кредитів).

Заліковий кредит – це завершена задокументована частина навчання студента (навчальної дисципліни, практики, кваліфікаційної роботи тощо), яка підлягає обов'язковому оцінюванню та зарахуванню.

Модуль – це задокументована завершена частина освітньо-професійної програми (навчальної дисципліни, практики, державної атестації), яка реалізується через відповідні форми навчальної діяльності студента (лекції, практичні, семінарські, лабораторні заняття, самостійна та індивідуальна робота, практики, контрольні заходи, кваліфікаційні роботи).

Змістовий модуль – це система, яка складається з окремих елементів навчальної дисципліни, що засвоюються за допомогою відповідних методів навчання.

У межах системи передбачаються форми організації навчання: лекції, практичні, семінарські, лабораторні та індивідуальні заняття, усі види

практик та консультацій, виконання самостійних завдань студентів та інші форми й види навчальної та науково-дослідницької діяльності.

Індивідуальний план – це робочий документ студента, який відображає зміст і термін його участі в будь-яких організаційних формах роботи.

Аналіз змісту зазначених вище понять дає можливість стверджувати, що їх практичне застосування не тільки не заперечує творчу діяльність, а, навпаки, створює умови для цього, але лише в разі системного втілення методів наукової (дослідницької) та науково-технічної (винахідницької) діяльності. Застосування останніх дає можливість кожний етап пошуку наповнювати проблематикою, як творчою ініціативою у здійсненні відкриттів чи винаходів.

Важливо наголосити, що алгоритмізованість вищої освіти, яка передбачена Болонським процесом, не заперечує доцільності упровадження технології самостійного творення фахівця нової формації, навпаки, сприяє включенню в самоорганізацію студента на окремих її етапах, зокрема визначенню проблеми, творчому її розв'язанню, самооцінюванню і, таким чином, баченню перспективи своєї діяльності.

2.2. Організація освітнього процесу

У Положенні про організацію освітнього процесу у ЗВО визначені його основні й найбільш вживані поняття. Оволодіння студентом цими поняттями дасть можливість невимушеного спілкування й усвідомлення завдань на тих чи інших етапах навчальної діяльності й успішного їх виконання на творчому рівні. Серед них: *навчальний час* студента, *облікова одиниця* навчального часу, *академічна година*, *навчальний день*, *навчальний тиждень*, *навчальний семестр*, *кредит (credit)*, *навчальний курс*, *навчальний рік*, *лекція*, *семінар* тощо.

Навчальний час студента визначається кількістю облікових одиниць часу, відведених для засвоєння програми підготовки на належному освітньому або кваліфікаційному рівні.

Обліковими одиницями навчального часу студента є академічна година, навчальний день, тиждень, семестр, курс, рік.

Академічна година – це найменша облікова одиниця навчального часу. Тривалість академічної години становить, як правило, 45 хвилин. Дві академічні години утворюють пару академічних годин (далі – «пара»). При проведенні пари без перерви її тривалість становить 80 хвилин.

Одне навчальне заняття в університеті триває дві академічні години, всі заняття проводяться за розкладом.

Навчальний день – це складова частина навчального часу студента, тривалістю не більше 8 академічних годин.

Навчальний тиждень – це складова частина навчального часу студента, тривалістю не більше 45 академічних годин.

Навчальний семестр – це складова частина навчального часу студента, яка закінчується семестровим контролем. Тривалість семестру визначається навчальним планом.

Облік навчального часу здійснюється у *кредитах*. Кредит – це академічні години навчальних занять, самостійної роботи, семестрового, підсумкового контролю в навчальному тижні протягом семестру. Становить 30 академічних годин для очної форми навчання та 25 академічних годин для заочної форми навчання.

Навчальний курс – це завершений період навчання студента упродовж навчального року. Тривалість перебування студента на навчальному курсі включає час навчальних семестрів, підсумкового контролю та канікул. Сумарна тривалість канікул упродовж навчального курсу, окрім останнього, становить не менше 8 тижнів. Початок і закінчення навчання студента на конкретному курсі навчального закладу оформлюється наказами.

Навчальний рік триває 12 місяців. Розпочинається 1 вересня й для студентів складається з навчальних днів, заліково-екзаменаційних сесій, вихідних, святкових і канікулярних днів.

До форм організації освітнього процесу у ЗВО, згідно уже вказаним Положенням, належать: *навчальні заняття, виконання індивідуальних завдань, самостійна робота студентів, практична підготовка, контрольні заходи.* Основні види навчальних занять у ЗВО: *лекція; лабораторне, практичне, семінарське заняття; консультація.* Інші види навчальних занять визначаються в порядку, установленому деканатами відповідно до специфіки їх спеціальностей.

Лекція – основна форма проведення навчальних занять в університеті, призначена для засвоєння теоретичного матеріалу. Як правило, лекція є елементом курсу, який охоплює основний теоретичний матеріал окремої або кількох тем навчальної дисципліни. Тематика курсу лекцій визначається робочою навчальною програмою викладача. Можливе читання окремих лекцій із проблем, які стосуються навчальної дисципліни, але не охоплені навчальною програмою. Такі лекції проводяться провідними вченими або спеціалістами для студентів та працівників ЗВО в окремо відведений час, визначений деканатом. Лекції проводяться лекторами – професорами й доцентами (ст. викладачами) ЗВО, а також провідними науковцями або спеціалістами, запрошеними для читання лекцій. За певних умов (відсутність викладачів із науковим ступенем) лекції можуть читати викладачі без наукового ступеня й ученого звання. Для цього видається розпорядження по університету на підставі доповідної записки завідувача кафедри та рішення вченої ради університету (до 1 вересня). Лекції проводяться у відповідно обладнаних приміщеннях-аудиторіях для «поточку» студентів. Тривалість лекційного заняття не перевищує двох академічних годин. Інколи лекція триває 80 хв. без перерви. Як правило, лекції проводяться на початку навчальних занять, а їх сумарна тривалість протягом дня не повинна перевищувати чотирьох академічних годин. У період підготовки студентів-

випускників до державної підсумкової атестації читаються оглядові лекції. Головна увага тут приділяється висвітленню методологічних проблем, а також рекомендаціям щодо організації самостійної роботи студентів при виконанні, написанні дипломних робіт або підготовці до підсумкової атестації. В умовах сучасної вищої школи до важливих форм організації освітнього процесу поряд із лекцією належить семінарському заняттю.

Семінар – це колективна форма активної навчальної роботи студентів. Семінарські заняття найбільше сприяють розвитку пізнавальної творчої активності й самостійності студентів, аніж будь-які інші форми організації навчання; вони вчать студентів умінню висловлювати й аргументувати доводи опонентів, розвивають логічне мислення, спонтанне мовлення, сприяють глибшому засвоєнню фундаментальних знань, формуванню переконань, виробленню активної життєвої позиції. Семінарське заняття проводиться в складі академічної групи й передбачає обов'язкове підбиття підсумків щодо обговорюваної теми та індивідуальної участі в ньому студентів. Оцінки виставляються в журналі обліку роботи академічної групи. Участь студентів у семінарських заняттях враховується при виставленні підсумкової оцінки з відповідної дисципліни.

Практичне заняття – форма освітнього процесу, за якої викладач організовує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни, формує вміння й навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентом відповідно сформульованих завдань. Основна дидактична мета практичного заняття – розширення, поглиблення й деталізація наукових знань, здобутих студентами на лекціях та в процесі самостійної роботи і спрямованих на підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу, формування умінь і навичок, розвиток наукового мислення та усного мовлення студентів. Практичні заняття проводяться із академічною групою студентів в аудиторіях або навчальних лабораторіях, оснащених необхідними технічними засобами навчання, комп'ютерною та обчислювальною технікою.

Практичне заняття включає проведення попереднього контролю знань, умінь і навичок, постановку загальної проблеми викладачем та її обговорення за участю студентів, виконання завдань із їх обговоренням, виконанням контрольних завдань, їх перевірку, оцінювання. Оцінки, отримані студентом за окремі практичні заняття, виставляються в журналі обліку роботи академічної групи і враховуються при виставленні підсумкової оцінки з відповідної навчальної дисципліни.

Лабораторне заняття – форма навчального заняття, на якому студент під керівництвом викладача особисто проводить натурні або імітаційні експерименти чи досліди з метою практичного підтвердження окремих теоретичних положень із відповідної навчальної дисципліни. Тут студенти набувають практичних навичок роботи з лабораторним устаткуванням, обладнанням, обчислювальною технікою, вимірювальною апаратурою, оволодівають методикою експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі в спеціально обладнаних навчальних лабораторіях із використанням устаткування, пристосованого до умов освітнього процесу (лабораторні макети, установки тощо). В окремих випадках лабораторні заняття можуть проводитися в умовах реального професійного середовища (наприклад, у школі, на виробництві, у наукових лабораторіях). Лабораторне заняття проводиться зі студентами, кількість яких не перевищує половини академічної групи. Лабораторне заняття включає проведення поточного контролю щодо підготовленості студентів до виконання конкретної лабораторної роботи, виконання завдань із теми заняття, оформлення індивідуального звіту з виконаної роботи та його захисту перед викладачем. У підсумку лабораторна робота оцінюється викладачем за п'ятибальною шкалою, виставляється в журналі обліку роботи академічної групи і враховується при виставленні семестрової оцінки з відповідної навчальної дисципліни.

Індивідуальне навчальне заняття проводиться з окремим студентом із метою підвищення рівня його підготовки та розкриття індивідуальних

творчих здібностей. Організовується за окремим графіком із урахуванням індивідуального навчального плану студента й може охоплювати частину або повний обсяг із однієї або декількох навчальних дисциплін, а в окремих випадках – повний обсяг навчальних занять для конкретного освітнього або кваліфікаційного рівня. Види індивідуальних навчальних занять, їх обсяг, форми та методи проведення, форми та методи поточного підсумкового контролю (крім державної підсумкової атестації) визначаються індивідуальним навчальним планом студента.

Консультація – складова й необхідна частина освітнього процесу, яка доповнює основні форми - лекцію та семінар, на якій студент отримує відповіді від викладача на конкретні запитання або пояснення певних теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування. Мета консультації полягає в тому, щоб виявити й максимально врахувати індивідуальні особливості, можливості, рівень підготовленості студентів. Консультація може бути індивідуальною або проводитися для групи студентів, залежно від того, чи викладач консультиє студентів із питань, пов'язаних із виконанням індивідуальних завдань, чи з теоретичних питань навчальної дисципліни. Вони потрібні лише тоді, коли виникає потреба в них у зв'язку з навчальною або науковою самостійною роботою студентів і повинні сприяти успішній самопідготовці студентів, а також з'ясуванню найбільш складних питань, які викликають труднощі під час їх опрацювання. Студенти можуть отримати консультацію щоденно в кабінетах кафедр у чергового викладача.

Колоквіум – це організаційна форма навчання, в основі якої лежить бесіда викладача зі студентом із тем, які винесені на самостійне вивчення, або підсумкова бесіда за темами лекцій, які прочитані з курсу. Такі бесіди дають можливість проконтролювати результативність самостійної роботи студентів, ступінь засвоєння вихідних та основних понять і питань дисципліни, яка вивчається. Колоквіум доцільно проводити в кінці першого місяця вивчення курсу за питаннями, що складаються з урахуванням

лекційного матеріалу й тієї обов'язкової літератури, з якою повинен ознайомитися студент у процесі самостійної роботи.

Індивідуальні завдання є однією із форм організації навчання у ЗВО, які служать поглибленню, узагальненню та закріпленню знань, що студенти одержують у процесі навчання, а також застосуванню цих знань на практиці. До індивідуальних завдань належать реферати, розрахункові, графічні, курсові та освітньо-кваліфікаційні й магістерські проекти (роботи) тощо, які виконуються студентами самостійно під керівництвом викладачів. Як правило, індивідуальні завдання виконуються окремо кожним студентом. У тих випадках, коли завдання мають комплексний характер, до їх виконання можуть залучатися кілька студентів, у тому числі й ті, які навчаються на різних факультетах (відділеннях) і спеціальностях.

Усі зазначені форми роботи більшою мірою відповідають науковому, а тому продуктивному чи, іншими словами, креативному устрою організації освітнього процесу, ніж репродуктивному. Принагідно слід зауважити, що, незважаючи на ті вимоги, які висувають сучасні суспільно-економічні умови в Україні, студенти достатньо часто орієнтуються саме на репродуктивний стиль навчальної діяльності. Причина в тому, що вчителі ЗПО, ЗСО, і що особливо прикро, викладачі ЗВО, незважаючи на корінні зміни в суспільстві й освіті та особливості вищої освіти як «наукової», до цього часу «диктують» тексти своїх лекцій, а на залікових формах занять вимагають їх відтворення, а не вільного й творчого звіту про володіння навчальним матеріалом.

РОЗДІЛ 3. САМООСВІТА СУЧАСНОГО СТУДЕНТА

Самоосвіта – це важлива складова технології самостійного творення, за якої забезпечується сходження студента як пошукача на вершини особистого становлення, а перші дві (самоменеджмент та самомоніторинг) покликані сприяти тому, щоб виконання індивідуального навчального плану здійснювалося найбільш плідно. Основною метою самоосвіти є забезпечення продуктивності наукової чи науково-технічної діяльності студента, що здійснюється шляхом виконання курсової, освітньо-кваліфікаційної та магістерської роботи.

3.1. Самоосвіта в технології вищої креативної освіти

Самоосвіта в технології вищої креативної освіти, як змістова і процесуальна її частина, – це робота студента, яка в дослідницько-винахідницькій діяльності є засобом його включення у різноманітні індивідуальні, групові та колективні форми навчання (робота в аудиторії (лекції, семінари, практичні тощо), лабораторії, майстернях, закладах середньої освіти, бібліотеці й читальному залі, проектування приладів, апаратів, інформаційних програм, технологій, заходів позааудиторної роботи тощо). Усе це є творчою діяльністю студента, підготовкою до неї чи підбиттям її підсумків. Із року в рік студент виконує курсові наукові роботи, а по закінченні навчання у закладі вищої освіти – освітньо-кваліфікаційну або магістерську роботу. Виконання цих робіт сприяє інтегруванню знань з окремих дисциплін, надпредметних знань із теорії наукових досліджень чи вирішення винахідницьких завдань. Свідоме зацікавлене ставлення до науки дає можливість отримати насолоду від результатів – відкриттів чи розробки нових технологій для будь-якої галузі науки, техніки, побуту тощо. Уникнення наукових засад самоуправління, тобто самоменеджменту,

зазвичай призводить до формального ставлення не тільки до предмета досліджень, розробки якогось проекту, а й навчання загалом.

У забезпеченні якісної креативної освіти важливу роль відіграє *самомоніторинг, як самодіагностична складова технології – системний застережний контроль спостереження за результатами власної діяльності*. Він передбачає самооцінювання, самоконтроль та самооблік студента, який здійснюється за усталеними критеріями оцінювання. Маємо надію, що пропонуваний посібник стане суттєвою підмогою студентам в оволодінні технологією глибокого аналізу своєї діяльності.

Для забезпечення самомоніторингу не зайве скористатися поданим вище рисунком (Рис. 1). Завершуючи робочий день, тиждень, навчальний семестр чи рік, радимо постійно й самостійно аналізувати свої досягнення й давати їм якнайбільш об'єктивну оцінку. Важливо з особистої ініціативи звітувати своїм близьким про хід своїх справ і їх результати, ділитися роздумами про плани на майбутнє, мрії, бажання тощо.

При визначенні підсумкової оцінки з оволодіння змістом навчальної дисципліни заліковий кредит визначається за 100%, що відповідає 100 балам. Це означає, що студенту по завершенні вивчення залікових модулів до набраної суми можуть входити бали з таких видів діяльності: відвідування лекцій - 5%; участь у роботі семінарських занять - 25%; індивідуальна (самостійна) робота - 30%; написання рефератів - 10%; рецензії на наукові статті - 10%; написання тез, статей, участі в науково-дослідницькій роботі - 10%; поточний контроль - 15%, в т. ч. тестування - 5%; понятійний диктант - 5%; контрольна робота - 5%; фінальний іспит - 25%.

3.2. Індивідуальний навчальний план

Одержавши в деканаті індивідуальний план, студенту слід визначитися з переліком навчальних дисциплін, передбачених для вивчення в

університеті, тривалістю їх вивчення та формами навчальної діяльності, які мають бути використані. Не менш важливо вказати деякі відомості про викладача, адже це може допомогти у визначенні цілей і завдань оволодіння змістом навчальної дисципліни, рівня вимог та встановлення особистого ділового контакту й системи спілкування з педагогом. Індивідуальний план освітнього процесу потрібно мати на кожен окремий навчальний рік. Для забезпечення своєї успішної діяльності студент повинен розробити похідні від нього з послідовно передбаченим власним самоменеджментом, самомоніторингом і самоосвітою.

У створенні власного самоменеджменту важливо визначити хронологію всіх видів робіт, сумлінно скласти графік освітнього процесу та постійно вказувати терміни виконання різного виду робіт. За наявності вичерпної інформації про зміст необхідних для виконання робіт можна тепер розробляти особисту систему діяльності. Дуже важливо при здійсненні студентського самоменеджменту завершити його розробкою системи тижневої зайнятості, яку можна умовно іменувати як «циклограма тижневої особистої зайнятості». У циклограмі рекомендуємо вказувати всі необхідні відомості: дати (рік, місяць, число), види робіт, обов'язкові для навчання в університеті, записи з вирішення особистих справ. Усе це має узгоджуватися із програмою навчання, планом особистої творчої діяльності, що в кінцевому підсумку забезпечить успішне завершення навчання в університеті. Матрицю циклограми слід заповнювати олівцем, оскільки вона з року в рік може змінюватися і вдосконалюватися. Відповідно до самостійно розробленої циклограми постійно напередодні здійснюйте щоденне планування (завдання дня та хронологію) особистої зайнятості, узгоджуйте його з індивідуальним планом навчальної роботи, наявною інформацією про діяльність навчального закладу. Крім того, рекомендуємо чітко визначати у своїх записах, де й коли необхідно бути, з ким зустрітися і які питання вирішити. Викладені письмово особисті наміри дають змогу чітко вималювати структуру дня й досягти мети у виконанні поставлених завдань.

Без перебільшення вважаємо, що такий підхід є запорукою успіху. З нашого погляду, найбільш раціонально мати таку структуру записів в особистому щоденнику: дата, день тижня, місяць, завдання дня, хронологія дня, бути, телефонувати тощо. Не слід применшувати роль цієї роботи, оскільки саме в такий спосіб упорядковується картина особистої зайнятості та результатів діяльності, що логічно призвичаює до постійного самомоніторингу.

3.3. Наукова та науково-технічна діяльність сучасного студента

Університетська автономія є прогресивним явищем сучасного суспільства, оскільки вона надає студентові можливість для відносно незалежної й різноманітної культурно-освітньої діяльності, а також право самостійного вибору навчального закладу, факультету, спеціальності, видів навчання, теми своїх досліджень, культурних форм відпочинку тощо.

Цей розділ посібника ознайомить читачів із головним напрямом роботи закладу вищої освіти, що має найбільше значення для реалізації пізнавальної потреби студента та розвитку його креативності, професійної самореалізації й особистісного самоствердження, – це наукова та науково-технічна творчість. Цей вид діяльності зумовлює найбільший розвивальний ефект, адже за своїм змістом і творчим характером, як ніякі інші види діяльності, може сприяти не тільки розвитку розумових здібностей, емоцій, а й набуття студентом унікального багажу знань, умінь, навичок дослідника.

Зважаючи на особливе значення творчості у формуванні особистості будівничого завтрашнього суспільного розвитку, маємо намір сприяти оптимальній організації діяльності майбутнього автора студентської дослідницької чи винахідницької роботи. У доповнення до цього студенту радимо скористатися різноманітними посібниками чи монографіями з методології педагогічних досліджень – ученням про систему наукового пізнання (методи, прийоми, засоби тощо).

Відомий український методолог педагогічних досліджень С. Гончаренко, аналізуючи працю дослідника від творчого задуму до остаточного оформлення наукової роботи й до її захисту виділив такі етапи:

- *вибір теми*, обґрунтування її актуальності й визначення рівня її розробленості та визначення об'єкта, предмета, мети й завдань дослідження;
- *вивчення наукової інформації* з різних джерел і її аналіз для вибору напрямку дослідження з огляду на його мету;
- *відпрацювання гіпотези* й теоретичних передумов дослідження й визначення наукових завдань;
- *вибір методів дослідження*, які є інструментом здобуття фактичного матеріалу, необхідного для досягнення мети;
- *оброблення й аналіз* результатів експериментального дослідження;
- *написання тексту* роботи й оформлення виступу;
- *підготовка до захисту й захист* наукового дослідження.

Переоцінити значення вказаних етапів роботи над науковими чи науково-технічними дослідженнями неможливо, адже від дотримання усталених правил багато в чому залежить якість їх виконання, тобто забезпечення оригінальності, швидкості, гнучкості, асоціативності, критичності мислення та ретельності у розробці будь-яких ідей, концепцій, проектів тощо. Хоча дослідницька та винахідницька діяльність деякою мірою алгоритмізована, вона все ж достатньо ефективно сприяє ґрунтовному включенню студентів у творчий пошук, а значить і в саморозвиток. Тому важливо знаходити можливості для виконання студентами дипломних, бакалаврських, магістерських робіт та написання статей, виступів на наукових конференціях, семінарах, симпозіумах тощо.

Дипломна робота – це кваліфікаційне навчально-наукове дослідження студента, яке відбиває рівень теоретичних знань і практичних навичок випускника, його здатність до професійної діяльності як фахівця. До

дипломних робіт випускника педагогічного університету належать бакалаврська та магістерська роботи.

Бакалаврська робота є основною формою підсумкової державної атестації студентів. Це заключна робота навчально-дослідного характеру, що виконується студентами, які закінчують університети, інститути та інші ЗВО III-IV рівнів акредитації. У більшості випадків бакалаврська робота є поглибленою розробкою теми курсової роботи студента-випускника. Основними завданнями виконання дипломної роботи ОКР «бакалавр» є такі:

Систематизація – закріплення та розширення теоретичних знань освітньо-кваліфікаційного рівня „бакалавр” та застосування їх у процесі вирішення конкретних наукових, виробничих та інших завдань;

висунення проблеми, яка не одержала достатнього висвітлення в науковій літературі;

виявлення і введення у науковий обіг нових джерел та фактів;

встановлення нових зв'язків між відомими явищами;

самостійне узагальнення висновків;

набуття умінь самостійного аналітичного опрацювання та обґрунтування конкретних проблем галузі;

розвиток умінь студента самостійно систематизувати та аналізувати літературу з теми, оволодіння методикою досліджень, узагальнень та логічного викладу матеріалу;

формулювання рекомендацій про використання запропонованих матеріалів і висновків у науці та практиці.

Працюючи над дипломною роботою, майбутній бакалавр *повинен уміти:*

виявляти міцні теоретичні знання з обраної теми та вміння їх застосовувати;

обґрунтовувати актуальність теми, відповідність її сучасному стану розвитку науки, практичним завданням галузі;

уміти критично аналізувати монографічні та періодичні видання з теми, узагальнювати передовий педагогічний досвід, робити висновки й вносити пропозиції;

характеризувати історію досліджуваної проблеми;

виявляти вміння та навички в проведенні експерименту;

уміти узагальнювати результати, лаконічно формулювати висновки й аргументацію, обґрунтовувати практичні рекомендації.

Загальними вимогами до дипломної роботи студента є: цільова спрямованість; чітка побудова; логічна послідовність викладу матеріалу; глибина дослідження й повнота висвітлення питань; переконливість аргументацій; стислість і точність формулювань; конкретність викладу результатів роботи; доказовість висновків й обґрунтованість рекомендацій; грамотне оформлення.

У дипломній роботі не повинно бути плагійованих із підручників положень і формулювань, а допускаються лише посилання на них.

Магістерська робота – це заключна самостійна робота навчально-дослідного, наукового, інноваційного характеру, що виконується студентами, які пройшли поглиблену підготовку у ЗВО IV рівня акредитації для вирішення педагогічних і науково-дослідних завдань у галузі професійної та вищої освіти. Вона виконує кваліфікаційну функцію, тобто готується з метою публічного захисту й здобуття академічного ступеня магістра.

Магістерська робота як самостійне наукове дослідження кваліфікується як навчально-дослідницька праця, в основу якої покладено моделювання більш-менш відомих положень. Її тематика та науковий рівень мають відповідати освітньо-професійній програмі навчання. Виконання зазначеної роботи повинне не стільки розв'язувати наукові проблеми, скільки засвідчувати, що її автор здатний належним чином вести науковий пошук, розпізнавати професійні проблеми, знати загальні методи і прийоми їх розв'язання.

Специфічним є не лише зміст магістерської роботи, а й форма його викладу, яка характеризується певним ступенем абстрагування, використанням засобів логічного мислення, комп'ютерних методик та математичної статистики.

Для викладу зазначеної роботи характерні аргументованість суджень та точність наведених даних. Орієнтуючись на читачів із високою професійною підготовкою, автор включає у свій текст увесь знаковий апарат (таблиці, формули, символи, діаграми, схеми, графіки тощо).

Магістрант повинен використовувати переважно пасивні конструкції, бо будь-яке наукове дослідження вимагає об'єктивності наведеної інформації.

У мові наукової роботи використовуються спеціальні функціонально-стилістичні засоби:

клішовані слова і словосполучення, які вказують на послідовність думки (насамперед...; спочатку...; по-перше...; перейдемо до розгляду...; як свідчать дані спостереження...);

заперечення (а..., але..., проте..., тим часом..., ...тоді як..., ...попри зазначене..., всупереч цьому твердженню...);

перехід від однієї думки до іншої (перш, ніж навести отримані дані...; звернімося до...; необхідно спинитися на...);

причинно-наслідкові зв'язки (таким чином...; завдяки цьому...; відповідно до...; згідно з...; крім того...);

висновок (отже...; таким чином...; з огляду на вищезазначене...; завдяки цьому...; підсумовуючи, слід зазначити...) тощо.

Робота магістра повинна відповідати таким *вимогам*:

відповідність сучасному рівню розвитку науки, актуальність;

відображення як загальнонаукових, так і спеціальних методів наукового пізнання, правомірність використання яких всебічно обґрунтовується в кожному конкретному випадку їхнього використання;

виклад принципово нового матеріалу, який включає опис нових фактів, явищ і закономірностей або узагальнення раніше відомих положень з інших наукових позицій чи у зовсім іншому аспекті;

передбачення елементів наукової полеміки; наведення вагомих і переконливих доказів на користь обраної концепції, всебічний аналіз і доказова критика протилежного погляду на явище.

Майбутня професійна діяльність магістра педагогічної, наукової чи управлінської діяльності у відповідній галузі повинна бути пов'язана з виконанням функцій викладача ЗВО, наукового працівника й засвідчувати готовність до такої діяльності.

Магістерська робота подається у такому вигляді, який дозволяє зробити висновок, наскільки повно відображені та обґрунтовані положення, висновки та рекомендації, що містяться в роботі, їх новизна і значущість. Сукупність отриманих у такій роботі результатів повинна свідчити про наявність у її автора первинних навичок наукової роботи.

Магістерська робота як наукова праця досить специфічна. Перш за все, її відрізняє від інших наукових робіт те, що вона виконує кваліфікаційну функцію. У зв'язку з цим основне завдання її автора – продемонструвати рівень своєї наукової кваліфікації та вміння самостійно вести науковий пошук і вирішувати конкретні наукові завдання. Магістерська робота закріплює здобуту інформацію у вигляді текстового та ілюстративного матеріалу, в якому студент-магістрант упорядковує за власним розсудом накопичені наукові факти та підтверджує наукову новизну й практичне значення роботи. Зміст магістерської роботи в найбільш систематизованому вигляді фіксує вихідні передумови наукового дослідження, весь його хід, а також результати, отримані в цьому процесі. До речі, тут не просто описуються наукові факти, а й проводиться їх усебічний аналіз, розглядаються типові ситуації відповідно до обраної теми.

Загальні висновки магістерської роботи виконують роль закінчення, зумовленого логікою проведення дослідження у формі послідовного,

логічного викладення отриманих підсумкових результатів, їх співвідношення із загальною метою, конкретними завданнями, поставленими і сформульованими у вступі. Саме результатами теоретичного і практичного дослідження у своїй дипломній роботі магістрант має змогу засвідчити рівень наукової підготовки.

3.4. Вимоги до тематики студентських наукових робіт

Успішність виконання магістерської роботи великою мірою залежить від уміння вибрати тематику та найрезультативніші методи дослідження, оскільки саме вони дозволяють досягти поставленої мети. Магістерська робота відображає як загальнонаукові, так і спеціальні методи наукового пізнання, правомірність яких обґрунтовується в кожному конкретному випадку їх використання. Методологія виконання магістерської роботи, вимоги до її оформлення аналогічні бакалаврській роботі, але тут детальніше розкривається актуальність теми дослідження, наукова проблема та її доведення.

Тематика дипломних (магістерських) робіт повинна відповідати сучасним запитам системи освіти та бути спрямованою на вирішення завдань, пов'язаних із діяльністю вихователя дітей дошкільного віку, учителя ЗПО і ЗСО, викладача ЗВО I-II рівнів акредитації (магістерська робота).

Теми робіт повинні відповідати напряму підготовки фахової кафедри, щорічно поновлюватися й узгоджуватися з такими *положеннями*:

відповідність теми обраній спеціальності;

актуальність теми в галузі освіти;

потенційний зв'язок теми з майбутньою професійною діяльністю студента;

урахування зацікавленості освітніх закладів у розробках за обраною тематикою;

можливість виявлення індивідуальних здібностей, знань і вмінь студента з огляду на теоретичну спрямованість і рівень практичної підготовки;

відповідність актуальним завданням вищої школи (для магістерських робіт).

Орієнтовну тематику дипломних робіт наведено в Додатках (К1, К2, Л1, Л2).

У процесі вибору теми та виконання дипломних (магістерських) робіт варто звернути особливу увагу на такі *чинники*:

особисте бажання студента, загальний рівень його підготовки і практичний досвід, що дає змогу фахово розробити обрану тему;

право самостійного вибору теми роботи з обґрунтуванням доцільності її розроблення;

тема, перелік завдань дипломної (магістерської) роботи, глибина їх опрацювання повинні обов'язково узгоджуватися з керівником;

магістерські роботи за своїм змістом і суттю повинні відрізнятися від бакалаврських із погляду науково-дослідного характеру, де чітко визначена наукова новизна, практична цінність та особистий внесок здобувача.

3.5. Організація виконання кваліфікаційних робіт

Навчальним планом передбачається надання магістрантам вільних днів для підготовки наукових робіт і консультацій. У період проведення магістерських досліджень здійснюється поточний кафедральний контроль і робота наукового керівника з магістрантам. Поточний кафедральний контроль проводиться у процесі обговорення структурних розділів магістерської роботи з визначенням необхідних моментів дослідження, що потребують опрацювання, доповнення або переробки.

Основними завданнями і складовими частинами магістерських робіт є такі:

аналіз, систематизація, закріплення й поглиблення теоретичних знань і практичних умінь випускника;

формування навичок самостійної роботи в процесі використання та вдосконалення традиційних методик пошукової діяльності, методик викладання;

засвоєння методики наукового дослідження, експериментальної роботи;

виявлення готовності до самостійної професійної діяльності в ЗДО, ЗПО та ЗСО.

Дипломна (магістерська) робота виконується відповідно до навчальних планів підготовки фахівців згадуваних спеціальностей і повинна відображати готовність випускників до професійної діяльності за фаховим спрямуванням.

Виконання дипломної роботи в межах навчального плану є найвищим рівнем студентських наукових досліджень, які спонукають майбутнього фахівця до творчої пошукової діяльності, вагомим чинником для рекомендації кращих випускників до аспірантури.

3.6. Загальні вимоги до наукових робіт та критерії їх оцінювання

Наукова робота повинна бути самостійно виконана, цілісно завершена й належним чином оформлена відповідно до затвердженого переліку вимог і правил. У ній мають бути розкриті шляхи вирішення методичних і психолого-педагогічних завдань (або їх сукупності) у системі освіти на основі набутих знань, умінь і навичок, отриманих за період навчання у ЗВО.

Традиційно дипломна робота, як і всі інші наукові роботи, поділяється на *вступну, основну та заключну частини.*

Вступна частина повинна мати такі структурні елементи: титульний аркуш; зміст; перелік умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів, якщо у цьому є потреба.

Основна частина включає такі структурні одиниці: основний текст роботи, який складається з двох чи більше розділів; загальні висновки; список використаних джерел; додатки.

Заклучна частина має декілька важливих обов'язкових елементів: висновки та можливі перспективи подальших досліджень; повинні бути вказані труднощі, які виникали при виконанні роботи; а також зазначені відомості про науковців, які допомагали в довершенні дослідження.

Структурні елементи текстового видання наукової роботи „титульний аркуш”, „зміст”, „вступ”, „основна частина”, „висновки”, „список використаних джерел” є обов'язковими, додатки якщо є.

Вимоги до структурних елементів вступної частини роботи

Титульний аркуш – перша сторінка будь-якої студентської наукової роботи і є основним джерелом бібліографічної інформації, необхідної для обробки та пошуку документа. Він обов'язково повинен мати такі відомості:

- а) назва міністерства і закладу вищої освіти, факультету, кафедри;
- б) гриф допущення до захисту (для магістерської роботи);
- в) повна назва документа (тема роботи, ПІБ автора, напрям, відомості про наукового керівника, рецензентів);
- г) підписи відповідальних осіб, включаючи наукового керівника роботи;
- д) місто й рік виконання роботи.

(Приклад оформлення титульного аркуша наведено в додатках А, Б).

Зміст являє собою покажчик основних складових роботи, тому в ньому перераховуються всі ці елементи зі вказівкою на номер сторінки, з якої починається кожна частина роботи. Так, у *змісті* повинні міститися: перелік скорочень, умовних позначень, символів, одиниць і термінів (якщо вони є); вступ; заголовки розділів і підрозділів (якщо вони є); висновки; список використаних джерел; додатки (якщо вони є) (додаток В).

Перелік умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів являє собою додаткову складову роботи. Його розміщують після змісту,

починаючи з нової сторінки, і в ньому наводять необхідні скорочення термінів, уживаних у всій роботі, а також символи, одиниці тощо.

Незалежно від цього за першої появи цих елементів у тексті наводять їх тлумачення.

До змісту включають заголовки структурних елементів пояснювальної записки: перелік умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів (за необхідності), вступ, заголовки розділів, підрозділи, висновки, перелік посилань, назви додатків. Праворуч позначають номери сторінок. Заголовки структурних елементів і розділів друкують великими «напівжирними» літерами без крапки в кінці й з нової сторінки. Нумерують арабськими цифрами тільки заголовки розділів, підрозділів і, за потреби, пунктів і підпунктів. Орієнтовний обсяг змісту – 1-2 сторінки.

Вимоги до структурних елементів основної частини роботи

Основна частина роботи починається зі *вступу*. У *вступі* розкривають сутність і стан наукової проблеми (завдання) та її значущість, підстави та вихідні дані для розробки теми, обґрунтування необхідності проведення досліджень.

Загальну характеристику магістерської роботи у *вступі* подають у рекомендованій нижче послідовності.

Актуальність теми. Шляхом критичного аналізу та порівняння з відомими способами (шляхами) розв'язання проблеми (наукового завдання) обґрунтовують актуальність і доцільність роботи для розвитку відповідної галузі науки чи виробництва. Висвітлення актуальності не повинно бути багатослівним. Достатньо кількома реченнями висловити головне – сутність наукового завдання.

Мета дослідження. Не слід формулювати мету, як «дослідження...», «вивчення», оскільки такі слова вказують на засіб досягнення мети, а не на саму мету. Ліпше її формулювати, починаючи з дієслова в неозначеній формі, що вказує на кінцевий запланований результат («дослідити»... і «розробити»...).

Завдання слід формулювати, виходячи з мети роботи (доцільно використовувати такі слова, як „проаналізувати”, „виявити”, „дослідити”, „встановити”, „запропонувати”, „здійснити аналіз”, „з’ясувати”, „вдосконалити”, „узагальнити”, „запровадити” тощо).

Об’єкт дослідження. Об’єктом досліджень може бути процес або явище, що породжує проблемну ситуацію й обрано для вивчення.

Предмет дослідження. Предмет дослідження, як правило, міститься в межах об’єкта.

Об’єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу, співвідносяться між собою як загальне і часткове. В *об’єкті* виділяється та його частина, що є *предметом* дослідження. Саме на нього спрямована основна увага дослідника, оскільки предмет дослідження визначає тему магістерської роботи, яка зазначається на титульному аркуші.

Методи дослідження. Подають перелік використаних методів дослідження для досягнення поставленої мети. Обов’язково зазначають, що саме досліджувалось тим чи іншим методом. Це дає змогу пересвідчитись у логічності та прийнятності вибору саме цих методів.

Наукова новизна одержаних результатів. Подають коротку анотацію нових наукових положень (рішень), запропонованих магістрантом особисто.

Необхідно показати відмінність одержаних результатів від відомих раніше, описати ступінь новизни («уперше одержано», «удосконалено», «отримало подальший розвиток»). Не можна вдаватися до викладу наукового положення у вигляді анотації, коли просто констатують, що в роботі зроблено, а сутності й новизни положення з викладеного виявити неможливо.

До цього пункту не можна включати опис нових прикладних результатів, отриманих у вигляді способів, пристроїв, методик, схем та алгоритмів.

Практичне значення одержаних результатів. Необхідно подати відомості про практичне застосування одержаних результатів або рекомендацій щодо їх застосування. Відзначаючи практичну цінність

отриманих результатів, необхідно подати інформацію щодо ступеня їх готовності до використання в закладах освіти.

У процесі впровадження результатів досліджень необхідно подати короткі відомості із зазначенням назви організації, в якій здійснювалася реалізація, форм цієї реалізації та реквізитів відповідних документів.

Особистий внесок магістранта. У випадку використання в роботі ідей або розробок, що належать співавторам, разом із якими були опубліковані наукові праці, здобувач магістерського ступеня повинен відзначити цей факт у роботі із зазначенням особистого внеску в ці праці або розробки.

Апробація результатів роботи. Указується кількість журналів, збірників наукових праць, матеріалів і тез конференцій, у яких оприлюднено результати роботи.

Рекомендований обсяг вступу – 5-6 сторінок.

У кінці *вступу* подається структура магістерської роботи, наприклад, “Логіка дослідження зумовила структуру магістерської роботи: вступ, ... розділи, висновки, список використаних джерел із ... найменувань і ... додатків. Загальний обсяг ... сторінок”.

Основний текст роботи складається з двох чи більше розділів, у яких розглядається та досліджується об’єкт, предмет, досягається основна мета роботи. Основна частина дипломної роботи складається з розділів (підрозділів, підпунктів тощо, якщо є необхідність у такій структурі).

У розділах основної частини подають:

- огляд літературних джерел за темою й вибір напрямків досліджень;
- виклад загальної методики та основних методів досліджень;
- експериментальну частину й методику досліджень;
- результати теоретичних й (або) експериментальних досліджень;
- аналіз і узагальнення результатів досліджень;
- рекомендації щодо впровадження розробок в системі освіти.

Кожний розділ починають із нової сторінки. Основному тексту кожного розділу може передувати передмова з коротким описом обраного напрямку й

обґрунтуванням використаних методів досліджень. У кінці кожного розділу формулюють висновки зі стислим викладом наведених у розділі наукових і практичних результатів, що дає змогу вивільнити загальні висновки від другорядних деталей.

Перший розділ (стан проблемної сфери дослідження) являє собою огляд і аналіз сучасного стану проблеми, що розглядається, а також методів і засобів розв'язання завдань дипломної роботи.

У процесі огляду та аналізу необхідно опрацьовувати спеціальну літературу, особливо наукові розробки останніх років, використовувати інформаційні технології, мережу Internet. Загальний обсяг огляду не повинен перевищувати 20% обсягу основної частини дипломної роботи.

В огляді літературних джерел наводиться аналіз основних наукових праць за проблемою. Стисло та критично висвітлюючи роботи попередників, слід назвати ті питання, що залишились невирішеними, і тим самим визначити своє місце у розв'язанні проблеми. Для цього ставляться конкретні наукові завдання.

У *другому розділі* основної частини, зазвичай, розкривають сутність розробленої автором методики, організацію експериментального дослідження щодо перевірки її ефективності та його результати. Подають аналіз і результати власних досліджень з обов'язковим висвітленням того нового, що автор вносить у розробку проблеми.

Кожен розділ (підрозділ) повинен завершуватися висновками. Вони можуть бути у вигляді викладених автором перерахувань результатів дослідження, одержаних у відповідному розділі.

Загальні висновки розміщуються безпосередньо після викладу основного тексту роботи, починаються з нової сторінки. Вони повинні містити в собі синтез „наскрізних” висновків за розділами, оцінку повноти вирішення поставлених завдань, наукову новизну чи особисту думку автора щодо уже відомого матеріалу як результату проведеного дослідження, а також

обґрунтування перспектив проведення подальших досліджень в обраній галузі.

Посилання на інших авторів, їх цитування, а також наведення загальновідомих істин у висновках не допускається.

Обсяг заключної частини – 2-4 сторінки.

Усі розділи роботи повинні бути логічно пов'язані між собою.

Список використаних джерел уміщує розташовану за алфавітом літературу, якою користувалися при написанні роботи, з якої брали цитати та певні положення. Перелік використаної літератури повинен бути оформлений згідно з чинними вимогами (додаток М).

Додатки розміщують після списку використаних джерел дипломної роботи. Вони мають включати допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприйняття дипломної роботи, і наводяться тільки в разі необхідності. Додатково для магістерської роботи можна включати протоколи й акти впроваджень.

У додатках уміщують матеріал, який:

- є необхідним для повноти роботи, але включення його до основної частини наукової роботи може змінити впорядковане й логічне уявлення про дослідження;

- не може бути розміщений в основній частині наукової роботи через великий обсяг або способи його відтворення.

До додатків можуть бути включені:

- додаткові ілюстрації або таблиці;
- матеріали, які через значний обсяг, специфіку викладу або форму подання не можуть бути внесені до основної частини (оригінали фотографій, формули, розрахунки, опис комп'ютерних програм, розроблених у процесі виконання роботи та інше).

Кожен додаток повинен починатися з нового аркуша й мати заголовок, написаний великими літерами. У правому верхньому кутку над заголовком великими буквами відповідно позначається: Додаток А, Додаток Б тощо.

Нумерація додатків виконується за алфавітом, не використовуються такі українські літери: Г, Є, І, Ї, Й, О, Ч, Ь.

Дипломна робота повинна бути логічно побудованою й мати характер цілісного й завершеного самостійного дослідження. Її текст має бути відредагованим, стилістично витриманим як наукове дослідження, адже мовностилістична культура кваліфікаційної роботи виявляє загальну культуру її автора. Дипломна робота виконується державною мовою. Обсяг дипломної роботи ОКР „бакалавр” (без бібліографії та додатків) – 40-50 сторінок машинописного тексту; кількість джерел – не менше 50; обсяг дипломної роботи ОКР „магістр” (без бібліографії та додатків) – 80-90 сторінок машинописного тексту; кількість джерел – не менше 80.

За прийняті наукові рішення та адекватність результатів відповідає автор атестаційної роботи.

3.7. Підготовка до захисту наукових робіт

Після завершення дипломної роботи проходить попередній захист на кафедрі, що має достатньо вагоме значення, оскільки тут підбиваються підсумки не тільки наукової роботи, а й усього етапу життєдіяльності студента. Дата захисту визначається завідувачем кафедри. За результатами попереднього захисту формулюються зауваження, які необхідно усунути, ухвалюється рішення про допуск роботи до захисту в підсумковій атестаційній комісії (ПАК), призначаються рецензенти.

Рецензентами можуть бути провідні фахівці (професори, доценти) кафедр університету та інших закладів вищої освіти, учителі-методисти, методисти закладів дошкільної освіти. Не допускається призначення рецензентами викладачів кафедри, в межах якої виконувалась робота. Як правило, рецензентами магістерських робіт виступають доценти, професори з інших закладів вищої освіти.

До захисту кваліфікаційних робіт допускаються студенти, які повністю виконали навчальний план підготовки магістра, склали всі заліки та екзамени й одержали позитивний відгук наукового керівника та рецензента, пройшли попередній захист дипломної (магістерської) роботи. З метою своєчасного подання роботи на кафедру студенти повинні дотримуватися певного порядку її виконання, який подано нижче.

Таблиця 3

Графік виконання роботи

Етапи роботи	Студентам денної форми навчання	Студентам заочної форми навчання
Вибір теми роботи	вересень	вересень
Затвердження плану роботи	жовтень	жовтень
Написання теоретичного розділу роботи	жовтень-січень	жовтень-січень
Попередній захист теоретичного розділу на засіданні кафедри	січень	січень
Написання практичної частини роботи	жовтень-березень	жовтень-березень
Попередній захист роботи на засіданні кафедри	квітень	березень
Представлення й реєстрація роботи на кафедрі	не пізніше, ніж за 2 тижні до захисту (кінець травня)	не пізніше, ніж за 2 тижні до захисту (початок-середина травня)
Захист роботи	початок червня	кінець травня

Не пізніше, ніж за місяць до захисту робота подається науковому керівникові з метою підготовки ним відгуку на дослідження, а також направляється на рецензування.

На початку роботи атестаційної комісії автор рекомендованої до захисту дипломної роботи повинен:

- завершити оформлення дипломної роботи згідно з зауваженнями наукового керівника та фахівців кафедри;
- опублікувати матеріали досліджень (вимога стосується дипломних робіт ОКР „магістр”) у матеріалах студентських конференцій;
- видати навчально-методичний посібник із теми (стосується магістерських робіт);
- оформити роботу за ustalеним стандартом та засвідчити підписами (автор, науковий керівник);
- підготувати електронну копію роботи;
- отримати письмовий відгук наукового керівника;
- отримати рецензії.

У відгуку наукового керівника дипломної роботи особливу увагу слід приділити таким аспектам наукової роботи:

- її актуальності, новизні та практичному значенню;
- відповідності змісту дипломної роботи обраній темі та завданням дослідження;
- аналізу основного змісту і прийнятих у роботі рішень;
- аналізу основних недоліків дипломної роботи;
- відзначенню позитивних аспектів дипломної роботи;
- оформленню матеріалів дипломної роботи;
- зауваженням щодо обсягу дипломної роботи та дотриманню її структуризації.

Рецензія готується рецензентом відповідно до рекомендованої форми. Вона повинна висвітлювати ті ж самі питання, що й відгук керівника.

Увага рецензента, крім основних проблем, повинна бути звернена ще й на такі аспекти:

- характеристику виконання окремого розділу роботи;

- ступінь використання дипломантом (магістрантом) останніх досягнень науки й техніки;
- теоретичне та практичне значення досліджень;
- новизну та оригінальність ідей, висвітлених у роботі, а також методи їх використання;
- ступінь самостійності виконання роботи;
- повноту списку використаних джерел;
- позитивні сторони, недоліки та помилки в тексті;
- загальну оцінку роботи.

Рецензія на розгляд комісії направляється в письмовій формі.

Відгук на роботу підписує науковий керівник, а рецензію – рецензент. Необхідно обов'язково вказати дату їх підписання. Якщо відгук або рецензію підготували фахівці, які не працюють у ЗВО, то їх підписи повинні бути засвідчені відділом кадрів (канцелярією) відповідних закладів чи установ і скріплені печатками.

Готове наукове дослідження подається на випускову кафедру за 10 днів до захисту, реєструється й підписується завідувачем із поміткою „До захисту допущено”.

Робота подається в одному примірнику у твердому переплетенні (пружинне переплетення не допускається), додається CD диск із роботою в одному суцільному файлі. Електронна версія дипломної має бути ідентичною паперовій.

На адресу ПАК до захисту дипломної (магістерської) роботи подаються такі *документи*:

- 1) довідка деканату про успішність випускника (виконання навчального плану, оцінки з теоретичних дисциплін, курсових робіт, навчальних практик);
- 2) переплетена дипломна (магістерська) робота в одному примірнику;
- 3) електронна копія дипломної роботи (CD-диск), підписана випускником, науковим керівником;

4) відгук наукового керівника;

5) рецензія.

До атестаційної комісії можуть подаватися інші матеріали, які характеризують наукову та практичну цінність роботи (друковані статті за темою дослідження, тези наукових доповідей, акти впровадження результатів роботи в практику та інше).

По завершенні написання дипломної (магістерської) роботи, підготовки необхідних наочних матеріалів випускник готує доповідь до захисту на засіданні комісії.

Доповідь має довільну форму. У ній доцільно висвітлити такі питання:

- актуальність теми розробки (дослідження);
- об'єкт, предмет, мета, завдання дослідження;
- положення та факти, які вдалося встановити, виявити, довести;
- методи, за допомогою яких досягнуто позитивних результатів;
- дидактичні розробки для проведення занять;
- труднощі, що виникли при проведенні роботи;
- положення та гіпотези, які не доведені;
- елементи новизни в теоретичних положеннях;
- висновки та практичні рекомендації.

Доповідь має бути розрахована на 10-15 хвилин (в іншому випадку голова та члени ПАК мають право зупинити доповідача).

У процесі доповіді бажано використовувати технічні засоби навчання, інформаційні технології на основі засобів комп'ютерної техніки (демонстрація схем, таблиць, презентацій тощо).

Захист дипломної або магістерської роботи у ПАК проводиться публічно згідно із затвердженим графіком.

Процедура захисту передбачає:

1) присутність голови та членів ПАК;

2) підготовку випускника до захисту (ПК, мультимедіа, закріплення плакатів, стендів тощо);

3) представлення роботи головою ПАК (оголошення прізвища випускника та теми роботи; повідомлення про наявність завершеної роботи, довідки деканату, відгуку керівника, рецензій);

4) виступ магістранта (повідомлення основних положень роботи, висновків);

5) запитання голови та членів ПАК (запитання можуть бути пов'язані з конкретною проблемою роботи, а можуть бути значно ширшими, оскільки захист ставить за мету виявити не лише знання з теми дослідження, але й рівень загальної підготовки випускника за спеціальністю);

б) відповіді випускника на поставлені запитання;

7) повідомлення секретарем ПАК висновків і зауважень рецензентів (виступи рецензентів);

8) відповіді магістранта на зауваження рецензентів.

Відповіді мають бути лаконічними (як правило, з двох-трьох речень), упевненими, чіткими, конкретними. Процедура захисту фіксується в протоколі ПАК.

Поради здобувачеві щодо підготовки до захисту кваліфікаційної роботи:

1. Підготувати лаконічний, місткий виступ (до 15 хвилин).

2. Потренуватися викладати матеріал перед дзеркалом, заміряючи час виступу.

3. Розділити текст на фрагменти, позначити місця, де необхідно зробити паузу. Говорити голосно й чітко.

4. Роздрукувати текст доповіді великим шрифтом (наприклад, 20) і виділити маркером основні моменти.

5. У процесі доповіді аргументувати специфіку власного дослідження й досягнення за допомогою вставних слів, словосполучень, допоміжних фраз, які поєднують частини тексту.

6. Презентація, що супроводжує виступ, повинна бути виконана в науковому стилі (позбавлена зайвих картинок, анімації, орнаментальних

елементів), у стриманій кольоровій гамі. Вона повинна відображати основну інформацію виступу і слугувати засобом, який допомагає ефективному сприйняттю доповіді слухачами, формуванню чіткого уявлення про предмет дослідження й результати експерименту.

Рекомендації доповідачеві щодо виступу:

1. Добре, якщо доповідач розпочне виступ привітанням голови та членів ПАК і оголошенням теми наукової роботи в такий спосіб: «Доброго дня, шановний Голово, шановні члени ПАК! Дозвольте представити вашій увазі дипломну роботу за темою...» .

2. Упродовж усього виступу слід бути стриманим (не повертатися до слухачів спиною; доповідати голосно та чітко; тактовно відповідати на запитання та зауваження), висловити вдячність членам комісії та її Голові за поставлені запитання та за увагу.

3. На прикінцевому етапі захисту студентові надається заключне слово, в якому він також матиме змогу висловити подяку науковому керівникові, рецензентові та іншим людям, які відіграли важливу роль у процесі проведення дослідження, підготовці та оцінці наукової кваліфікаційної роботи.

РОЗДІЛ 4. САМОМОНІТОРИНГ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТА

Цілеспрямоване самоуправління – самоменеджмент – здійснюється студентами шляхом розробки системи ефективних методів використання власних ресурсів і застосування їх у практичній діяльності: часу, засобів комунікації, літератури. Наступним його етапом є самомоніторинг як система самоорганізації студента, що передбачає самооцінку, самооблік і самоаналіз результатів навчальної діяльності. Також система виконує функцію застережного моніторингу за життєдіяльністю й визначення ефективності самоменеджменту. Пояснюючи значення самомоніторингу, наголошуємо на тому, що він, як дзеркало, яке відображає плідність життя й навчальної діяльності студента, тобто динаміку власного креативного, духовного, фізичного розвитку.

Креативний розвиток студента – це чи не найбільш бажаний ефект від навчання, хоч це і не применшує значення його навчальної компетентності та загального світогляду. Треба розуміти, що все зазначене вище, має взаємодоповнюючий характер і в майбутній професійній педагогічній діяльності їх значення приблизно рівноцінне, оскільки в житті всі вказані особливості розвитку чи компетентності особистості є невіддільними один від одного й однаково потрібними. Молода людина як особистість, повинна постійно дбати про свій імідж освіченої людини й починати своє інтелектуальне сходження якомога раніше, хоча робити це ніколи не пізно. Не зайве наголосити, що динаміка розвитку студента в процесі навчання, тобто як якісні, так і кількісні зміни у психології чи поведінці молодої людини, повинна бути в цілому саме позитивною. Про негативні тенденції в розвитку особистості тут взагалі не йдеться.

4.1. Формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя

Формування навичок здорового способу життя є за своєю сутністю системотвірною моделлю. Системність полягає у взаємоузгоджених знаннях, уміннях та навичках, сформованих у дітей та молоді, що забезпечують необхідний рівень їх працездатності, моралі та духовності. Для цього необхідно знати основні положення фізіології, психології студента, соціології та інших суміжних дисциплін, які в сукупності дозволять реалізувати необхідні здоров'язберезувальні, здоров'язміцнювальні, здоров'яформувальні технології щодо свідомого ставлення до власного здоров'я і які проявляться у відповідних позитивних вчинках і діях.

Поняття «здоров'я» з давнього часу не мало конкретного наукового визначення. Тільки зараз, із виділенням такої науки, як валеологія (наука про здоров'я), стало можливим якісно й кількісно визначити це поняття. «Здоровою може вважатися людина, – писав ще в 1941 році американський теоретик медицини Г. Сігерист, – яка відзначається гармонійним фізичним та розумовим розвитком і добре адаптована до навколишнього, фізичного та соціального середовища. Вона повністю реалізує свої фізичні й розумові здібності, може пристосовуватися до змін у довкіллі, якщо вони не виходять за межі норми, і зробити свій внесок у добробут суспільства, відповідно до її здібностей. Здоров'я тому не означає просто відсутність хвороб: це позитивне, життєрадісне й охоче виконання обов'язків, які життя покладає на людину».

Більш детально: здоров'я – це здатність:

- пристосовуватися до середовища й оцінювати свої можливості;
- протистояти зовнішнім і внутрішнім хворобам;
- зберігати себе, природне та штучне середовище проживання;
- розширювати свої можливості, умовний ареал проживання, обсяг і розмаїття доступного екологічного, інтелектуального й морально-етичного середовища проживання;

- збільшувати тривалість повноцінної життєдіяльності;
- поліпшувати можливості, якості і здібності свого організму, якість життя й середовища проживання;
- виробляти, підтримувати і зберігати культурні, духовні і матеріальні цінності;
- створювати адекватну самосвідомість, етико-естетичне ставлення до себе, близьких, людини, людства, добра та зла.

Здоров'я студента – феномен, що інтегрує чотири основні його складові здоров'я: фізичне, психічне, духовне й соціальне здоров'я.

Фізичне здоров'я визначається такими чинниками, як індивідуальні особливості анатомічної будови тіла, фізіологічні функції організму в різних умовах довкілля, під час спокою та руху, рівень фізичного розвитку органів і систем організму.

До сфери психічного здоров'я відносять індивідуальні характеристики психічних процесів і властивостей людини – особливості мислення, характеру, психоемоційного типу (зокрема, збудженість, емоційність, чутливість), які зумовлюють силу і швидкість реакцій на подразники та життєві ситуації, рівень стресу, вірогідність афектів, уяви, почуття. Психічне здоров'я також значною мірою зумовлює потреби людини, мотивацію, психологічні установки, життєві цілі.

Духовне здоров'я тісно пов'язане із багатством духовного світу особистості, знанням і сприйняттям духовної культури (цінностей освіти, науки, мистецтва, релігії, моралі, етики), включає рівень свідомості, особливості світогляду, життєвої самоідентифікації, ставлення до сенсу життя, оцінку власних здібностей і можливостей їх реалізації відповідно до усвідомлених ідеалів, особливостей життєвих цілей.

Соціальне здоров'я характеризується рівнем соціалізації особистості, ставленням до норм і правил, прийнятих у суспільстві, соціальними зв'язками з людьми й соціальними інститутами, набутим соціальним статусом та прагненням до його підвищення в межах чинних законів і

моральних принципів, джерелами й рівнем доходів і витрат.

Ефективність процесу формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя залежить від спрямованості виховного процесу, форм та методів його організації.

Обов'язковим компонентом національної освіти мають бути знання про формування, збереження і зміцнення здоров'я студента. Тим паче, що за останнє десятиріччя внаслідок різких негативних явищ, в першу чергу, еколого-економічної кризи, стан здоров'я населення різко погіршився. Насамперед це стосується дітей та підлітків.

Методичні рекомендації спрямовані на формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя, усвідомлення молоддю важливості розумного ставлення до свого здоров'я.

Практичне значення роботи полягає у використанні цих матеріалів при проведенні заходів щодо пропаганди здорового способу життя.

4.2 Сучасні підходи до проведення просвітницько-профілактичної роботи серед студентів

Здоров'я – поняття багатопланове. Це не лише відсутність хвороб, але й високий рівень адаптації, благополуччя, комфортне психологічне самопочуття, толерантні соціальні відносини тощо. На сучасному етапі виділяють такі складові здоров'я людини: духовна, соціальна, психологічна, інтелектуальна, емоційна, фізична й особиста. Усі аспекти здоров'я студента однаково важливі й розглядаються у взаємозв'язку.

Фізичне здоров'я студента – це такий стан організму, коли показники основних систем перебувають у межах фізіологічної норми й адекватно змінюються під час взаємодії людини з навколишнім середовищем.

Інтелектуальне здоров'я охоплює норму структурно-функціонального базису інтелекту, який виявляється в нормальному вирішенні різноманітних завдань вербально-логічної й логічно-алгоритмічної взаємодії з довкіллям.

Емоційне здоров'я – це вміння управляти своїми переживаннями.

Психічне здоров'я визначається за показниками: як ви ставитесь до себе; як ви ставитесь до друзів; як ви ставитесь до потреб життя.

Соціальне здоров'я – повага до духовних цінностей своєї сім'ї, свого народу, всього людства.

Здоров'я особистості – це самовдосконалення й саморозвиток, самооцінка й свобода, здатність бути особистістю.

Процес виховання свідомого ставлення студентів до власного здоров'я, здоров'я інших людей здійснюється шляхом передачі знань і формування умінь і навичок зміцнення та збереження здоров'я, виконання практичних дій щодо формування навичок здорового способу життя.

Навчання здорового способу життя

Навчання здорового способу життя повинно бути системним і сприяти гармонійному розвитку студентів. Така робота передбачає: по-перше, вивчення уявлень студентів про здоровий спосіб життя; по-друге, формування свідомості й культури щодо здорового способу життя; по-третє, розробку заходів навчання молоді здорового способу життя.

Педагоги разом із учнівською та студентською молоддю та їх батьками ставлять перед собою мету: істотно поліпшити ситуацію щодо збереження й зміцнення психічного, фізичного та соціального здоров'я студентів; створити умови для його поліпшення, використовуючи традиції школи й досвід українських і зарубіжних шкіл; прагнути до того, щоб кожен студент розвивав свої природні здібності, знайшов своє місце в житті.

Головною метою є формування в педагогів, учнів та їхніх батьків свідомого ставлення до особистого здоров'я, навколишнього середовища й здоров'я інших людей.

Методологічні засади, підходи формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя

Методологічною основою формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у студентів є гуманістичний підхід, сутність якого полягає у створенні сприятливої ситуації для їх готовності до сприйняття й

адекватного реагування на виховні дії навчального та соціального середовища.

Рівень цієї готовності характеризується здатністю дітей та молоді перетворювати зовнішні вимоги на внутрішні спонуки, мотиви поведінки з пробудженням їх самосвідомості й відповідальності за власну культуру.

Поняття «здоровий спосіб життя» розглядається у співвідношеннях тріади: здоров'я – здоровий спосіб життя – культура здоров'я.

Здоров'я, за визначенням ВООЗ, – це стан повного фізичного, душевного (духовного) та соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб чи фізичних вад. Тому здоров'я розглядається не лише як ресурс, а як мета життя. [За Національною програмою «Діти України» визначено чотири аспекти здоров'я: фізичне, психічне, духовне, соціальне].

Поняття «здоров'я» нерозривно пов'язане із поняттям «здоровий спосіб життя» як сценарій життєдіяльності, спрямованої на збереження та поліпшення здоров'я дітей.

Результатом сформованості здорового способу життя є культура здоров'я як інтегративна якість особистості й показник вихованості, що забезпечує певний рівень знань, умінь і навичок формування, відтворення та зміцнення здоров'я й характеризується високим рівнем культури поведінки стосовно власного здоров'я та здоров'я оточення.

Методологічним підґрунтям є діяльнісний і системний підходи до формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя.

Критерії формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя

Критеріями формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя в дітей та молоді можна вважати:

- на рівні фізичного здоров'я: прагнення до фізичної досконалості, ставлення до власного здоров'я як до найвищої соціальної цінності, фізична розвиненість, загальна фізична працездатність, загартованість організму, дотримання раціонального режиму дня, виконання вимог особистої гігієни, правильне харчування;

- на рівні психічного здоров'я (психологічного комфорту): відповідність пізнавальної діяльності календарному віку, розвиненість довільних психічних процесів, наявність саморегуляції, адекватна самооцінка, відсутність акцентуацій характеру та шкідливих поведінкових звичок;
- на рівні духовного здоров'я: узгодженість загальнолюдських та національних морально-духовних цінностей, наявність позитивного ідеалу, працелюбність, відчуття прекрасного в житті, у природі, у мистецтві;
- на рівні соціального здоров'я (соціального благополуччя): сформована громадянська відповідальність за наслідки способу життя, позитивно спрямована комунікативність, доброзичливість у ставленні до людини, здатність до самоактуалізації, саморегуляції, самовиховання. Формування здорового способу життя, культури здоров'я, підвищення їх виховних можливостей потребує максимальної уваги до мотиваційної сфери дітей та молоді у прагненні бути здоровими. Мотивація на здоровий спосіб життя – це система ціннісних орієнтацій, внутрішніх спонук до збереження, відновлення і зміцнення здоров'я.

Форми, методи та методичні прийоми роботи у формуванні мотивації на здоровий спосіб життя

Серед форм і методів процесу формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя пріоритетна роль належить активним, які ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини і сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості. До них також належать соціальне проектування, метод відкритої трибуни, ситуаційно-рольова гра, соціально-психологічний тренінг, інтелектуальний аукціон, «мозкова атака», метод аналізу соціальних ситуацій із морально-етичним характером, гра-драматизація тощо.

Доцільно застосовувати традиційні методи: бесіда, диспут, лекція, семінар, роз'яснення, переконання, позитивний і негативний приклади, методи вправ, контролю й самоконтролю, творення громадської думки.

Застосування цих методів сприяє появі в студентській молоді

адекватної моральної самооцінки, дає можливість організувати дієву роботу з формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя, знецінити і зруйнувати негативні мотиви, перебудувати і змінити негативні форми в поведінці дітей та молоді на позитивні; підтримати, посилити позитивні моральні спонуки, активізувати їх прояви чи загальмувати негативні мотиви, знизити їх силу, утримати студента від прояву негативної мотивації на здоровий спосіб життя.

Вирішення проблеми здоров'я людини закладено в самій людині, у знанні й розумінні нею проблем формування, збереження, зміцнення й відновлення власного здоров'я, а також в умінні дотримуватися правил здорового способу життя. Молодому поколінню необхідно усвідомити, що наше майбутнє – за здоровими людьми, бо лише фізично й морально здорова особа здатна творити і приносити користь людям.

Особливої шкоди здоров'ю нашої молоді завдають тютюнокуріння, вживання алкогольних напоїв, наркотичних речовин, поширення інфекційних хвороб (ВІЛ/СНІД, ІПСШ). Ці негативні явища можуть увійти практично в кожен дім, кожна сім'ю.

Саме тютюн, алкогольні напої та наркотичні речовини послаблюють імунну систему організму, зумовлюють численні захворювання, а в нашій країні, на жаль, дуже багато курців серед дівчат та жінок. Жінки – це берегині, продовжувачки роду, а пристрасні та молоді курці й ті, що вживають алкогольні напої, не можуть народити здорових дітей. Навчальним закладам необхідно планувати й проводити медико-педагогічне навчання батьків із питань збереження здоров'я дітей і підлітків із залученням медичних працівників.

4.3. Формування життєвих навичок

Сьогодні молоді не вистачає знань стратегії життєвих навичок. Таке навчання полягає в тому, щоб запропонувати молодій людині «приміряти» на себе стиль поведінки людини впевненої, але не агресивної, яка поважає іншу людину, передусім – себе. Кожне уміння вже містить схему орієнтування в непростій життєвій ситуації й відповідний спосіб виходу з неї.

Як сказати «ні», не втративши при цьому друзів. Прямо заяви свою позицію, не посилаючись ні на які обставини. Стверджуй своє: «Так, ти маєш рацію, у пропозиції є привабливі моменти, але я не робитиму цього». Повторюй це у відповідь на всі вмовляння, які чуєш. Продовжуючи слухати, кивай, але кажи: «Моя відповідь – все одно «ні». Переходь у наступ. Запитай: «Чому ти на мене тиснеш? Запропонуй щось інше, висунь зустрічну пропозицію, яку ти не вважаєш сумнівною».

Як допомогти собі бути почутим. Коротко введіть співрозмовника в суть свого прохання. Наприклад: «Учора я дуже перехвилювалася, коли ти не прийшов вчасно додому і не відповідав на мобільний я сердилася на тебе й навіть прийняла пігулку валер'янки». Сформулюйте те, що ви хочете сказати, в позитивній формі коротко. Спробуйте зробити це так: «Будь ласка, наступного разу телефонуй мені, коли затримуєшся». І не кажіть: «Ніколи так більше не роби!». Вислухайте пояснення й виправдання, погоджуйтеся із кожним із них, і додавайте на зразок заїждженої платівки до кожного тексту свого послання, наприклад: «Ти абсолютно правий, ти будь із Танею, вона мені подобається, і, будь ласка, перетелефонуй, якщо вирішиш затриматися наступного разу. Я вважаю, що ти мудрий і обережний, тому, будь ласка, подзвони мені й скажи, що ти живий-здоровий».

Як бути зі своєю невпевненістю. Ризикніть пильно придивитися до реальності (що в ній лякає), при цьому відокремте почуття від фактів і думки від фактів. Перевірте, на що ви можете опертися в цих обставинах. Згадайте зовнішні і внутрішні опори. Продумайте ситуацію відступу на «запасний плацдарм», якщо трапиться щось погане. Продумайте тактику і стратегію

відступу, дії й слова. Проясніть очікування та претензії до себе. Нагадайте собі, що не помиляється лише той, хто нічого не робить. Налаштуйте всю увагу на завдання, яке потрібно виконати, не думайте про себе і свій стан. Виберіть для себе гідну винагороду тощо.

Нетрадиційні форми виховної роботи у профілактиці вживання наркотичних речовин молоддю та захворювання на ВІЛ/СНІД

Розглянемо деякі форми організації виховної роботи в навчальному закладі, які можуть стати доречними в профілактичній роботі.

Театралізовані форми. До театралізованих форм належать: літературно-музична композиція, концерт, змагання команд КВК, публіцистична, театралізована та пластично-хореографічна вистави. Ці форми роботи – найскладніші, але й найцікавіші, бо розкривають тему за допомогою художніх образів, засобів театралізації, використання творчих здібностей студентів. Під час їх підготовки відбувається креативна діяльність учнів усіх учасників. Вистави можуть бути показані багаторазово, що дає можливість працювати з великою й різноманітною аудиторією.

Літературно-музична композиція – подання літературного матеріалу (у нашому випадку – необхідної інформації) з музичним оформленням. На наш погляд, цей жанр дещо застарілий, але, з іншого боку, він традиційний для позаурочної роботи. Тому, використовуючи його, слід прагнути до динаміки, дієвості, яскравої візуалізації, а також сучасного музичного наповнення. Намагайтеся подавати інформацію не в лекційній, розповідній манері, а з допомогою виразних сценічних прийомів.

Публіцистична вистава (раніше така форма роботи називалася агітбригада) – цей жанр було започатковано з метою проведення агітаційної роботи за допомогою сценічних прийомів. Віршовані тексти, відомі пісні, які набули нового змісту, використання прийому «апорт» (яскраві словесні заклики, звернення до глядача), театралізовані мініатюри – ось його ознаки. У ньому документальний, публіцистичний зміст набуває художніх форм. Публіцистична вистава – це монтаж різноманітних епізодів, поєднання

сценічних жанрів, деякі з них можуть мати навіть гумористичний відтінок. У цілому, така вистава може стати насправді дієво – профілактичною, якщо інформація в ній буде викладена яскраво й переконливо.

Змагання команд КВК – найпопулярніший серед молоді жанр. Він легкий, рухливий, емоційний, гумористичний. Однією з тем КВК може бути пропаганда здорового способу життя, висвітлення негативних явищ у молодіжному середовищі.

Театралізована вистава – для цього жанру потрібен повний сюжет, де дійові особи є носіями певних характеристик, вчинків, де відбувається напружена боротьба між добром і злом. Цей жанр справді цікавий для молоді, бо дає можливість доторкнутися до таємниць театру. У профілактичній роботі він дає змогу донести не стільки важливу інформацію, скільки розкрити певні нюанси теми, вплинути на емоційну сферу, справити глибоке враження. Важливо, щоб така вистава захоплювала глядача, а це можливо тоді, коли актори на сцені самі розуміють зміст того, про що йдеться й переконані в необхідності про це говорити.

Пластично-хореографічна вистава – творчий продукт, де основним засобом вираження є пластика: рухи тіла, міміка, жести. Така вистава відбувається мовою символів і потребує відповідних виразних костюмів, музичного супроводу, яскравих атрибутів (свічки, тканина, стрічки тощо).

Інтерактивні ігрові форми передбачають обов'язкове залучення аудиторії до дійства, а його умови вимагають від глядача певної реакції і знань, умінь. Інтерактивні форми дають можливість одночасно як подавати інформацію й формувати певні навички, так і перевіряти наявний рівень знань та вмінь.

До інтерактивних форм роботи належать ігрова програма, інтерактивна акція, ток-шоу, гра станціями.

Ігрова програма. Основним засобом вираження у цій формі є гра, через яку подається зміст, за допомогою неї моделюються різні ситуації в яких формуються й відпрацьовуються необхідні навички. Вона в профілактичній

роботі допомагає створити атмосферу активних, позитивних дій, яскраво виразити ідею програми. Сюжет ігрової програми потребує певної логіки й сценічного вирішення.

Інтерактивна акція, на відміну від ігрової програми, не має певного сценарію, а лише сценарний план. Акція – це низка заходів, у нашому випадку – профілактичних (розповсюдження спеціальної літератури, презентація організацій, що працюють над проблемами ВІЛ/СНІДу).

Ток-шоу також є інтерактивною телевізійною програмою. Її використання у профілактичній роботі може бути доречним, якщо запросити до участі людей чи спеціалістів із проблеми: психологів, медиків, юристів, чиє спілкування з аудиторією буде дійсно діалогічним, рухливим, цікавим.

Гра станціями – інтерактивний жанр, де учасникам пропонується рухатися від «станції» до «станції» і, зупиняючись, отримувати чи демонструвати свої знання, набувати чи демонструвати певні навички. Для проведення профілактичної роботи можна влаштовувати станції, які за темою відповідають різним аспектам проблеми: вживання наркотичних речовин, ВІЛ/СНІДу. Потрібно частіше звертатися до інтерактивних форм у профілактичній роботі, оскільки вони досить ефективні в роботі.

Інтелектуально – пізнавальні форми. Частіше за все – це варіанти телевізійних програм: «Що? Де? Коли?», «Слабка ланка». Можна підійти до цього процесу більш творчо й зробити авторську за формою програму. Незмінним залишається зміст, основа якого «запитання-відповіді».

Дуже добре, якщо винайдете форму, яка дасть можливість брати участь у програмі багатьом студентам, а не обмежуватиме учасників рамками двох команд, а інші будуть у ролі пасивних глядачів. Орієнтуйтеся на інтереси молоді, використовуйте сучасні технічні засоби.

Художньо-прикладні форми. Ідеться про відомі конкурси малюнка, виставки квітів, захист технічних проектів. Ці форми здатні містити візуальну інформацію, яка впливає на свідомість завдяки образотворчим засобам, до того ж вони адресовані великій аудиторії. Потрібно знайти

креативні ідеї, які можна втілити в образах сучасного мистецтва (це може бути створення авторських малюнків на футболках, проекти пам'ятників, зйомка рекламного ролика, конкурс графіті чи показ тематичної модної колекції) і широко використовувати їх.

Особливо популярною серед студентів є дискотека. Можна спробувати провести дискотеку з профілактичною спрямованістю. Під час такого заходу можна популяризувати інформацію щодо важливості здорового способу життя: поширювати плакати, буклети, інший роздатковий матеріал.

Слід враховувати, що будь-яка виховна робота, зокрема і з формування навичок здорового способу життя, передусім повинна мати інтегрований характер, тобто гармонійно поєднуватися з усіма іншими напрямками освітньо-виховної діяльності.

4.4. Формування навичок здорового способу життя засобами оздоровчої фізичної культури

Формування нової ідеології та культури зміцнення здоров'я студентів постає як завдання, без вирішення якого суспільство може зазнати суттєвих втрат людського потенціалу, що, поза всяким сумнівом, негативно позначиться на виробничій інфраструктурі, добробуті, якості життя та культурі. Вивчення практики показує, що переважна більшість сучасних студентів культуру здорового способу життя сприймають досить помірковано, якщо й взагалі не скептично. Сьогодні стан здоров'я молоді в Україні має тенденцію до погіршення. Це зумовлено посиленням негативних екологічних, економічних, соціальних впливів та інших чинників. У сучасних умовах одним із ефективних і доступних засобів профілактики захворюваності, підвищення фізичної працездатності й розумової активності є фізична культура.

Установлено, що однією з причин різноманітних відхилень у фізичному розвитку і стані здоров'я дітей є недостатня рухова активність, яка з кожним роком зменшується. Заняття з фізичної культури компенсують

необхідний для студентського організму обсяг рухової активності лише на 11-13 %.

Природна потреба дитини в рухах починає помітно знижуватися в середніх класах, а в старших – усе більша кількість школярів не бажає займатися фізичною культурою. Отже, дуже важливо своєчасно сформувати в дітей потребу в систематичній фізичній активності. Найсприятливішим для цього вважається середній шкільний вік, оскільки саме тоді відбуваються суттєві зміни у фізичному й психічному розвитку дитини, закладаються основи здоров'я, формуються майбутні звички, риси характеру, свідомість, погляди на життя, інтереси. Багатьма науковими дослідженнями підтверджено той факт, що загальна рухова активність дітей зі вступом до школи знижується в декілька разів. Для сучасних загальноосвітніх навчальних закладів вкрай актуально постає питання формування у молоді культури збереження власного здоров'я та ведення здорового способу життя.

Зазначимо, що фізична культура студента – це не тільки заняття руховими вправами й використання процедур загартовування. Поняття «фізична культура» досить широке, воно включає знання про режим раціонального харчування, дотримання правил особистої гігієни, вироблення корисних звичок тощо. Можна сказати, що фізична культура студента – це свідоме ставлення до свого здоров'я, до розвитку й збереження можливостей свого організму. На основі цього принципу будується повсякденне життя студентів. Завдання із зміцнення здоров'я вирішуються в процесі фізичного виховання на основі вдосконалення фізичних якостей, властивих людині. Принцип оздоровчої спрямованості фізичної культури полягає в організації фізичного виховання, зокрема занять фізичними вправами таким чином, щоб вони сприяли профілактиці захворювань студентів, зміцненню їх здоров'я. У процесі фізичного виховання слід забезпечувати таке поєднання роз'яснювальної й виховної роботи, різних форм практичних занять фізичними вправами, при якому фізична культура стає усвідомленим обов'язковим компонентом режиму дня студента.

Згідно з «Положенням про фізичне виховання учнів загальноосвітньої школи», система занять школярів фізкультурою і спортом включає такі пов'язані між собою форми: уроки фізичної культури; фізкультурно-оздоровчі заходи протягом шкільного дня (гімнастика перед уроками, фізкультурні хвилинки під час уроків, ігри й фізичні вправи на перервах і в режимі продовженого дня); позакласна спортивно-масова робота (заняття в гуртках фізичної культури і спортивних секціях, спортивні змагання); позашкільна спортивно-масова робота та фізкультурно-оздоровчі заходи за місцем проживання учнів (заняття в дитячо-юнацьких спортивних школах, туристичних гуртках); самостійні заняття учнів фізичними вправами вдома, на пришкольних і дворових майданчиках, стадіонах.

Систематичні заняття фізкультурою позитивно впливають на розвиток учнів, змушують їх дотримуватися правильного режиму дня й вимог гігієни. Уроки фізичної культури є основною формою фізичного виховання учнів. Вони обов'язкові для всіх школярів (за винятком тих, хто за станом здоров'я віднесений до спеціальної медичної групи). Уроки повинні активно сприяти успішному здійсненню позакласної й позашкільної роботи з фізичного виховання, формуванню в учнів інтересу й звички до занять фізичними вправами в повсякденному житті. Необхідно підвищувати ефективність та результативність уроків фізкультури, їх вплив на вдосконалення інших форм фізичного виховання. Особливу увагу в школі потрібно приділяти оздоровчій роботі з ослабленими та хворими учнями. У позаурочний час із ними проводити спеціальні заняття з лікувальної фізкультури. Спрямованість навчальної й позакласної роботи з фізичної культури на масове залучення учнів до систематичних занять фізичною культурою і спортом великою мірою сприяє зміцненню здоров'я вихованців школи, підвищенню рівня їх фізичної й розумової працездатності. Усі форми фізкультурно-оздоровчих і спортивних занять, які проводяться в процесі навчальної й позакласної роботи, повинні відповідати головній меті – сприяти залученню кожного учня до щоденних самостійних занять фізкультурою і спортом. Здоров'я

дитини також великою мірою залежить від обсягу її знань і практичних умінь у використанні оздоровчих сил природи (в тому числі й холоду) для зміцнення здоров'я й профілактики захворювань. Свідоме застосування загартовувальних процедур потребує від дітей певного рівня знань про фізичну культуру, яка формується протягом усіх років навчання в школі шляхом роз'яснювання, переконання, організації їх практичної діяльності, на уроках та в позакласній роботі. Учителі й батьки повинні постійно наголошувати на важливості загартовування в запобіганні хворобам, зміцненні здоров'я дітей, спонукаючи їх до систематичного використання загартовувальних процедур.

Отже, оздоровча фізична культура є важливим засобом підвищення соціальної і трудової активності дитини та молодої людини, задоволення її моральних, естетичних та творчих запитів, життєво важливої потреби взаємного спілкування. Основними напрямками впровадження фізичної культури є фізкультурно-оздоровча діяльність, фізичне виховання та розвиток масового фізкультурно-спортивного руху. Специфічною основою змісту фізичної культури як особливої й самостійної галузі культури є раціональна рухова активність людини як фактор її підготовки до життєдіяльності через оптимізацію фізичного стану.

4.5. Формування здорового способу життя – один із аспектів соціалізації молодих людей в Україні

Перехід суспільства до ринкової економіки з демократичними нормами, відродження національної державності призвели до трансформації соціокультурного середовища, формування нової системи цінностей та життєвих орієнтирів. Цей процес супроводжується і негативним явищами, що зачепили як масову школу, так і інші інститути соціалізації та виховання. До негативних факторів, які впливають на формування здорового способу життя можна віднести:

- погіршення соціально-економічних та психолого-педагогічних умов навчально-виховного процесу, що знижує ефективність навчальної діяльності, психоемоційне благополуччя учнів;
- падіння загальної культури учасників освітнього процесу, яке негативно відбивається на мікрокліматі у школі, особистісних взаємовідносинах;
- ослаблення превентивного впливу школи на фоні посилення ролі засобів масової інформації, індустрії розваг, реклами, релігійних організацій, які можуть спровокувати й схилити до девіантної поведінки молоде покоління;
- інтенсифікацію освітнього процесу без відповідної програми підтримки духовного, психічного й фізичного здоров'я, що позбавляє дітей смислу і стимулу формування позитивної мотивації до ведення здорового способу життя.

Звичайно вирішити весь комплекс соціально-економічних проблем, які впливають на формування навичок здорового способу життя, за короткий час неможливо. Але усунути вплив на життя дітей негативних явищ у школі через упровадження здоров'язберезувальних технологій можна достатньо швидко й ефективно. Для цього сучасній школі потрібно:

- знайти способи й методи формування свідомості щодо культури здорового способу життя,
- розробити методики навчання молоді здорового способу життя;
- упроваджувати навчання здорового способу життя на засадах розвитку життєвих навичок; соціальні проекти щодо культивування здорового способу життя та збереження здоров'я;
- сформувати в молоді мотивацію до самостійного відтворення позитивних смисложиттєвих цінностей в процесі практичної діяльності упродовж усього життя, здатність підтримувати здоров'я навіть в умовах деструктивного соціокультурного оточення.

У багатьох областях України на сьогодні склалася мережа експериментальних навчальних закладів, які за своїми програмами

відпрацьовують моделі гуманістичного розвитку школярів та студентів (школи життєтворчості, школи-родини, школи культури здоров'я).

Основна мета шкіл культури здоров'я, мережа яких найбільша в Україні, – формування особистісно орієнтованого середовища, яке впливає на всіх учасників освітнього процесу, формування позитивних смисложиттєвих орієнтирів як основи становлення гуманістичної спрямованості особистості, здатної до самореалізації та подолання негативних впливів соціокультурного середовища. У школі культури здоров'я можливе комплексне впровадження засобів соціальної та психічної реабілітації вихованців, формування в них потреб, індивідуально значущих мотивів ведення здорового способу життя, навчання їх засобів збереження та зміцнення власного здоров'я, відпрацювання здоров'язбережувальних технологій навчання.

Позитивні результати експерименту в рамках формування мережі шкіл культури здоров'я проявилися не тільки у створенні моделі сучасного навчального закладу, який виконує функції моделювання індивідуальної соціально-креативної системи цінностей молодого покоління, але і в напрацюванні практичних технологій превентивно-виховної роботи. До них можна віднести:

- створення власної концептуальної моделі навчального закладу як школи культури здоров'я та її науково-методичне обґрунтування;
- створення комплексної програми реабілітації психічного, фізичного, соціального здоров'я всіх учасників освітнього процесу в рамках навчального закладу;
- створення системи комплексного моніторингу стану здоров'я учнів;
- створення системи моніторингу рівня санітарно-гігієнічного благополуччя закладу як основного способу контролю середовища, формування й розвитку студентів;
- створення цільових програм із різних напрямків просвітницької діяльності щодо пропаганди здорового способу життя, профілактики ризикової

поведінки та формування життєвих пріоритетів і цінностей серед студентської молоді.

Усі ці технології пройшли експериментальну перевірку й можуть бути застосовані будь-яким навчальним закладом у своїй роботі.

4.6. Соціальне здоров'я української молоді

Економічні складники соціального здоров'я: добробут, доходи й витрати

У недавньому минулому матеріальний добробут молодих людей віком від 15 до 22 років безпосередньо визначався матеріальним становищем їхніх батьків чи найближчих родичів.

Нині діють два основних чинники, які спонукають підлітків і молодь усе частіше замислюватися над матеріальними проблемами й більш активно шукати самостійних шляхів їх вирішення. По-перше, триває процес обмеження матеріальних можливостей абсолютної більшості батьків унаслідок катастрофічної ситуації на ринку праці, постійного зростання вимушеної незайнятості, зниження вартості робочої сили, щорічного зменшення соціального захисту з боку держави. З іншого боку, сталися радикальні зміни в господарчому законодавстві, суспільній ідеології та свідомості громадян. Економічна, зокрема підприємницька, ініціатива отримала легітимний статус і стала новою суспільною цінністю, змінилося також розуміння матеріального добробуту, ставлення до багатства.

Сьогодні серед молодих людей зростає питома вага критичних оцінок економічної складової життя. Якщо з-поміж підлітків (10-14 років) частка задоволених матеріальним становищем своєї сім'ї становить 78 %, у тому числі повністю задоволених – 46 %, то серед молоді 15-22 роки таких відповідно 35 і 9 %. Причому досить часто незадоволені рівнем свого добробуту діти з тих сімей, які можна умовно віднести до середніх за рівнем добробуту в Україні.

Матеріальне становище родини безпосередньо позначається на її можливостях у плані збереження здоров'я своїх дітей, своєчасного

діагностування та необхідного лікування. Добробут сім'ї порівнюють із рівнем задоволеності членів родини станом власного здоров'я. Найкращою є ситуація в заможних сім'ях, тут кожен другий «повністю задоволений» станом свого здоров'я, ще 37 % – «скоріше, задоволені». Серед респондентів із сімей, добробут яких нижчий за середній, у тому числі вкрай низький, «повністю задоволені» станом здоров'я 15 %.

Небагато молодих людей віком до 22 років є економічно самостійними. Окремо від батьків чи інших родичів живуть одиниці: серед респондентів віком 15-22 роки таких лише 4 %. Частка молоді, яка взагалі не отримує від батьків щомісячної грошової допомоги, серед 15-17 – річних становить 32 %, серед 18-22 – річних таких уже 45 %. Решта молодих людей, у тому числі кожен другий із тих, хто працює, таку допомогу отримує більш-менш регулярно.

Основним джерелом надходження коштів для дітей 10-14 років є здебільшого гроші, які дають батьки або інші родичі. Лише 6 % дітей взагалі не отримують від них на особисті потреби щотижня будь-яких сум. Досить часто майже усі витрати, які пов'язані із задоволенням потреб неповнолітніх дітей, контролюються та здійснюються дорослими. Вартість самостійних щотижневих придбань більшості молоді (65 %) обмежена.

Не випадковим за таких обставин є прагнення дітей та молоді до пошуку додаткових джерел доходів, передусім за рахунок зростання їхньої економічної активності. Швидкими темпами ці процеси відбуваються у неформальному секторі економіки. За соціологічними даними чверть дітей 10-22 років мали будь-яку оплачувану роботу. Абсолютна більшість із них вимушена поєднувати працю з навчанням унаслідок скрутного фінансового стану сім'ї.

Частка надходжень від економічної діяльності в особистих доходах молоді варіюється залежно від віку, статі, соціально-професійного статусу, типу поселення й обмежується, за даними опитування, абсолютним максимумом – 500 грн. Найбільше грошей з-поміж опитаних заробляють

студенти, які працюють, віком 20-22 роки. Але серед тих, хто не визначив себе як економічно зайнятого, є також респонденти, котрі мають яку-небудь оплачувану роботу. З-поміж молоді, що навчається, таких було 12 %, серед безробітних – 26 %, серед тих, хто не навчається й не працює – 12 %. Їхні середньомісячні доходи здебільшого не перевищують 100 грн., у тому числі у кожного другого вони нижчі 50 грн.

Найчастіше молодь віком 10-22 роки витрачає наявні гроші на їжу: сніданки, обіди й солодощі. Для чверті молодих людей звичайними є також витрати на транспорт та придбання квитків на культурні заходи (театр, дискотека, спортивні змагання). Про наявність такої першочергової в житті людини статті витрат, як одяг і гігієнічні засоби, вказали відповідно 6 % і 1 % 15-22-річних молодих людей.

Слід, безумовно, визнати, що вплив економічної складової на загальний стан здоров'я та спосіб життя молоді є визначальним. Фінансовий стан більшості сімей й незначні особисті доходи молодих людей значно обмежують їхні можливості щодо якісного харчування, занять спортом, культурного та змістовного дозвілля, оздоровлення. Типовою стратегією життя в молодіжному середовищі стає «стратегія виживання».

У цілому стан соціального здоров'я української молоді визначають насамперед такі чинники:

проживання в повних сім'ях, де є рідні батько й мати;

сучасну українську молодь найбільше непокоять проблеми соціально-економічного походження: безробіття, загальне зниження рівня життя, зростання цін, зубожіння населення, низький рівень заробітної плати;

стурбованість проблемами, які стосуються забезпечення здорового способу життя, помітно нижча. Найбільш актуальними серед них для молоді є: СНІД, наркоманія, стан довкілля, екологія, низький рівень медичного обслуговування. Сучасні молоді українці не надто переймаються проблемами зловживання палінням, недостатніми можливостями для занять фізичною

культурою та спортом, низьким рівнем поінформованості про здоровий спосіб життя та проблемами алкоголізму.

На думку більшої частини молоді віком 15-22 роки, стосунки з батьками, рідними, дітьми впливають на здоров'я кожної людини «значною мірою» та «вирішальним чином», але все-таки «вирішальний» вплив на формування способу життя молоді справляє батьківська сім'я.

Майже половина дітей віком 10-14 років часто конфліктують із батьками з різних причин. Більшість батьків удаються до системи покарань, як основного механізму виховання. Найбільш поширеними видами домашньої роботи, яку виконують діти й молодь, є прибирання квартири, миття посуду, придбання продуктів харчування тощо.

Найбільш конфліктним оточенням для дітей віком 10-14 років є однокласники або учні старших класів, старші брати або сестри, незнайомі ровесники. Половина молодих людей вважають, що в Україні багато дітей, які страждають від жорстокості та знущання з них.

Розмір особистих доходів молоді суттєво не впливає на ступінь її залученості до шкідливих звичок. Матеріальне становище безпосередньо впливає на можливості родини щодо збереження здоров'я своїх дітей, своєчасного їх діагностування та необхідного лікування.

4.7. Духовне здоров'я молоді

Стан духовного здоров'я зумовлюється засвоєною людиною системою цінностей, її ментальністю, ставленням до сенсу життя, оцінкою власних можливостей та перспектив їх реалізації. Важливими індикаторами духовного здоров'я є рівень та структура культурних запитів та потреб, а також наявні можливості для їх задоволення. У свою чергу, духовне здоров'я істотно залежить від прийнятих у соціумі способів проведення дозвілля.

Структура духовного світу молодої людини

Виходячи із запропонованого Всесвітньою організацією охорони здоров'я визначення здоров'я як «стану повного фізичного, духовного й

соціального благополуччя», маємо констатувати, що духовне здоров'я української молоді – це благополуччя молодих людей у духовній сфері.

Одним із показників рівня такого благополуччя й водночас структурною характеристикою духовного світу може бути стурбованість молоді духовними чинниками свого існування. У повсякденному спілкуванні люди найчастіше обговорюють саме ті проблеми, які турбують їх найбільше, тому показовим є розподіл відповідей молодих українців на запитання: «Як часто Ви обговорюєте кожне з наведених питань із своїми друзями?».

Здебільшого порушуються такі теми, як музика, спорт, проблеми щодо організації відпочинку, заробіток грошей, проблеми, що пов'язані з одягом, зовнішністю та модою. Слід зауважити, що такі значимі для структурування духовного світу особистості чинники, як національна культура, мистецтво, релігійна віра не посідають високого щабля в ієрархії актуальних для молоді проблем.

Інтерес до проблем здорового способу життя виявила більша частина молодих українців віком 15-17 років. Дівчата уважніше ставляться до свого здоров'я порівняно з юнаками.

Зростання освітнього рівня молоді не призводить автоматично до підвищення незадоволення наявними можливостями для задоволення культурних потреб. Вочевидь, разом з безсумнівним зростанням рівня культурних потреб, що супроводжує освітній процес, молодь отримує й необхідні навички й вміння для їх задоволення.

Вплив духовних чинників на формування способу життя молоді людини

Важливою характеристикою духовного здоров'я людини є спосіб її життя. З одного боку, спосіб життя, притаманний тій чи іншій людині, істотно визначає стан її духовного здоров'я, а з іншого – сам зазнає істотного впливу духовних чинників, зумовлюється й конкретизується ними. Під час опитування респондентам було запропоновано оцінити ступінь впливу різноманітних складових на формування способу життя. Перше місце за умовним рейтингом посідає батьківська сім'я. На думку молодих людей

віком 15-22 роки, саме батьки найбільше впливають на спосіб життя дітей. Істотним визнано також вплив найближчого оточення (друзів, знайомих). Водночас переважна більшість молодих українців вважає, що, крім цих чинників, багато чого у визначенні способу життя залежить й від самої людини. Юнаки набагато частіше за дівчат схильні вбачати у видатних спортсменах чинник, який визначає спосіб життя. Усвідомлення важливості художньої літератури приходить до багатьох із віком та набуттям освіти.

Місце й роль дозвілля у формуванні духовного світу

Культурно-дозвіллева діяльність справляє вирішальний вплив на процеси формування духовності, визначення моральних цінностей, притаманних молодіжному середовищу. Однак ця сфера суспільного буття позначена суперечностями, що за сучасних умов не мають сталого механізму розв'язання. Йдеться про те, що, з одного боку, культурно-дозвіллеві заклади покликані пропагувати високі культурні, моральні та духовні цінності, а з іншого – в умовах обмеженого фінансування заклади й установи культури змушені здійснювати заходи, які відповідають невибагливим потребам споживачів.

Дослідження соціологів доводять, що найбільш поширеним у молодіжному середовищі способом проведення дозвілля є пасивний перегляд телевізійних програм, прослуховування CD-дисків, спілкування в соціальних мережах тощо. Істотно впливає на духовне життя студентів найближче оточення. Половина молодих людей віддають перевагу відвідуванню дискотек та вечірок.

Привертає увагу вкрай незначна питома вага тих, хто вільний час використовує на відвідування музеїв і театрів, у цілому таких виявилось відповідно 10 % і 17 %. Книжки, газети й журнали люблять читати менше, ніж половина молодих людей.

Роль батьків у формуванні здорового способу життя дітей

Вирішальна роль сім'ї та батьків у процесі соціалізації дитини зумовлена такими її особливостями:

1) більшість форм життєдіяльності студентів реалізується через репродуктивну, виховну, економічну, комунікативну та інші функції сім'ї. У результаті сім'я формує власний спосіб життя, мікрокультуру, основою якої виступають цінності й елементи культури суспільства або окремих його соціальних груп;

2) дитина включається в сім'ю з дня народження, коли вона найбільш сприйнятлива до виховних впливів (як свідомих з боку батьків, так і внутрішньосімейної атмосфери в цілому). Фактично сім'я є першою ланкою між людиною й суспільством, вона передає від покоління до покоління певні соціальні цінності;

3) емоційним характером зв'язків між членами сім'ї на основі почуття любові й прихильності створює сприятливе підґрунтя для спрацювання таких неусвідомлюваних дитиною соціально-психологічних механізмів впливу, як навіювання, наслідування. Як стверджують фахівці із проблем дитинства, більшість неповнолітніх злочинців страждала не стільки від недостатнього контролю й покарання, скільки від нестачі любові;

4) неперервністю й довготривалістю, постійним контактом осіб різної статі, віку, життєвого досвіду, що сприяє наслідуванню й інтеріоризації (засвоєнню) дітьми зразків поведінки саме батьків і тільки потім – інших людей поза сім'єю.

Таке складне сплетіння об'єктивних і суб'єктивних чинників зумовлює значний виховний потенціал сім'ї та безпосередньо батьків, їхній визначальний вплив на процеси й результати соціалізації дитини. За таких обставин особливо актуальним є визначення конкретного впливу батьків на спосіб життя їхніх дітей.

Більшість студентів зазначають, що регулярно обговорюють із батьками проблеми свого здоров'я. Майже половина з опитаних обговорює з батьками питання щодо шкідливого впливу алкоголю, наркотиків та тютюну на здоров'я людини. Тобто батьки, за свідченням молоді, чинять

безпосередній вплив на формування способу життя, досить активно обговорюють із дітьми наслідки шкідливих звичок, їх вплив на здоров'я.

Слід відзначити, що на сучасному етапі розвитку нашого суспільства існує небезпека розриву між декларованими цінностями і тими, що реально функціонують у суспільстві. Це призводить до викривлення системи соціальних цінностей та орієнтирів і деформацій, пов'язаних із нею соціальних інститутів, в тому числі – сім'ї.

Поведінка батьків не завжди відповідає тим «виховним гаслам», які вони проголошують. Так, наприклад, багато батьків курять у приміщеннях, де проживають разом із дітьми. Порівняно рідко в таких сім'ях тютюнопаління та вживання алкоголю дітьми є причиною непорозумінь між ними та батьками.

4.8. Виховання цінностей здоров'я у майбутніх педагогів закладів вищої освіти

На сучасному етапі формується новий погляд на розвиток системи вищої освіти, її можливостей та перспектив. Саме вищі педагогічні навчальні заклади України мають реальне підґрунтя, аби надавати знання, які позитивно впливатимуть на здоров'я студентської молоді, її поведінку та спосіб життя. Адже через кілька років вони стануть молодими спеціалістами, педагогами, нарешті, молодими батьками, що не може не позначитися на загальному стані розвитку країни. Законом України «Про вищу освіту», Національною доктриною розвитку освіти в Україні та іншими нормативними документами наголошено, що потреба у здоров'ї є основоположною в системі життєвих цінностей кожної людини, без задоволення яких неможлива самоактуалізація особистості. Перш за все, це стосується майбутніх педагогів, які покликані сприяти розв'язанню сучасних проблем та змінам у суспільстві, у житті людей, сімей, надавати можливість людям якомога повніше розвивати власний потенціал, збагачувати своє життя, запобігати виникненню дисфункцій.

У психолого-педагогічній літературі розглядаються різні аспекти формування цінностей здоров'я студентської молоді. Актуальність виховання цінностей здоров'я у студентів визначається значним погіршенням медико-демографічних характеристик населення, підвищенням рівня смертності, збільшенням кількості небезпечних захворювань.

Вирішення завдань формування цінностей здоров'я майбутніх педагогів в умовах здобуття вищої освіти (ЗВО) важливе тому, що саме вища освіта закладає фундамент здоров'я майбутніх фахівців на багато років уперед. Загальноприйнятим у міжнародному обігу є визначення здоров'я, викладене в преамбулі Статуту Всесвітньої організації охорони здоров'я (1948 р.): «Здоров'я – це стан повного фізичного, духовного й соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або фізичних вад». Такий підхід до розуміння здоров'я засвідчує, що в сучасних людей, особливо молоді, воно під загрозою.

Важливим моментом у процесі виховання цінностей здоров'я у майбутніх педагогів є розуміння сутності цього процесу. Серед численних визначень самого поняття «виховання» можна виокремити одне, що найчастіше застосовується в науковій літературі: «Виховання – це планомірний і цілеспрямований вплив на свідомість і поведінку людини з метою формування заздалегідь сформульованих настанов, понять, принципів, ціннісних орієнтацій, що забезпечують необхідні умови для її розвитку, самовдосконалення та соціалізації особистості». Ключовим аспектом виступає усвідомлення виховання цінностей здоров'я у вигляді цілеспрямованого системного процесу.

Як система процес виховання цінностей здоров'я повинен включати такі основні елементи: мета, етапи, педагогічні умови, відповідний інструментарій (методи), результат. Загалом можна виділити три етапи: діагностувальний, формувальний та оцінювально-результативний. Під час реалізації першого етапу за допомогою спеціального діагностувального інструментарію визначається початковий рівень сформованості цінностей

здоров'я в майбутніх педагогів. На другому етапі використовується весь арсенал методів, направлених на підвищення рівня сформованості цінностей здоров'я. До основних методів виховання цінностей здоров'я належать лекції та тренінги з відповідної тематики, написання творчих робіт, пояснення, переконання, привчання та інші. При реалізації третього етапу відбувається повторне діагностування з метою визначення та аналізу зміни рівня сформованості цінностей здоров'я.

Цінність здоров'я визначає можливість студентів жити повноцінно, є основою впевненості в майбутньому, оскільки здоров'я визначає тривалість життя, а отже дає можливість людині планувати свою професійну діяльність. Саме тому освітній процес у вищій школі має повністю відповідати всім гігієнічним нормам та правилам. За умов правильно налагодженого режиму праці й відпочинку, підвищення рухової активності студентської молоді, боротьби з негативними звичками (куріння, вживання алкоголю, переїдання) під час навчання у ЗВО не тільки не виникає негативних змін у стані здоров'я студентів, а навпаки, ці заходи активно сприяють його зміцненню.

4.9. Особливості використання інноваційних технологій навчання у процесі збереження репродуктивного здоров'я

Практика роботи закладів середньої освіти доводить, що успіх у формуванні свідомого ставлення молодого покоління до збереження репродуктивного здоров'я залежить не лише від опанування учнями навчального матеріалу, оволодіння правилами та виробленням умінь і навичок ведення здорового способу життя, а й від організації оздоровчо-профілактичної роботи у школі, класі, сім'ї.

Необхідною та ефективною є просвітницька діяльність у цьому напрямку роботи. У значній частині навчальних закладів питання збереження та зміцнення здоров'я, стосунків із протилежною статтю, підготовки до сімейного життя майже не розглядаються або вивчаються факультативно. У результаті маємо несформованість свідомої потреби на збереження та

зміцнення власного здоров'я, відсутність позитивної мотивації щодо ведення здорового способу життя.

Національна доктрина розвитку освіти констатує, що найважливішим завданням сучасної шкільної освіти є формування мотивації до збереження та зміцнення здоров'я людини. Школа повинна навчити учнів використанню резервних сил свого організму, життєво важливих навичок здорової та безпечної поведінки, спілкуванню з людьми, передбаченню наслідків своєї поведінки та вмінню приймати рішення, а також формувати цінності й переконання, які сприяють свідомому вибору здорової поведінки та наміру дотримуватися її протягом життя.

Досвід роботи закладів середньої освіти доводить, що успіх формування свідомого ставлення до збереження й зміцнення здоров'я старшокласників значною мірою залежить від опанування вчителями інноваційних технологій навчання й виховання, упровадження їх у щоденну практику закладів освіти.

Інновація – нововведення, зміна, оновлення; новий підхід, створення якісно нового, використання відомого з іншою метою. Стосується вона освіти, медицини, рекреаційної проблематики. Поняття «інновація» вперше було вжито понад століття в культурології та лінгвістиці для позначення процесу трансферу (лат. *transfere* – переносу, переміщую) – проникнення елементів однієї культури в іншу й набуття при цьому нових, не властивих раніше якостей. Саме втілення нових ідей є ознакою, за якою відрізняють інновації від новацій: якщо педагог відкриває щось принципово нове, то він новатор, якщо трансформує наукову ідею у практику – інноватор.

Більшість науковців зазначає, що технологія – це певний психолого-педагогічний комплекс, в якому передбачено заплановані результати, засоби оцінки для коригування та вибору методів і прийомів навчання, оптимальних для кожної конкретної ситуації, а також розроблений вчителем на цій підставі набір моделей навчання.

Регулятивний вплив технології при реалізації змісту збереження

репродуктивного здоров'я старшокласників можна використати у таких напрямках: пошук підстави результативності діяльності; мобілізація прогресивних досягнень науки й практичного досвіду для гарантії одержання необхідного результату; розвиток діяльності на інтенсивній, а не екстенсивній основі; приділення більшої уваги прогнозуванню діяльності з метою запобігання її проєкції в ході виконання; використання найсучасніших інформаційних засобів, максимальна автоматизація рутинних операцій.

При цьому структурний зв'язок технологій та діяльності має такий вигляд: діяльність – потреба – мета – мотив – мотивація – завдання – прийом – дія – операція – результат. Технологія є сукупністю способів, прийомів, методів, спрямованих на оволодіння системою знань, досвіду, умінь і практики роботи суб'єктів процесу збереження репродуктивного здоров'я учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

При виборі технологій, форм, методів збереження репродуктивного здоров'я важливе використання психолого-педагогічних ресурсів у площині розвитку пізнавальних інтересів старшокласника. Ідеться про просвітницьку діяльність. При цьому значну роль відіграє насиченість змісту вправами, які сприяють активізації таких вищих психічних функцій, як мислення, уява на основі відчуття та сприймання. Лекції, семінари допомагають здійснювати в основному комунікативну та перцептивну функції в роботі зі старшокласниками, тоді як у процесі практичних занять, рольових ігор, тренінгів пріоритетну роль відіграє інтерактивна функція виховання. Пізнавальні резерви таких занять, які в діагностичній літературі визначені як «активні форми й методи», пов'язані з тим, що на основі певних змістових і цільових установок переконання формуються через відповідні вправи (операційні установки). Найбільш ефективними й комплексними інноваційними технологіями є інтерактивні.

Зазначимо, що термін «інтерактивна педагогіка» відносно новий: його до наукового обігу увів у 1975 р. німецький дослідник Ганс Фріц. У дослідженнях цього вченого визначено мету інтерактивного процесу – це

зміна й поліпшення моделей поведінки його учасників. Аналізуючи власні реакції та реакції партнера, учасник змінює свою модель поведінки й свідомо засвоює її. Це дозволяє говорити про інтерактивні методи як процес інтерактивного виховання.

Суть інтерактивної роботи у співнавчанні, взаємонавчанні (колективному, груповому, у співпраці), де учень і вчитель – рівноправні, рівнозначні суб'єкти навчання. При інтерактивному навчанні не може бути домінування одного учасника навчального процесу над іншими, однієї думки над іншою, а учні вчать бути демократичними, критично мислити, приймати продумані рішення, спілкуватися з іншими людьми. Інтерактивність у навчанні можна пояснити як здатність до взаємодії, навчання в режимі бесіди, діалогу, дії. Отже, у дослівному розумінні інтерактивним може бути названий метод, в якому той, хто навчається, є учасником, тобто здійснює щось: говорить, управляє, моделює, пише, малює. Він не виступає лише слухачем, спостерігачем, а бере активну участь у тому, що відбувається, власне створюючи це явище. Інтерактивні технології навчання в процесі збереження репродуктивного здоров'я сприятимуть кращому відпрацюванню та дотриманню старшокласниками певних моделей поведінки, які допоможуть зберегти та покращити їх власне здоров'я.

Інтерактивними можна вважати технології навчання, які здійснюються шляхом активної взаємодії учнів у процесі навчання. Вони дають змогу на основі внеску кожного з учасників процесу навчання у спільну справу отримати нові знання й організувати спільну діяльність від окремої взаємодії до широкої співпраці. На відміну від активних методів навчання, які будуються на однобічній комунікації (її організовує й постійно стимулює вчитель), інтерактивні методи принципово змінюють схему комунікації в навчальному процесі. Вони орієнтовані на реалізацію пізнавальних інтересів і потреб особистості, тому особлива увага приділяється організації процесу ефективної комунікації, в якій учасники процесу взаємодії більш мобільні, відкриті й активні. Основою інтеракції є принцип багатоваріантної

комунікації, яка характеризується відсутністю полярності та мінімальною сконцентрованою на точці зору вчителя. На думку О. Пометун, ефективність будь-якої технології багато в чому залежить від того, наскільки правильно обрано спосіб взаємодії, форму комунікації учасників навчального процесу. У нинішній системі освіти часто основною формою комунікації залишається монолог. Спочатку педагог у монологічній формі передає знання учням, а потім вони звітують про отримані знання знову ж у вигляді монологічних відповідей. При цьому вчитель є своєрідним полюсом, навколо якого концентрується вся комунікація учасників навчального процесу. Отже, на практиці реалізується модель односторонньої комунікації.

Важливо те, що участь в інтеракції сприяє формуванню й розвитку навичок співробітництва в учнів. Людина як соціальна істота безперервно функціонує в різних групах, тож вміння адаптуватися в різних колективах, орієнтуватися в життєвих ситуаціях є однією з умов успішної самореалізації особистості. Зазначимо, що беручи участь у інтеракції, учні займають активну позицію в навчанні, стають суб'єктами освітнього процесу. Правильно організована інтеракція дозволяє залучити всіх учнів класу до роботи одночасно, зводить до мінімуму можливість пасивності дітей або неучасті в роботі. Створення необхідної для інтеракції сприятливої атмосфери на уроці допомагає учням подолати невпевненість у власних силах, страх перед діалогом із учителем та однокласниками, надає можливість тим учням, які зазвичай не досягають задовільних результатів в індивідуальній роботі, реалізувати себе під час виконання інтерактивних вправ за підтримки партнерів у групі. Використання інтерактивних технологій на уроці посилює ефективність засвоєння інформації, розвиває комунікативні навички учнів, дозволяє їм навчитися запобігати конфліктам і успішно виходити з конфліктних ситуацій, підвищує інтерес до навчання, вчить дітей самостійного пошуку інформації, вимагає від них творчого підходу до розв'язання завдань.

Перевагою тренінгової методики, однієї з інтерактивних технологій, є

те, що вона дає унікальну можливість вивчити складні, значущі питання в доброзичливій атмосфері тренінгу, а не в реальному житті, де стикаємося із ризиками та загрозами. Тренінг дозволяє вчитися, не хвилюючись про неприємні наслідки, які можуть виникнути у випадку прийняття неправильного рішення.

Дидактичні особливості таких форм навчання проявляються в руйнуванні стереотипів щодо шкідливих звичок, нездорового способу життя, прагненні зацікавити старшокласників, спонукати їх до самостійного пошуку й активної мисленнєвої діяльності, допомагати здійснити перехід від теоретичного рівня до прикладних знань.

Отже, проведення заходів просвітницької роботи з використанням інтерактивних технологій дає право стверджувати, що ефективні інтерактивні технології мають достатні можливості, сформовану авторитетну позицію в збереженні репродуктивного здоров'я старшокласників. Також необхідно пам'ятати, що сучасні інтерактивні технології виховання, зорієнтовані на зміцнення фізичного, психічного, соціального і, найперше, духовного здоров'я, повинні будуватися на стимулюванні позитивних почуттів успіху й оптимізму.

4.10. Упровадження здоров'язбережувальних технологій в організацію освітнього процесу

Старшокласники й студенти починають усвідомлювати, що необхідною умовою досягнення високого рівня суспільного визнання й благополуччя є дбайливе ставлення до здоров'я та розвиток своїх фізичних здібностей. Тому за час навчання в старшій школі значно зростає роль педагогів у формуванні в юнаків та дівчат навичок здорового способу життя, стимулюванні в них мотивації до прагнення бути здоровими.

Таким чином, проблема здоров'я молодого покоління стосується не тільки медичних працівників, батьків, громади, а й педагогів. Розв'язання цієї проблеми багато в чому залежить від залучення до методичної системи

здоров'язберезувальних технологій.

Більшість сучасних авторів визнають, що розв'язання проблеми здоров'я молоді повинно бути пов'язане не тільки із традиційними гігієнічними й медичними заходами, які здійснюються паралельно з навчальним процесом, а й з організацією оздоровчої системи. Складові цієї системи мають органічно доповнювати структуру навчального процесу та передбачають використання здоров'язберезувальних освітніх технологій в урочній і позаурочній роботі.

Сучасною педагогікою накопичено достатньо відомостей про здоров'язберезувальні технології, основними показниками яких є особистісна спрямованість й інтенсивність, що не створює додаткового навантаження на нервову систему та прискорює творчий розвиток.

М. Куїнджі зазначав, що здоров'язберезувальні й педагогічні технології, у першу чергу, спрямовані на створення функціональної системи організаційних способів управління навчально-пізнавальною й практичною діяльністю учнів, які науково й інструментально забезпечують збереження й зміцнення здоров'я.

М. Смирнов вважає, що здоров'яформувальні освітні технології – це всі ті психолого-педагогічні технології, програми та методи, які формують уявлення про здоров'я як найвищу цінність та розвивають такі особистісні якості, які сприяють збереженню й зміцненню здоров'я. Серед здоров'язберезувальних технологій, які застосовують у системі освіти, він запропонував виділити такі підгрупи:

- навчально-виховні, які включають програми з навчання грамотної турботи про своє здоров'я та формування культури здоров'я учнів та студентів, мотивації їх до ведення здорового способу життя, запобігання шкідливим звичкам, які передбачають також проведення організаційно-виховної роботи після уроків, педагогічне просвітництво батьків;
- технології соціальної адаптації та особистісно розвивальні, спрямовані на формування й зміцнення психічного та соціального здоров'я учнів і

студентів, підвищення ресурсів психологічної адаптації особистості. До них відносяться різноманітні соціально-психологічні тренінги, програми соціальної та сімейної педагогіки.

Визначимо окремі технології, які сприяють збереженню й зміцненню здоров'я. Передусім, це технології засвоєння навчального матеріалу шляхом його перетворення в особистісно значимий, із урахуванням знань основ логіки, критичного мислення, за допомогою правил самоорганізації уваги, смислового сприйняття, кодування й запам'ятовування. Серед цих технологій важливе місце посідають тексти, задачі й завдання зі здоров'язбережувальною тематикою. Їх мета полягає в зацікавленні учнів питаннями про особливості людського організму, про причини виникнення хвороб, про важливість ведення здорового способу життя. На уроках такі завдання будуються на фактичному матеріалі, різноманітні за змістом і можуть бути використані на будь-якому етапі навчання. Сприяють збереженню здоров'я й уроки з конкретно поставленими для обговорення питаннями-проблемами щодо збереження та зміцнення здоров'я, які турбують багатьох учнів, залучають їх до співпраці та скеровують активність молодих людей у потрібному напрямку. Науковці І. Лук'янова, Н. Разіна та Т. Абдулліна визначають, що «... дидактична мета такого уроку ставиться перед учнями у формі розв'язання проблеми; навчальна діяльність підкоряється правилам бесіди-обговорення; навчальний матеріал використовується як засіб для вирішення проблемного питання; у навчальну діяльність вводиться елемент зацікавленості про здоровий спосіб життя».

Маємо визначити умови, які сприятимуть збереженню здоров'я старшокласників: оптимальне навантаження учнів новою інформацією, оскільки здоров'ю шкодять як перевантаження, так й інтелектуальна пустота; забезпечення логічного викладу навчальної інформації та виключення інформації, яка несе в собі протиріччя без його спростування; забезпечення позитивного емоційного стану школярів, що є передумовою загального позитивного стану здоров'я; створення на уроці ситуації успіху й

забезпечення тим самим психологічного комфорту учня; використання в процесі навчання всіх засобів, які комплексно забезпечують збереження й зміцнення здоров'я школяра.

Ці умови дають можливість розглядати проблему здоров'язбереження як методичну систему. Зазначимо також, що методичною системою здоров'язбережувального навчання є сукупність взаємопов'язаних елементів, а саме: мети, змісту, способів організації навчання, засобів, результатів навчання за умови дотримання здоров'язбереження в кожному її компоненті.

Виділяємо важливі на сьогодні проблеми школи: чи готові вчителі до упровадження здоров'язбережувальних технологій в освітній процес; чи мають вони необхідну теоретичну й методичну підготовку? Педагоги сучасних закладів освіти значно розширили свої знання про використання здоров'язбережувальних освітніх технологій у навчальному процесі. Планують свою діяльність із урахуванням пріоритетів збереження і зміцнення здоров'я всіх учасників професійно-педагогічної діяльності. Учитель загальноосвітнього навчального закладу повинен не тільки добре знати свій предмет, а й володіти вміннями та навичками обирати методи й методичні прийоми, які враховують індивідуально-психологічні особливості старшокласників, бути здібним до здоров'язбережувальних освітніх технологій. Від того, наскільки робота кожного вчителя відповідає завданням здоров'язбереження, залежить результат впливу школи на здоров'я учнів. Організувати засвоєння вчителями таких технологій – завдання адміністрації; використовувати їх у своїй роботі, відстежуючи результати, – обов'язок учителя.

4.11. Самотестування власної креативності студента

До визначення рівня розвитку креативності необхідно ставитися як до важливої, відповідальної й непростой роботи. У зв'язку з цим доцільно скористатися допомогою кафедри психології університету, викладачі якої в

зможі надати кваліфіковану науково-методичну допомогу. Для визначення креативності можуть бути використані посібники зарубіжних авторів Г. Альдера, Є. Ільїна, Е. Торренса та вітчизняних психологів, зокрема С. Сисоевої та ін. Рівень розвитку креативності – це своєрідний показник готовності творити власне майбутнє. Ось чому кожен студент повинен виявляти турботу про свій розвиток. Треба мати на увазі, що креативність не може змінюватися швидко, а тому студент має зорієнтуватися на копітку, системну й багаторічну роботу.

Перед ознайомленням з методикою визначення креативності шляхом самотестування радимо вам звернутися до посібника відомого американського психолога Гаррі Альдера, який, безсумнівно, допоможе вирішити цю проблему.

4.12. Фізичний розвиток та найвищі досягнення студента

Визначення рівня особистого фізичного розвитку й стану здоров'я студента загалом слід здійснювати шляхом виконання різних видів фізичних занять, вправ тощо. З цією метою студенту слід скористатися консультацією викладача фізичної культури, щоб мати уявлення про нормативні дані юнака та юнки конкретного віку.

Правильне визначення рівня особистого фізичного розвитку може сприяти усвідомленню необхідності його невинного вдосконалення. Існує декілька способів визначення, ми ж рекомендуємо один із найпростіших – підйом сходами між поверхами будинку. Ця процедура допоможе з'ясувати загальний стан діяльності серцево-судинної системи (ЧСС) та організму в цілому. Підніміться в середньому темпі без зупинок на четвертий поверх і підрахуйте пульс протягом 10 секунд.

Запам'ятайте, що в забезпеченні високих досягнень неможливо переоцінити значення особистого здоров'я. Радимо за наслідками

комплексного щорічного медичного огляду лікарями різних спеціальностей і висновками терапевта контролювати стан особистого здоров'я.

4.13. Самооцінювання динаміки навчальних досягнень

Особливу роль у житті студента відіграє самоконтроль і самооцінювання різноманітних досягнень. Нашою технологією передбачається його самостійне здійснення паралельно з викладачами-екзаменаторами. Для самообліку даних наводимо критерії самооцінювання, які запроваджуються у ЗВО. Необхідно теоретично розрізнити поняття «оцінки» і «оцінювання», «самооцінки» та «самооцінювання». Очевидно, що важливо роз'яснити різницю в значенні лише двох понять, а інші може пояснити й сам студент.

Під *оцінкою* в педагогіці розуміють загальноприйнятну 100 бальну систему, а *оцінювання* – це процес її визначення на основі психолого-педагогічного аналізу та обґрунтування оцінки. При оцінюванні враховуються: повнота, рівень усвідомлення й міцність засвоєння наукової інформації, яка передбачена програмою. Оцінка може мати вираження в балах, а також в оціночних судженнях. При визначенні критеріїв оцінювання екзаменаційних відповідей із суспільно-політичних, психолого-педагогічних, природничих, спеціальних, технічних та загальноосвітніх дисциплін, де переважає теоретичне навчання, необхідно керуватися такими оцінками й критеріями:

- *оцінки* «відмінно» заслуговує студент, який показав всебічні, систематичні й глибокі знання навчально-програмового матеріалу, вміння вільно виконувати завдання, передбачені програмою, і опанував основну та додаткову літературу, рекомендовану програмою. Як правило, оцінка «відмінно» виставляється студентам, які блискуче засвоїли взаємозв'язок основних понять дисципліни, розуміють їх прикладне значення для майбутньої професії;

- оцінки «добре» заслуговує студент, який показав достатньо повне знання навчально-програмового матеріалу, вміння вільно виконувати завдання, передбачені програмою, й опанував основну та додаткову літературу, рекомендовану програмою. Як правило, оцінка «добре» виставляється студентам, які показали систематичний характер знань із дисципліни і здатні до їх самостійного поповнення й оновлення в ході подальшої навчальної роботи та професійної діяльності;

- оцінки «задовільно» заслуговує студент, який показав знання основного навчально-програмового матеріалу в обсязі, необхідному для подальшого навчання й передбачуваної роботи за спеціальністю, упорався з виконанням завдань, передбачених програмою. Як правило, оцінка «задовільно» виставляється студентам, які допустили помилки у відповіді на іспиті та при виконанні екзаменаційних завдань, але володіють необхідними знаннями для їх усунення під керівництвом викладача;

- оцінки «незадовільно» заслуговує студент, який виявив прогалини в знаннях основного навчально-програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань. Як правило, оцінка «незадовільно» ставиться студентам, які не можуть продовжувати навчання або приступити до професійної діяльності по закінченні вишу без додаткових занять із відповідної дисципліни.

Означені вище критерії можуть бути застосовані й у самооцінюванні, більше того, від нього не слід відступати, адже така система склалася традиційно й цілком може слугувати умовним об'єктивним оцінюванням.

4.14. Критерії оцінювання наукових робіт

Підсумкове оцінювання дипломної роботи відбувається на закритому засіданні ПАК, воно складається з таких елементів:

- оцінювання роботи за чотирибальною шкалою („відмінно”, „добре”, „задовільно”, „незадовільно”);

- прийняття рішення про присвоєння виконавцю роботи відповідної кваліфікації – бакалавр (магістр) дошкільної освіти, початкової освіти (за винятком незадовільної оцінки роботи);

- рекомендації щодо опублікування результатів роботи, упровадження їх в освітній процес ЗДО, ЗПО, ЗСО, ЗВО;

- рекомендації для вступу виконавця роботи до аспірантури (у випадку його високого творчого потенціалу).

Остаточне рішення приймається шляхом відкритого голосування більшістю голосів. Оцінка роботи фіксується в протоколі, який підписують члени ПАК. У цей же день на відкритому засіданні оцінка оголошується головою ПАК випускникові й усім присутнім.

Випускники магістратури, які за підсумками навчання отримали диплом з відзнакою, можуть бути рекомендовані вченою радою університету для вступу до аспірантури.

Критерії оцінювання кваліфікаційної роботи: високий науковий рівень і якість оформлення дипломної роботи; наявність наукової новизни (для магістерської роботи); наявність експериментальної частини; оригінальність та якість практичної частини роботи; зміст і якість доповіді студента під час захисту; компетентність відповідей на поставлені запитання; висновки та оцінка рецензентів; оцінка наукового керівника; наявність публікацій.

Оцінка «відмінно» ставиться за таких умов: робота є творчим самостійним дослідженням; висвітлено методикау та результати експериментального дослідження; основні матеріали дослідження викладені в публікаціях; проведено аналіз літературних джерел; матеріал викладено чітко, логічно й грамотно; сформульовано конкретні висновки; дотримано всіх вимог, які висуваються до оформлення роботи; відгуки керівника та рецензентів позитивні; дано вичерпні відповіді на запитання членів комісії, ураховані зауваження рецензентів під час захисту.

Оцінка «добре» ставиться в такому випадку: не висвітлено на достатньому рівні якесь питання плану роботи; недостатньо повний

бібліографічний огляд проблеми дослідження; є недоліки в оформленні пояснювальної записки; відгуки керівника та рецензентів позитивні; є незначні зауваження щодо відповідей під час захисту.

Якщо є серйозні зауваження до змісту роботи, висновки декларативні, не враховані вимоги щодо оформлення, є прогалини у змісті доповіді та відповідях на зауваження та запитання – робота оцінюється *«задовільно»* або *«незадовільно»* (залежно від кількості та вагомості недоліків). Студенти, які виконали наукову роботу, але одержали у процесі її захисту оцінку *«незадовільно»*, отримують довідку встановленого Міністерством освіти і науки України зразка, їм надається право повторного захисту наукової роботи упродовж року. У разі повторного захисту необхідно по-новому провести рецензування. Щодо останнього, ПАК виносить відповідне рішення й фіксує його протокольоно. Рішення комісії є остаточним. Секретар комісії після захисту наукових робіт здає їх до бібліотеки (архіву), де вони реєструються й зберігаються у фонді робіт магістрів та бакалаврів упродовж 5 років.

Наукові роботи, що мають вагоме науково-практичне значення, можуть бути, за пропозицією комісії, рекомендовані ПАКом для опублікування (Табл. 4.1, Табл. 4.2). За науковими роботами зберігається статус авторського права.

Таблиця 4.1

Оцінювання наукових робіт студентів

	Позиція для оцінювання	балів
Оцінка керівника	Змістова складова:	
	теоретична частина	15
	практична частина	20
	вступ і висновки	10
	Стиль, грамотність	5
	Дотримання стандартів оформлення	5
	Дотримання графіка написання	5
	Разом	60
Оцінка рецензента	Разом	20
Оцінка комісії захисту роботи	Разом	20
Усього:		100

Аналіз виконання й захисту робіт бакалаврів і магістрів в НУЧК імені Т.Г. Шевченка дає можливість звернути увагу студентів на такі *типові помилки під час проведення дослідження та його захисту*, зокрема:

- зміст роботи не відповідає плану наукової роботи або не розкриває тему повністю чи в її основній частині;

- сформульовані розділи (підрозділи) не відображають реальну проблемну ситуацію, стан об'єкта.

Шкала оцінювання досягнень студентів

За шкалою ЄКТС	За шкалою університету	За національною шкалою
A	90-100 (відмінно)	5 (відмінно)
B	83-89 (дуже добре)	4 (добре)
C	75-82 (добре)	
D	68-74 (задовільно)	3 (задовільно)
E	60-67 (достатньо)	
F	1-59 (незадовільно)	2 (незадовільно)

- мета дослідження не пов'язана з проблемою, сформульована абстрактно й не відбиває специфіки об'єкта й предмета дослідження;

- автор не виявив самостійності, робота являє собою компіляцію або є плагіатом;

- аналіз сучасних офіційних і нормативних документів, нової спеціальної літератури (останні 2-10 років) з теми дослідження не є глибоким і всебічним;

- аналітичний огляд вітчизняних і зарубіжних публікацій з теми роботи має форму анотованого списку і не відбиває рівня досліджуваності проблеми;

- не розкрито зміст та організацію особистого експериментального дослідження (його суть, тривалість, місце проведення, кількість залучених до експерименту, їхні характеристики), поверхово висвітлено стан проблеми в практиці роботи закладів дошкільної освіти, школи, закладів вищої освіти;

- кінцевий результат не відповідає меті дослідження, висновки не відповідають поставленим завданням;

- у роботі відсутні посилання на першоджерела або вказані не ті, з яких використано матеріал;

- бібліографічний опис джерел у списку використаної літератури наведено довільно, без дотримання вимог державного стандарту;

- у роботі використано таблиці, діаграми, схеми, інший ілюстративний матеріал, запозичені не з першоджерел, а з підручника, навчального посібника, монографії або наукової статті;

- обсяг та оформлення не відповідають вимогам до роботи, виконана неохайно, з помилками.

Упродовж останніх десятиліть у нашій країні відбулися докорінні суспільно-економічні зміни: індустріальна епоха повільно, але цілеспрямовано замінюється на інформаційний континуум, у результаті ми спостерігаємо швидку мінливість світу, бачимо загострення соціальних і духовно-світоглядних проблем, суперечностей між типом культури нового інформаційного суспільства й традиційно-застарілою системою освіти з її недооцінкою креативного та духовного потенціалу людини.

Прикрим є те, що в майбутніх педагогів надзвичайно повільно змінюється спосіб педагогічного мислення, уявлення про освіту, бачення її майбутнього. Типовою у молоді є виявлення інерції до сприйняття колишньої педагогічної культури, дотримання застарілих стереотипів, і все це стоїть на заваді розв'язанню ключових проблем інноваційного розвитку освіти в цілому.

Цілком закономірно, що ми, педагоги-науковці, усе впевненіше приходимо до усвідомлення того, що настала нагальна необхідність готувати молодь до більш цілеспрямованого, сміливого й творчого входження у глобалізований і динамічний світ. Тож наша невідкладна місія – всіляко сприяти творчим і сміливим діям, адже сьогодні життя створює всі передумови для цього відкритістю суспільства й підносить роль життєвої креативності й компетентності особистості, здатної до саморозвитку, відповідальної, самостійної, спроможної реалізувати своє призначення через особистий вибір. Заради об'єктивності слід сказати, що подібних умов для реалізації своїх можливостей ми не мали ні в ХХ ст., ні раніше, хоча шлях до інтелектуального, духовного, професійного сходження інколи надзвичайно тернистий. Молодій людині треба довго й наполегливо вчитися, аби довести,

що саме вона може дати поштовх для розвитку підприємства, корпорації, фірми й володіє потрібними здібностями, знаннями та сильним характером, без яких не буде належного розвитку й успіху.

Якраз для цього в нашій країні має сформуватися Нова освіта й Нова педагогіка – педагогіка життєтворчості, у центрі якої – особистість учня, студента з його радощами і болями, злетами і драмами, інтересами й проблемами, з його неповторним внутрішнім світом. Такі непрості завдання, враховуючи живучість застарілих традицій, пов'язаних із тоталітарним минулим, покладає держава на вчителя нової формації, бо ж саме йому випала почесна місія високої відповідальності за виховання майбутніх поколінь, тим самим виправдавши високу довіру народу й держави. Учитель має бути творцем гуманістичної системи творення власної особистості, щоб потім свою душу, думки, життя – усього себе віддати своїм вихованцям для досягнення ними щастя, досконалості, успіху. Такого педагога нової формації покликано підготувати ЗВО шляхом створення умов для оволодіння педагогічною технологією самотворення креативної особистості, що й надасть йому можливість бути причетним до сучасної гуманістичної креативної педагогіки та гуманітаризації всього суспільства. Людині природою уготовано прагнення до творчості, а тому вона намагається пізнати саму себе, усвідомити свої сили й можливості, покінчити з пасивністю та безвідповідальністю. Отже, креативна освіта покликана розвинути можливості людини, а вчитель – навчити жити творчо й оригінально; гнучко, швидко мислити; любити світ і намагатися зробити його кращим. Саме тому Вчитель повсякденно втілює ідею «самостійності» учня: самоактуалізації, саморозвитку, самонавчання, самовиховання тощо і тим сприяє самотворенню креативної самодостатньої особистості. Тож бажаємо вам успіхів у побудові власного тайм-менеджменту як формування не тільки самого себе як креативної особистості, а й набуття досвіду виховання майбутніх своїх учнів у цьому ж напрямку.

РОЗДІЛ 5. ОСОБИСТИЙ ПРОЕКТ СТУДЕНТА – ГРОМАДЯНИНА, ВІНАХІДНИКА, ДОСЛІДНИКА

Особистий проект студента – це програми й плани, покликані створювати умови для його самореалізації в системі суспільно-громадської та пошукової діяльності, які узгоджуються зі Статутом навчального закладу, Положеннями про його діяльність, Навчальним планом, особистими намірами, потребами, мотивами та здібностями. Студентові в його становленні як креативної особистості в нашому закладі поетапно створюються сприятливі умови для самопізнання та самоорганізації шляхом включення його в самостійну різноманітну діяльність: суспільно-громадську, навчальну, наукову або науково-технічну.

Щоб стати професійно успішним, радимо не шкодувати часу для ведення власного щоденника, адже саме це надасть можливість по-справжньому пізнати себе, усвідомити власну місію й сенс свого життя, розробити програму й план конкретних дій.

Отже, не оминайте труднощів, дійте сміливо, програмуйте задумане й обов'язково аналізуйте зроблене. Рекомендуємо записи в щоденнику вести систематично, користуючись його письмовим варіантом, оскільки він допомагає більш глибоко усвідомити власну мету, завдання, методи, засоби та динаміку особистого розвитку. Нотатки повинні бути щирими, не потрібно боятися покритикувати себе за несумлінну роботу – невдоволеність собою спонукає до більш рішучих дій у виправленні недоліків. Не зайве сказати, що записи в щоденнику повинні бути лаконічними, конкретними й розбірливими.

5.1. Самопізнання – початок сходження креативної особистості

У вирішенні завдань самопізнання, тобто визначення своєї «Я – Концепції», яка рекомендується за Р. Бернсом, студентові належить

визначити найбільш характерні якості, що свідчать про ставлення до себе, розподілити їх у три стовпчики. У результаті буде отриманий умовний і фрагментарний власний соціально-психологічний «портрет» особистості – «Я - Концепція». Вона, за переконанням психологів, більш-менш точно відтворює уявлення індивіда про себе й свої стосунки з іншими людьми. «Я – Концепція» – цілісний, хоча й не позбавлений внутрішніх суперечностей образ власного «Я», що, як підкреслює С. Гончаренко, виступає як установка у ставленні до самого себе за трьома напрямками: когнітивним, емоційним, оціночно-вольовим. Перший напрямок – це самооцінка якостей характеру, здібностей, зовнішніх рис, соціальної значимості, самосвідомості; другий – самоповага, а третій – прагнення «вдосконалити» себе, тобто заслужити повагу оточення, можливо, змінити ставлення до себе.

Вважаємо, що в здійсненні своїх намірів студентів, як молодій людині, важливо розпочати із самопізнання й самостійного визначення «Я-Концепції». Педагогічна цінність її визначення зумовлена тим, що вона є динамічною системою самоусвідомлення людини, яка допоможе через самооцінку не тільки зрозуміти свої фізичні, інтелектуальні, креативні, духовні якості, а й сприйняти суб'єктивний фактор впливу на себе різних життєвих ситуацій. «Я-Концепція» являє собою соціально-психологічний образ, який на основі самооцінки відбивається в уявленні особистості, як у своєрідному дзеркалі. Постійно звертаючись до визначення «Я-Концепції», людина отримує додатковий шанс не втратити час у невпинному процесі самовдосконалення, але станеться це тільки в тому разі, якщо вона знайде мужність об'єктивно поставитися до власної самооцінки, тобто визначити своє реальне місце в ієрархічній системі співжиття, оцінити свій творчий потенціал і реальні можливості розвитку в майбутньому.

Гадаємо, що вам вистачить сміливості, чесності, щирості й вимогливості до себе у процесі самопізнання, як початку сходження на вершину досконалості та визнання суспільством.

Мене не задовольняє Мені байдуже Мені це неприємно

Я щасливий

У мене нічого не виходить.....

У мене все виходить.....

Я тугодум.....

Я незграбний.....

Я зануда.....

Я невдаха.....

Я брехун.....

Я інтроверт.....

Я фантазер.....

Я оптиміст.....

Я надійна людина.....

Я дратівливий.....

Я хороший друг.....

Я схильний до зміни настрою.....

Я товариський.....

Я віруючий.....

Я розумний.....

Я слабовільний.....

Я необачний.....

І ще не менш важливо визначити певні якості, знання, уміння, навички й рівень їх розвитку в *особистості пошукача – дослідника та винахідника*. Необхідно вказати властиві якості й розподілити їх у три стовпчики. Одержана інформація надасть можливість проаналізувати дані про ставлення до самого себе й вималювати умовний і фрагментарний власний соціально-психологічний портрет і його відповідність якостям креативної особистості. Належить, як і раніше, з наведених нижче рис визначити характерні, найбільш властиві, розподіляючи їх у три стовпчики, як такі, що свідчать про ставлення до себе, але тепер вже як до пошукача.

- Я вмію виділяти головне.....
- Я володію абстрагуванням.....
- Я вмію обговорювати результати дослідження.....
- Я вмію звітувати про дослідження.....
- Я володію українською літературною мовою.....
- Я люблю пропагувати дослідження.....
- Я вмію працювати з літературою.....
- Я вмію співпрацювати з колегами.....

Наявний фонд знань, умінь, навичок

- Я вмію відтворювати знання.....
- Я маю глибокі знання.....
- Я маю усвідомлені знання.....
- Я володію системою опанування знань, умінь, навичок.....
- Я маю міцні знання.....
- Я вмію застосовувати знання.....
- Я володію комп'ютером.....

5.2. Самостійність – важлива якість особистості

Відомо, що будь-яка успішна людина, як правило, має розвинену здатність до самоорганізації й вияву самостійності, які цінувалися в усі часи існування людства й зараз є найбільш важливими якостями. Самостійність визначає соціальну роль, у якій людина або діє, або намагається діяти, щоб бути при цьому лідером і вести за собою громаду, а не підкорятися наказам та установкам інших, перебуваючи на другорядних ролях.

У створенні власної підсистеми самоменеджменту студентові дуже важливо виявити самостійність і визначити хронологію всіх видів особистої діяльності протягом навчального року. У цьому сенсі слід сумлінно визначати графік навчального процесу й постійно вказувати терміни виконання різного виду робіт протягом усіх років навчання в університеті.

Складання графіка надасть можливість за умови володіння інформацією про зміст необхідних для виконання робіт планувати особисту систему діяльності, іншими словами, здійснювати студентський самоменеджмент.

Таблиця 5.1

#Теоретичне навчання		Вересень				Жовтень				Листопад				Грудень			
*Екзаменаційна сесія	I																
0-навчальна практика	II																
X – виробнича практика	III																
// дипломні проекти	IV																
= - канікули	V																
	VI																

Таблиця 5.2

#Теоретичне навчання		Січень				Лютий				Березень				Квітень			
*Екзаменаційна сесія	I																
0-навчальна практика	II																
X – виробнича практика	III																
// дипломні проекти	IV																
= - канікули	V																
	VI																

Таблиця 5.3

#Теоретичне навчання		Травень				Червень				Липень				Серпень			
*Екзаменаційна сесія	I																
0-навчальна практика	II																
X – виробнича практика	III																
// дипломні проекти	IV																
= - канікули	V																
	VI																

Самостійне включення в діяльність потребує здатності студента до самоорганізації, яка полягає в раціональному визначенні змісту роботи за часом, місцем та методами виконання. Успіх і визнання приходять, в першу чергу, до ініціативних і активних, творчих і відповідальних, які проявляють

себе як лідери, адже лідерство – це не роль, а спосіб мислення й ефективний метод плідної творчої діяльності.

У самостійній розробці плану важливо усвідомити й визначити проблеми:

Що значить для мене жити по-своєму (мій авторський стиль життя, моя життєтворчість)? _____

Якою людиною я хочу стати? _____

Якщо уявити, що у мене немає такої проблеми як гроші, і я можу робити те, що хочу, бути тим, ким хочу, мати те, що я хочу, то яким було б моє життя:

Що я роблю в ідеалі? _____

Де, ким і чому я працюю? _____

Як я зазвичай проводжу день? _____

Що я роблю, щоб розслабитися й отримати заряд натхнення? _____

Що я роблю для розвитку університету, міста, держави, світу? _____

Що в мене вже є? _____

Що я досягнув (-ла)? _____

Де я живу? _____

З ким у мене найбільш близькі стосунки? _____

Яка у мене сім'я? _____

Яка я людина? _____

Як би я охарактеризував (-а) своє життя? _____

Як би мене охарактеризувала близька людина?

Як би я охарактеризував (-а) свій фізичний і емоційний стан? _____

Таблиця 5.4

Розклад різних видів занять на 20____ - 20____ н.р.

Таблиця 5.5

Розклад дзвінків

I пара	
II пара	
III пара	
IV пара	
V пара	
VI пара	
VII пара	
VIII пара	

5.3. Циклограма тижневої зайнятості

У циклограмі тижневої зайнятості рекомендуємо вказувати всі види робіт під час навчання в університеті. Це, як правило, типові справи, що виконуються циклічно – щотижнево. Вони узгоджуються з Програмою навчання, Планом особистої творчої діяльності, старанне виконання яких забезпечить успішне завершення навчання в університеті. Матрицю циклограми слід заповнювати олівцем, оскільки вона може змінюватися і вдосконалюватися.

Таблиця 5.6

Час	Понеділок	Вівторок	Середа	Четвер	П'ятниця	Субота

5.4. Щоденне планування діяльності

Виходячи з індивідуального плану навчальної роботи, наявної інформації про діяльність навчального закладу, студенту слід здійснювати щоденне планування: визначати завдання та хронологію дня. Також, рекомендуємо чітко вести свої записи стосовно того, що треба зробити, де й коли необхідно бути, з ким зустрітися і яку проблему вирішити. Викладені письмово особисті наміри дадуть змогу чітко вималювати структуру дня й досягти мети у виконанні окремих його завдань. Без перебільшення можемо сказати, що такий підхід є запорукою успішної організації діяльності,

оскільки саме за таких умов можна досягнути високого рівня власного становлення, що сприяє в подальшому самореалізації в професійній сфері.

Найбільш раціонально мати таку структуру записів в особистому щоденнику: дата, день тижня, місяць, завдання дня, хронологія дня, бути, телефонувати та ін. Для ефективного самоменеджменту робіть помітки: де і коли ви можете цим скористатися.

РОЗДІЛ 6. ПРАКТИКА САМОМОНІТОРИНГУ СУЧАСНОГО СТУДЕНТА

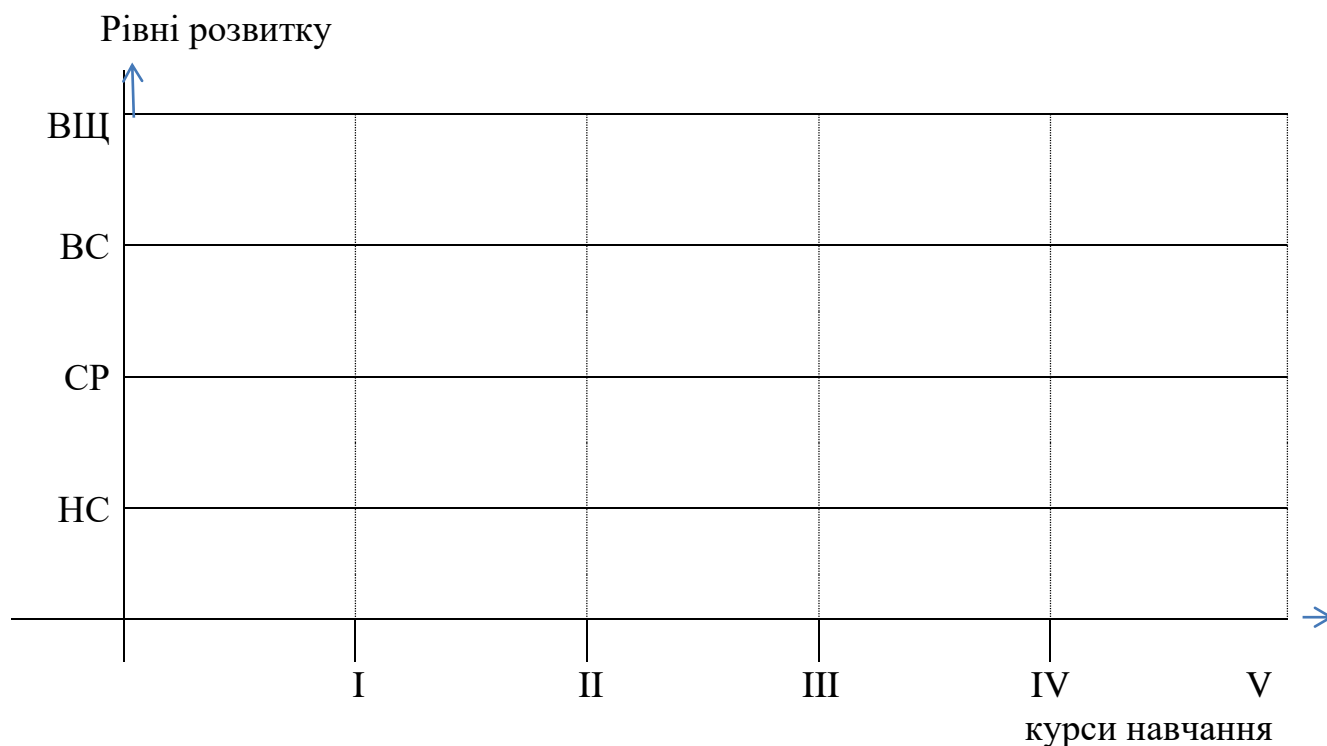
Самомоніторинг є важливою підсистемою діяльності сучасного студента, що забезпечує самоконтроль, самоаналіз і систематичне узагальнення його освітніх результатів. У визначенні сутності та завдань кожного виду самомоніторингу слід виходити із вимог до сучасного студента як молодої людини та творчої особистості.

6.1. Динаміка особистого креативного розвитку

Щоб визначити рівень розвитку творчих здібностей за самооцінкою, самим студентам-дослідникам, слід постійно робити самоспостереження й, виходячи з типових критеріїв оцінки людей із різним рівнем творчого потенціалу, кількісно відображати це протягом 5-ти років навчання.

Психологи умовно розрізняють чотири рівні розвитку творчих здібностей, які мають суттєві відмінності. Радимо скористатися науковою психологічною літературою й віднайти характерні ознаки розрізнення. Визначення творчого потенціалу, як здатності створювати будь-що нове, не слід ототожнювати з навчальною компетентністю з будь-якого предмету.

Динаміка розвитку креативності студента

Позначення:

ВЩ – вищий рівень

ВС – вище середнього

СР – середній рівень

НС – нижче середнього

6.2. Динаміка особистого фізичного розвитку

Визначення рівня особистого фізичного стану здоров'я може сприяти усвідомленню необхідності його постійного збереження й вдосконалення. Існує декілька різноманітних способів його визначення, а ми рекомендуємо один із найпростіших – підйом сходами між поверхами будинку. Зійдіть у середньому темпі без зупинок на четвертий поверх і підрахуйте пульс протягом 10 секунд – ви будете знати загальний стан діяльності серцево-судинної системи та організму в цілому.

Динаміка особистого фізичного розвитку

Рівні розвитку						
ВЩ						
ВС						
СР						
НС						
		I	II	III	IV	V
		курси навчання				

Позначення: ті ж, що у Таблиці 6.1

6.3. Найвищі особисті досягнення фізичного розвитку

Студентові необхідно систематично моніторити рівень особистого фізичного стану, дбати про збереження свого здоров'я через заняття спортом чи, як мінімум, виконання різних видів фізичних вправ тощо. У зв'язку з цим студентів-дослідників слід скористатися консультацією викладача фізичного виховання з приводу намірів щодо покращення фізичної підготовки та інших питань, пов'язаних з цим.

Таблиця 6.3

Мої найвищі досягнення

№	Види фізичних вправ	Результат (за роками)					
		Орієнтир	I	II	III	IV	V
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Біг на _____ м (сек)						

Продовження Таблиці 6.3

1	2	3	4	5	6	7	8
2	Біг на _____ м (сек)						
3	Човниковий біг _____ м (сек)						
4	Піднімання тулуба в положенні сидячи (кількість разів)						
5	Згинання і розгинання рук в упорі лежачи (кількість разів)						
6	Підтягування на жердині (кількість разів)						

Продовження Таблиці 6.3

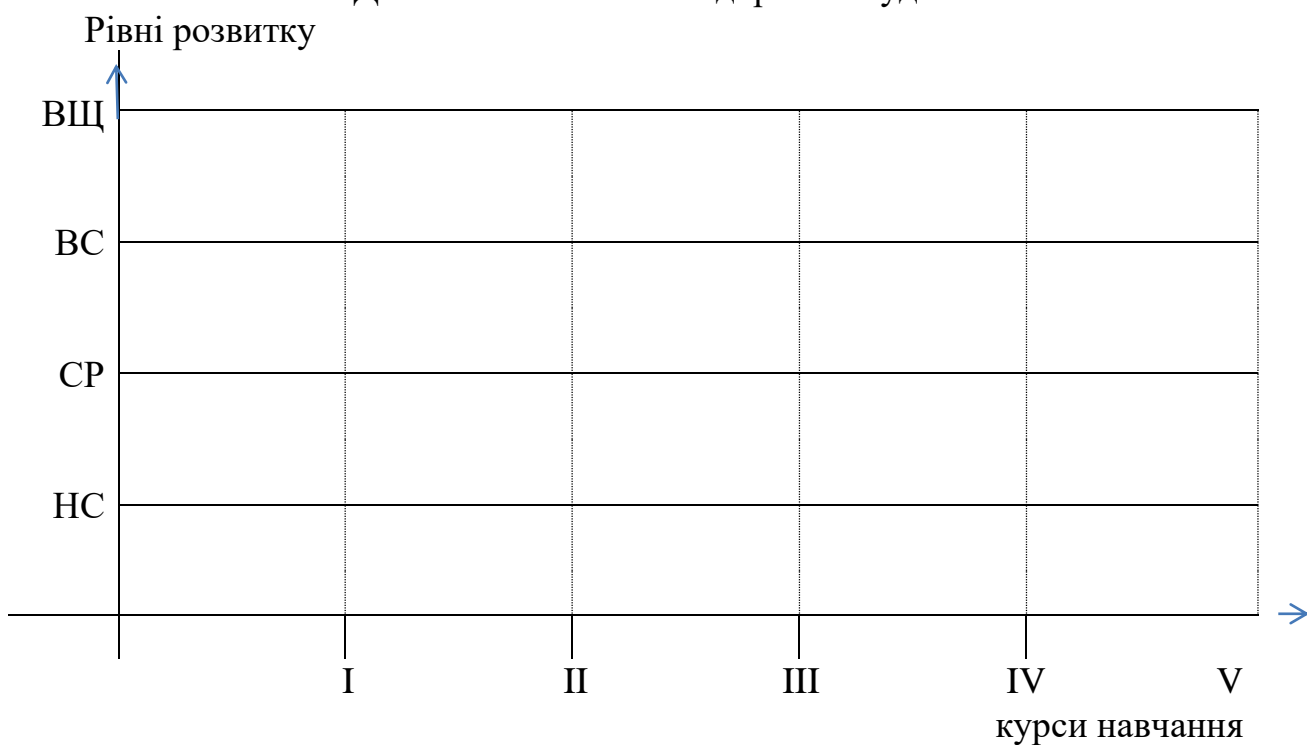
1	2	3	4	5	6	7	8
7	Нахили з опору (кількість разів)						
8	Плавання _____ м (сек)						
9	Планка						
10							

6.4. Динаміка стану особистого здоров'я

У забезпеченні високих досягнень студента-дослідника неможливо переоцінити значення стану особистого здоров'я. Радимо за наслідками комплексного щорічного медичного огляду лікарями різних спеціальностей і висновками терапевта вказувати стан свого здоров'я в поданому нижче графіку.

Таблиця 6.4

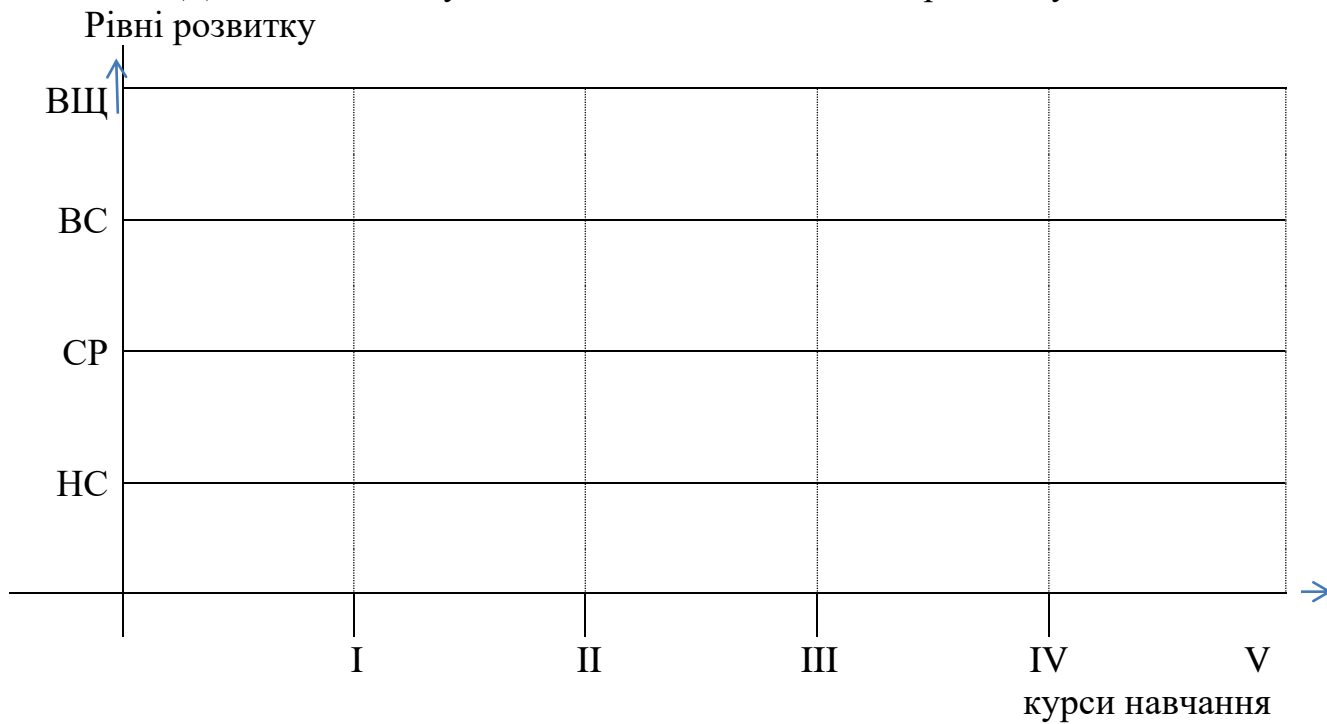
Динаміка особистого здоров'я студента

Позначення: ті ж, що у Таблиці 6.1

Таблиця 6.5

Динаміка індексу особистого соматичного здоров'я студента

Позначення: ті ж, що у Таблиці 6.1

6.5. Оцінювання навчальних досягнень

Особливе значення в житті студента має контроль й оцінювання його досягнень. У нашій технології передбачається організація самостійного контролю паралельно з тим, який здійснюється викладачами-екзаменаторами. У поданій роботі ми наводимо критерії оцінювання, які запроваджуються у вищих навчальних закладах.

При визначенні критеріїв оцінювання екзаменаційних відповідей із суспільно-політичних, психолого-педагогічних, природничих, спеціальних, технічних та загальноосвітніх дисциплін, де переважає теоретичне навчання, необхідно керуватися таким:

- *оцінки «відмінно»* заслуговує студент, який показав всебічні, систематичні й глибокі знання навчального матеріалу, вміння вільно виконувати завдання й опрацював основну та додаткову літературу, рекомендовану програмою. Як правило, оцінка «відмінно» виставляється студентам, які усвідомили взаємозв'язок основних понять дисципліни щодо їх значення для майбутньої професії в розумінні, викладі й використанні навчально-програмового матеріалу;

- *оцінки «добре»* заслуговує студент, який показав повне знання навчального матеріалу, вміння вільно виконувати завдання й опрацював основну та додаткову літературу, рекомендовану програмою. Як правило, оцінка «добре» виставляється студентам, які показали систематичний характер знань із дисципліни й здатні до їх самостійного поповнення й оновлення в ході подальшої навчальної роботи та професійної діяльності;

- *оцінки «задовільно»* заслуговує студент, який показав знання основного навчального матеріалу в обсязі, необхідному для подальшого навчання й передбачуваній роботі за спеціальністю, упорався з виконанням завдань, запланованих програмою. Як правило, оцінка «задовільно» виставляється студентам, які допустили помилки у відповіді під час

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алейников А. Г. О креативной педагогике / А. Г. Алейников // Вестник высшей школы, 1989. – № 2. – С. 29 – 34.
2. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: підручник. – Київ : Либідь, 1998. – 560 с.
3. Афанасьєв М. В. Положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців / уклад. М. В. Афанасьєв; [наукове кер. д.е.н., проф. В.С. Пономаренка]. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2008. – 244 с.
4. Багдік'ян С. В. Освітні послуги: дослідження поняття, класифікація, базові характеристики / С. В. Багдік'ян // Економіка, Менеджмент, Підприємництво. – 2010. – № 22 (1). – С. 97–10.
5. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження : методологічні поради молодим науковцям. – Київ, 1995. – 45 с.
6. Доланд Эрин. Упрости себе жизнь. Как навести порядок на работе и дома. – М. : Манн, Иванов и Фербер, 2013. – 224 с.
7. Єрмаков І. Педагогіка життєтворчості: орієнтири для ХХІ століття / Єрмаков І. // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: наук.-метод. зб. – Київ, 2000. – С.14–19.
8. Еремич Н. Тайм-менеджмент для женщин. Как все успевать. – Санкт-Петербург, 2008. – 176 с.
9. Кисіль Н. Р. Проект-менеджмент в освіті як інноваційна діяльність майбутнього педагога // Інноваційні технології та інтенсифікація розвитку національного виробництва : матеріали ІІІ міжнар. наук.-практ. конф. 20-21 жовт. 2016 р. – Ч. 2. – Тернопіль : Крок, 2016. – 269 с.
10. Коберник О. Проективна педагогіка і національна школа // О. Коберник // Шлях освіти. – 2000. – №1. – С.7–9.

11. Методичні рекомендації до підготовки наукових робіт із педагогіки (спеціальності „Початкова освіта”, „Дошкільна освіта”) / [упоряд. О. Ф. Кисла, Н. В. Притулик]. – Чернігів, 2015. – 92 с.
12. Осмоловський А. Від навчального проекту до соціальної самореалізації особистості / А. Осмоловський, Л. Василенко // Шлях освіти. – 2000. – № 2. – С. 34–37.
13. Пехота О. М. Освітні технології : навч.-метод. посіб. // О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. ; за ред. О.М. Пехоти. – Київ : Вид-во А.С.К., 2003. – 255 с.
14. Полат Е. Что такое проект? Відкритий урок / Е. Полат, И. Петрова, М. Бухаркина, М. Моисеева. – 2004. – №5-6. – С. 10–17.
15. Посібник для тренерів неформальної освіти : інша освіта / за ред. Ю. Кнюпа. – Київ, 2015. – 70 с.
16. Сидорова Н. А., Анисинкова Е. Б. Тайм-менеджмент. – М. : Дашков и К, 2008. – 220 с.
17. Сологуб А. І. Особистий щоденник дослідника. – Київ : Інформаційні системи, 2012. – 120 с.
18. Сологуб А. І. Організація самоосвітньої діяльності учнів як засіб само творення / А. І. Сологуб // Сучасні погляди на обдарованість та розвиток талантів : матеріали Міжнар. наук.-практ. семінару (Київ, 13–14 трав. 2009 р.). – Київ, 2009. – С. 132–136.
19. Сологуб А. І. Концепція креативної освіти у природничо-науковому ліцеї / А. І. Сологуб // Рідна шк. – 2000. – № 12. – С. 9–19.
20. Сологуб А. І. Розвиток креативності старшокласників у навчанні природничо-наукових предметів : монографія / А. І. Сологуб. – Київ : МП Леся, 2015. – 372 с.
21. Трейси Брайан. Результативный тайм-менеджмент: эффективная методика управлением собственым временем / [пер. с англ. А. Евтеева]. – М. : Старт Бук, 2007. – 79 с.

22. Усов В. Тайм-менеджмент в системе внутрифирменного обучения / В. Усов, С. Француз // Менеджмент и менеджер. – 2006. – № 5. – С. 57–63

23. Шевченко П. И., Красовский Б. Д., Дмитрик И. С. Подготовка студентов к профессионально-педагогическому творчеству. – Киев : Наукова думка, 1992. – 148 с.

24. Шлей М. В. Тайм-менеджмент – управление временем / М. В. Шлей, В. И Пирогов // ЭКО. – 2006. – № 5. – С.135–159.

25. Носко М. О. Формування здорового способу життя : навч. посіб. / М. О. Носко, С. В. Грищенко, Ю. М. Носко . – Київ : МП Леся, 2013. – 268 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1.

ПОЛОЖЕННЯ

про організацію освітнього процесу в
Національному університеті «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г.Шевченка

I. Загальні положення

1.1. Освітній процес у Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка (далі – освітній процес) – це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти й науки, що провадиться через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження й використання знань, умінь та інших компетентностей в осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості.

Освітній процес у Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка (далі – університеті) базується на принципах науковості, гуманізму, демократизму, наступності та безперервності, незалежності від втручання будь-яких політичних партій, інших громадських та релігійних організацій.

Освітній процес спрямований на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення наукових знань, професійної мобільності та швидкої адаптації до змін і розвитку в соціально-культурній сфері, в галузях техніки, технологій, системах управління, організації праці в умовах ринкової економіки та організовується з урахуванням можливостей сучасних технологій навчання.

Мовою викладання в університеті є українська мова, як державна. Із метою створення умов для міжнародної академічної мобільності університет

має право прийняти рішення про викладання однієї чи кількох дисциплін англійською та/або іншими іноземними мовами, забезпечивши при цьому знання здобувачами вищої освіти відповідної дисципліни державною мовою.

1.2. Зміст освіти – це науково-обґрунтована система дидактично та методично оформленого навчального матеріалу для різних ступенів вищої освіти й визначається освітньо-професійною програмою підготовки, структурно-логічною схемою підготовки, навчальними програмами дисциплін, іншими нормативними актами органів державного управління освітою та університету й відображається у відповідних підручниках, навчальних посібниках, методичних матеріалах, дидактичних засобах, а також при проведенні навчальних занять різних видів.

Освітньо-професійна програма – це система освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності, що визначає вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, перелік навчальних дисциплін і логічна послідовність їх вивчення, кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї програми, а також очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти.

Обсяг освітньо-професійної програми підготовки бакалавра становить 240 кредитів ЄКТС, магістра – 120 кредитів ЄКТС.

Структурно-логічна схема підготовки визначає науково-методичне структурування процесу реалізації освітньо-професійної програми (послідовність вивчення навчальних дисциплін, форми й періодичність виконання індивідуальних завдань та проведення контролю тощо).

Зміст освіти складається з нормативної та вибіркової частин. Нормативна частина змісту освіти визначається відповідним державним стандартом освіти. Вибіркова частина змісту освіти визначається університетом та здобувачем вищої освіти.

1.3. Організація освітнього процесу в університеті базується на багатоступеневій системі вищої освіти.

II. Нормативно-правова база організації освітнього процесу

2.1. Організація освітнього процесу в університеті базується на Законі України «Про вищу освіту», державних стандартах освіти, інших актах законодавства України з питань освіти, внутрішніх положеннях університету щодо забезпечення освітнього процесу, Статуту університету.

Державний стандарт освіти – це сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності.

Стандарт освітньої діяльності – це сукупність мінімальних вимог до кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення освітнього процесу вищого навчального закладу й наукової установи.

Освітня характеристика – це основні вимоги до якостей і знань особи, яка здобула певний освітній рівень.

Кваліфікація – це офіційний результат оцінювання й визнання, який отримано, коли уповноважена установа встановила, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) відповідно до стандартів вищої освіти, що засвідчується відповідним документом про вищу освіту.

Кваліфікаційна характеристика – це основні вимоги до професійних компетентностей фахівця, які необхідні для успішного виконання професійних обов'язків.

Компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти.

2.2. Організація освітнього процесу здійснюється керівництвом структурними підрозділами університету (факультетами, навчально-

науковим інститутом, кафедрами). Основним нормативним документом, що визначає організацію освітнього процесу в конкретному напрямку освітньої підготовки, є навчальний план.

Навчальний план – це нормативний документ університету, який визначає перелік та обсяг навчальних дисциплін у кредитах ЄКТС, послідовність вивчення дисциплін, форми проведення навчальних занять та їх обсяг, графік навчального процесу, форми поточного й підсумкового контролю.

Навчальний план розробляється на весь період реалізації відповідної освітньо-професійної програми підготовки та затверджується ректором університету.

Співвідношення між часом для аудиторних занять і самостійною роботою студентів становить від 1/3 до 2/3 його загального обсягу, форми й періодичність проміжного контролю визначається університетом.

Для конкретизації планування освітнього процесу на кожний навчальний рік складається робочий навчальний план, який співвідноситься з навчальним планом на поточний навчальний рік та конкретизує обсяг і форми проведення навчальних занять, форми й засоби проведення поточного та підсумкового контролю за семестрами. Робочий навчальний план затверджується директором навчально-наукового інституту (далі – інституту) або деканом факультету та проректором із навчальної роботи.

Нормативні навчальні дисципліни встановлюються державним стандартом освіти. Дотримання їх назв та обсягів є обов'язковим для університету. Вибіркові навчальні дисципліни встановлюються університетом. Вибіркові навчальні дисципліни вводяться для задоволення освітніх і кваліфікаційних потреб здобувача вищої освіти.

Місце й значення навчальної дисципліни, її загальний зміст та вимоги до знань і вмінь визначаються навчальною програмою дисципліни. Навчальна програма нормативної дисципліни є складовою державного стандарту освіти.

Навчальна програма дисципліни навчального плану розробляється відповідною кафедрою університету, затверджується вченою радою інституту/факультету та включає:

- пояснювальну частину;
- мету та завдання дисципліни;
- тематичний план;
- критерії оцінювання навчальних досягнень студентів;
- форми підсумкового контролю;
- засоби діагностики успішності та якості навчання;
- перелік рекомендованої літератури.

2.3. Для кожної навчальної дисципліни, яка входить до освітньо-професійної програми підготовки, на підставі навчальної програми та навчального плану університетом складається робоча навчальна програма дисципліни, яка є нормативним документом університету.

Робоча навчальна програма дисципліни містить виклад конкретного змісту навчальної дисципліни, послідовність, організаційні форми її вивчення та їх обсяг, визначає форми та засоби поточного й підсумкового контролю. Структурні складові робочої навчальної програми дисципліни:

- опис навчальної дисципліни, яка включає загальні показники та характеристики (кількість кредитів, рік підготовки, поділ за видами занять, види контролю тощо);
- мету та завдання дисципліни;
- тематичний план;
- структуру курсу;
- перелік тем для практичних, семінарських, лабораторних та інших видів робіт;
- перелік питань, що виносяться на самостійне опрацювання;
- методи навчання;
- методи контролю;
- засоби діагностики успішності та якості навчання;

- розподіл балів;
- методичне та технічне забезпечення;
- перелік рекомендованої літератури;
- інформаційні ресурси.

Робоча навчальна програма дисципліни розробляється викладачами відповідної кафедри та затверджується її завідувачем.

2.4. Навчання студента здійснюється за індивідуальним навчальним планом.

Індивідуальний навчальний план студента складається на підставі робочого навчального плану і включає всі нормативні дисципліни та частину вибіркового навчального дисциплін, вибраних студентом з обов'язковим урахуванням структурно-логічної схеми підготовки. Індивідуальний навчальний план складається на кожний навчальний рік і затверджується директором інституту/деканом факультету.

Загальний обсяг вибіркового навчального дисциплін, передбачених відповідною освітньо-професійною програмою та робочим навчальним планом, становить не менш як 25 відсотків загальної кількості кредитів ЄКТС, передбачених для даного ступеня вищої освіти.

Нормативні навчальні дисципліни, дисципліни за вибором університету та обрані студентом і включені до індивідуального навчального плану студента є обов'язковими для вивчення.

2.5. Університет надає студентам можливість користуватися навчальними приміщеннями, бібліотеками, навчальною, навчально-методичною й науковою літературою, обладнанням, устаткуванням та іншими засобами навчання на умовах, визначених статутом та правилами внутрішнього розпорядку університету.

2.6. За рівень підготовки студента згідно з вимогами державних стандартів освіти відповідає керівник навчального структурного підрозділу (факультету, інституту, кафедри).

За виконання індивідуального навчального плану відповідає студент. Невиконання індивідуального навчального плану здобувачем вищої освіти передбачає повторне вивчення дисциплін, включених до навчального плану.

III. Форми навчання в університеті

3.1. Навчання в університеті здійснюється за такими формами:

- очна (денна, вечірня);
- заочна (дистанційна).

Форми навчання можуть поєднуватися.

3.2. Денна форма навчання є основною формою здобуття певного ступеня вищої освіти або кваліфікації з відривом від виробництва. Організація освітнього процесу на денній формі навчання здійснюється університетом згідно з державними стандартами освіти, даним Положенням та іншими нормативними документами університету.

3.3. Вечірня й заочна форми навчання є формами здобуття певного ступеня вищої освіти або кваліфікації без відриву від виробництва. Організація освітнього процесу на вечірній і заочній формах навчання здійснюється університетом згідно з державними стандартами освіти й даним Положенням та іншими нормативними документами університету з урахуванням передбачених чинним законодавством пільг для осіб, які поєднують роботу з навчанням.

3.4. Дистанційна форма навчання – це форма здобуття певного ступеня вищої освіти або кваліфікації, що здійснюється як індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу в спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

IV. Форми організації освітнього процесу

4.1. Освітній процес в університеті здійснюється в таких формах: навчальні заняття, самостійна робота, практична підготовка, контрольні заходи. Університет має право встановлювати інші форми освітнього процесу.

4.2. Основні види навчальних занять в університеті:

- лекція;
- лабораторне, практичне, семінарське, індивідуальне заняття;
- консультація;
- індивідуальне завдання.

Університет має право встановлювати інші види навчальних занять.

4.3. Лекція.

4.3.1. Лекція – це основна форма проведення навчальних занять в університеті, призначених для засвоєння теоретичного матеріалу. Як правило, лекція є елементом спеціального курсу, який складає основний теоретичний матеріал окремої або кількох тем навчальної дисципліни.

Можливе читання окремих лекцій із проблем, які стосуються даної навчальної дисципліни, але не охоплені навчальною програмою. Такі лекції проводяться провідними вченими або спеціалістами для студентів та працівників університету в окремо відведений час.

Лекції проводяться лекторами – професорами, доцентами, старшими викладачами університету, а також провідними науковцями або висококваліфікованими спеціалістами, що мають досвід наукової, науково-методичної та практичної діяльності.

Лекції проводяться у відповідно обладнаних приміщеннях - аудиторіях для однієї або декількох академічних груп студентів.

4.3.2. Лектор, якому доручено читати курс лекцій, зобов'язаний перед початком відповідного семестру подати на кафедру складений ним конспект лекцій (авторський підручник, навчальний посібник), контрольні завдання

для проведення підсумкового контролю, передбаченого навчальним планом і програмою для даної навчальної дисципліни, інші методичні матеріали, які забезпечують реалізацію робочої навчальної програми.

Лектор, який уперше претендує на читання курсу лекцій, може бути залучений завідувачем кафедри до проведення пробних лекцій за участю викладачів та наукових співробітників кафедри.

Лектор зобов'язаний дотримуватися навчальної програми щодо тем лекційних занять, але не обмежується в питаннях трактування навчального матеріалу, формах і засобах доведення його до студентів.

4.4. Лабораторне заняття.

4.4.1. Лабораторне заняття – це форма навчання, за якої студент під керівництвом викладача особисто проводить натурні або імітаційні експерименти чи досліди з метою практичного підтвердження окремих теоретичних положень даної навчальної дисципліни, набуває практичних навичок роботи з лабораторним устаткуванням, обладнанням, обчислювальною технікою, вимірювальною апаратурою, методикою експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі.

Лабораторні заняття проводяться в спеціально обладнаних навчальних лабораторіях із використанням устаткування, пристосованого до умов освітнього процесу (лабораторні макети, установки тощо). В окремих випадках лабораторні заняття можуть проводитися в умовах реального професійного середовища (наприклад, у школі, на виробництві, у наукових лабораторіях).

Лабораторне заняття проводиться зі студентами однієї академічної групи. Якщо кількість студентів групи перевищує 20 осіб, дозволяється поділ групи за нормами, установленими законодавством.

Перелік тем лабораторних занять визначається робочою навчальною програмою дисципліни. Заміна лабораторних занять іншими видами навчальних занять, як правило, не дозволяється.

4.4.2. Лабораторне заняття включає проведення попереднього контролю підготовленості студентів до виконання конкретної лабораторної роботи, завдань теми заняття, оформлення індивідуального звіту з виконаної роботи та його захист перед викладачем.

Виконання лабораторної роботи оцінюється викладачем. Підсумкова оцінка виставляється в журналі обліку виконання лабораторних робіт. Підсумкові оцінки, отримані студентом за виконання лабораторних робіт, враховуються при виставленні семестрової підсумкової оцінки з даної навчальної дисципліни.

4.4.3 У разі виконання лабораторних робіт, пов'язаних із можливою небезпекою для здоров'я та життя студентів, обов'язковим етапом його підготовки й проведення є інструктаж із правил безпеки й контроль за їх дотриманням.

4.5. Практичне заняття.

4.5.1. Практичне заняття – це форма навчального заняття, за якої викладач організовує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння й навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентом відповідно сформульованих завдань.

Практичні заняття проводяться в аудиторіях або в навчальних лабораторіях, оснащених необхідними технічними засобами навчання, обчислювальною технікою.

Практичні заняття проводяться, як правило, зі студентами однієї академічної групи. Якщо кількість студентів групи перевищує 20 осіб, дозволяється поділ групи на підгрупи. В окремих випадках, без зниження якості навчання, для проведення практичних занять кілька академічних груп можуть об'єднуватися в одну.

Перелік тем практичних занять визначається робочою навчальною програмою дисципліни. Проведення практичного заняття ґрунтується на

попередньо підготовленому методичному матеріалі, контрольних завданнях тощо.

Указані методичні засоби готуються викладачем, якому доручено проведення практичних занять, за погодженням із лектором даної навчальної дисципліни.

4.5.2. Практичне заняття включає проведення попереднього контролю знань, умінь і навичок студентів, постановку загальної проблеми викладачем та її обговорення за участю студентів, розв'язування завдань з їх обговоренням, розв'язування контрольних завдань, їх перевірку, оцінювання. Оцінки, отримані студентом за окремі практичні заняття, враховуються при виставленні підсумкової оцінки з даної навчальної дисципліни.

4.6. Семінарське заняття.

4.6.1. Семінарське заняття – це форма навчального заняття, за якої викладач організує дискусію навколо попередньо визначених тем, до котрих студенти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань (рефератів). Перелік тем семінарських занять визначається робочою навчальною програмою дисципліни.

Семінарські заняття проводяться в аудиторіях або в навчальних кабінетах, як правило, з однією академічною групою. В окремих випадках, без зниження якості навчання, для проведення семінарських занять кілька академічних груп можуть об'єднуватися в одну.

4.6.2. На кожному семінарському занятті викладач оцінює підготовлені студентами реферати, їхні виступи та активність у дискусії, вміння формулювати й відстоювати свою позицію тощо. Підсумкові оцінки за кожне семінарське заняття вносяться у відповідний журнал. Отримані студентом оцінки за окремі семінарські заняття враховуються при виставленні підсумкової оцінки з даної навчальної дисципліни.

4.7. Індивідуальне заняття.

4.7.1. Індивідуальні навчальні заняття проводяться з окремими студентами, які виявили особливі здібності в навчанні, нахил до науково-

дослідної роботи та творчої діяльності з метою підвищення рівня їхньої підготовки та розкриття індивідуальних творчих здібностей. Індивідуальні заняття здебільшого спрямовуються на поглиблення вивчення студентами окремих навчальних дисциплін, мають науково-дослідний характер і передбачають безпосередню участь студента у виконанні наукових досліджень та інших творчих завдань.

4.7.2. Індивідуальні навчальні заняття організовуються за окремим графіком з урахуванням індивідуального навчального плану студента й можуть охоплювати частину або повний обсяг занять з однієї або декількох навчальних дисциплін, а в окремих випадках – повний обсяг навчальних занять для конкретного освітнього ступеня або кваліфікаційного рівня.

Організація та проведення індивідуальних занять доручається найбільш кваліфікованим викладачам.

4.7.3. Види індивідуальних занять, їх обсяг, форми та методи проведення, форми та методи поточного й підсумкового контролю (крім атестації здобувачів вищої освіти) визначаються індивідуальним навчальним планом студента.

4.8. Консультація.

4.8.1. Консультація – це форма навчального заняття, за якої студенти отримують відповіді від викладача на конкретні запитання або пояснення певних теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування.

4.8.2. Консультація може бути індивідуальною або проводитися для групи студентів, залежно від того, чи викладач консультиє студентів із питань, пов'язаних із виконанням індивідуальних завдань, чи з теоретичних питань навчальної дисципліни. Обсяг часу, відведений викладачу для проведення консультацій з конкретної дисципліни, визначається навчальним планом та іншими нормативними документами.

4.9. Індивідуальні завдання.

4.9.1. Індивідуальні завдання з окремих дисциплін (реферати, розрахункові, графічні, курсові, кваліфікаційні роботи або проекти тощо)

видаються студентам у терміни, передбачені університетом. Індивідуальні завдання виконуються студентом самостійно при консультуванні викладачем. Допускаються випадки виконання комплексної тематики кількома студентами, у тому числі студентами, які навчаються за різними напрямками підготовки (спеціальностями).

4.9.2. Курсові роботи (проекти) виконуються з метою закріплення, поглиблення й узагальнення знань, одержаних студентами за час навчання, та їх застосування для комплексного вирішення конкретного фазового завдання. Тематика курсових робіт (проектів) повинна відповідати завданням навчальної дисципліни, носити навчально-дослідницький характер і тісно пов'язуватися з практичними потребами конкретного фаху.

Студентам надається право вільного вибору теми курсової роботи (проекту) із запропонованого кафедрою переліку. Студенти також можуть пропонувати свої теми. Порядок затвердження тематики курсових робіт (проектів) та їх виконання визначається відповідною кафедрою.

Керівництво курсовою роботою (проектом) здійснюється, як правило, найбільш кваліфікованими викладачами університету. Захист курсової роботи (проекту) проводиться перед комісією у складі двох-трьох викладачів кафедри за участю наукового керівника курсової роботи (проекту). Курсові роботи (проекти) зберігаються на кафедрі упродовж одного року, потім списуються в установленому порядку.

Забороняється планування двох або більше курсових робіт (проектів) в одному семестрі.

4.9.3. Кваліфікаційні роботи (проекти) виконуються на завершальному етапі навчання студентів в університеті й передбачають:

- систематизацію, закріплення, розширення теоретичних і практичних знань зі спеціальності та застосування їх при вирішенні конкретних наукових, технічних, економічних, виробничих та інших завдань;

- розвиток навичок самостійної роботи й оволодіння методикою дослідження та експерименту, пов'язаних із темою роботи (проекту).

Студенту надається право обрати тему кваліфікаційної роботи (проекту), визначену випусковими кафедрами або запропонувати свою з обґрунтуванням доцільності її розробки.

Керівниками кваліфікаційних робіт (проектів) призначаються професори й доценти (викладачі) університету, висококваліфіковані спеціалісти виробництва.

Порядок захисту кваліфікаційних робіт (проектів) здійснюється відповідно до Положення про екзаменаційну комісію.

Кваліфікаційні роботи (проекти) зберігаються на відповідних кафедрах упродовж трьох років, потім списуються в установленому порядку. Цифрова копія кваліфікаційної роботи (проекту) зберігається на кафедрі, яка організувала написання та захист цієї роботи (проекту).

4.10. Самостійна робота.

4.10.1. Самостійна робота студента є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

4.10.2. Навчальний час, відведений для самостійної роботи студента очної форми навчання, регламентується робочим навчальним планом і повинен становити не менше 1/3 та не більше 2/3 загального обсягу навчального часу студента, відведеного для вивчення конкретної дисципліни.

4.10.3. Зміст самостійної роботи студента з конкретної дисципліни визначається навчальною програмою дисципліни, методичними матеріалами, завданнями та вказівками викладача.

4.10.4. Самостійна робота студента забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення конкретної навчальної дисципліни: підручник, навчальні та методичні посібники, конспекти лекцій викладачів, практикум тощо. Методичні матеріали для самостійної роботи студентів повинні передбачати можливість проведення самоконтролю з боку студента. Для самостійної роботи студентів також рекомендується відповідна наукова та фахова монографічна й періодична література.

4.10.5. Самостійна робота студента над засвоєнням навчального матеріалу з конкретної дисципліни може виконуватися в бібліотеці університету, навчальних кабінетах, комп'ютерних аудиторіях, а також у домашніх умовах. В окремих випадках ця робота проводиться відповідно до заздалегідь складеного графіка, що гарантує можливість індивідуального доступу студента до потрібних дидактичних матеріалів і технічних засобів. Графік доводиться до відома студентів на початку поточного семестру.

4.10.6. Під час організації самостійної роботи студентів із використанням складного обладнання, устаткування чи складних систем доступу до інформації (наприклад, комп'ютерних баз даних, систем автоматизованого проектування тощо) передбачається можливість отримання необхідної консультації або допомоги з боку фахівця.

4.10.7. Навчальний матеріал конкретної дисципліни, передбачений робочим планом для засвоєння студентом у процесі самостійної роботи, виноситься на підсумковий контроль разом із навчальним матеріалом, який опрацьовувався при проведенні навчальних занять.

4.11. Практична підготовка.

4.11.1. Практична підготовка студентів університету є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми для здобуття ступеня вищої освіти й має на меті набуття ним відповідних компетентностей.

Практична підготовка осіб, які навчаються в університеті, здійснюється шляхом проходження практики на підприємствах, в установах та організаціях згідно з укладеними університетом договорами або в його структурних підрозділах, що забезпечують практичну підготовку.

Керівники підприємств, установ та організацій зобов'язані забезпечити створення належних умов для проходження практики на виробництві, дотримання правил і норм охорони праці, техніки безпеки й виробничої санітарії відповідно до законодавства.

4.11.2. Практична підготовка проводиться в умовах професійної діяльності під організаційно-методичним керівництвом викладача

університету та спеціаліста з даного фаху. Структура практичної підготовки та терміни її проведення визначаються навчальним планом. Мета, зміст, види та бази практик, організація, терміни та форми їх проведення тощо визначаються «Положенням про організацію практики» університету та відповідними програмами практик згідно із законодавством.

4.12. Контрольні заходи.

4.12.1. Контрольні заходи включають поточний, підсумковий та повторний контроль.

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних, лабораторних та семінарських занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Форма проведення поточного контролю під час навчальних занять і система оцінювання рівня знань визначається відповідною кафедрою.

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінки результатів навчання на певному освітньому ступені або на окремих його завершальних етапах.

Підсумковий контроль включає семестровий та атестацію студента.

Університет може використовувати різні форми підсумкового контролю після закінчення логічно завершеної частини лекційних і практичних занять із певної дисципліни та їх результати враховувати при виставленні підсумкової оцінки.

Повторний контроль передбачає вибіркочу перевірку залишкових знань студентів із окремих дисциплін із метою перевірки міцності й системності набутих знань та контролю якості освітнього процесу.

4.12.2. Семестровий контроль.

4.12.2.1. Семестровий контроль проводиться у формах семестрового екзамену або заліку з конкретної навчальної дисципліни в обсязі навчального матеріалу, визначеного навчальною програмою, і в терміни, встановлені навчальним планом.

Семестровий екзамен – це форма підсумкового контролю засвоєння студентом теоретичного та практичного матеріалу з окремої навчальної дисципліни за семестр, який проводиться як контрольний захід.

Семестровий залік – це форма підсумкового контролю, що полягає в оцінці засвоєння студентом навчального матеріалу винятково на підставі результатів виконання ним певних видів робіт на практичних, семінарських або лабораторних заняттях. Семестровий залік планується при відсутності семестрового екзамену.

Студент вважається допущеним до семестрового контролю з конкретної навчальної дисципліни (семестрового екзамену або заліку), якщо він виконав усі види робіт, передбачені навчальним планом на семестр із цієї навчальної дисципліни.

4.12.2.2. Студенти складають іспити в період екзаменаційних сесій, передбачених навчальним планом. Університет може встановлювати студентам індивідуальні терміни складання заліків та екзаменів. Поза екзаменаційною сесією можуть складати іспити лише ті студенти, які навчалися за індивідуальним графіком або виявили особливі знання упродовж семестру.

Екзамени проводяться згідно з розкладом, який доводиться до відома викладачів і студентів не пізніше, ніж за місяць до початку сесії. Порядок, форми, методи проведення заліків та екзаменів визначаються відповідною кафедрою.

4.12.2.3. Результати складання екзаменів оцінюються за національною чотирибальною шкалою («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») та шкалою ЄКТС, а заліків – за двобальною шкалою («зараховано», «незараховано») та шкалою ЄКТС і вносяться в екзаменаційну відомість, індивідуальний навчальний план студента та індивідуальну навчальну картку студента.

Студенти, які одержали під час сесії незадовільні оцінки, зобов'язані ліквідувати академзаборгованість. Повторне складання екзаменів

допускається не більше двох разів із кожної дисципліни: один раз викладачеві, другий – комісії, яка створюється директором інституту (деканом факультету). Студенти, які не з'явилися на екзамені без поважних причин, вважаються такими, що одержали незадовільну оцінку.

4.12.3. Атестація здобувачів вищої освіти.

4.12.3.1. Атестація здобувачів вищої освіти за ступенями «бакалавр», «магістр» в університеті здійснюється екзаменаційною комісією після завершення навчання на підставі оцінки рівня загальнопрофесійних і спеціалізовано-професійних компетентностей (знання, уміння, комунікація, автономність та відповідальність, інтегральна компетентність) випускників, передбачених відповідною освітньою програмою за напрямом підготовки (спеціальністю).

4.12.3.2. Порядок проведення атестації здобувачів вищої освіти в університеті визначається Положенням про екзаменаційну комісію.

4.12.3.3. Студентам, які успішно склали атестаційні іспити, а також захистили кваліфікаційну роботу (проект) відповідно до освітньої програми підготовки, рішенням екзаменаційної комісії присвоюється відповідний ступінь вищої освіти, кваліфікація та видається документ про вищу освіту (кваліфікацію).

4.12.3.4. Рішення щодо видачі студентові випускного курсу диплома з відзнакою приймає екзаменаційна комісія за результатами атестації та з урахуванням усіх поданих до екзаменаційної комісії матеріалів. Порядок видачі даного документа про вищу освіту регламентується Положенням про диплом із відзнакою.

V. Навчальний час студента, облікові одиниці навчального часу студентів

5.1. Навчальний час студента визначається кількістю облікових одиниць часу, відведених для здійснення програми підготовки на відповідному ступені вищої освіти.

Обліковими одиницями навчального часу студента є академічна година, навчальний день, тиждень, семестр, курс, рік.

Академічна година – це мінімальна облікова одиниця навчального часу. Тривалість академічної години становить, як правило, 45 хвилин. Дві академічні години утворюють пару академічних годин (далі – «пара»). При проведенні пари без перерви її тривалість становить 80 хвилин.

Навчальні заняття в університеті тривають дві академічні години без перерви і проводяться за розкладом.

Навчальний день – це складова частина навчального часу студента тривалістю не більше 8 академічних годин.

Навчальний тиждень – це складова частина навчального часу студента тривалістю не більше 45 академічних годин.

Навчальний семестр – це складова частина навчального часу студента, яка закінчується семестровим контролем. Тривалість семестру визначається навчальним планом.

Облік навчального часу здійснюється в кредитах (credit).

Кредит – це академічні години навчальних занять, самостійної роботи, семестрового, підсумкового контролю в навчальному тижні протягом навчального семестру, становить 30 академічних годин для очної форми навчання та 25 академічних годин для заочної форми навчання.

Навчальний курс – це завершений період навчання студента упродовж навчального року.

Тривалість перебування студента на навчальному курсі включає час навчальних семестрів, підсумкового контролю та канікул.

Сумарна тривалість канікул упродовж навчального курсу, крім останнього, становить не менше 8 тижнів.

Початок і закінчення навчання студента на конкретному курсі оформляється відповідними (перевідними) наказами.

Навчальний рік триває 12 місяців. Розпочинається 1 вересня і складається з навчальних днів, заліково-екзаменаційних сесій, вихідних, святкових і канікулярних днів.

5.2. Навчальні дні та їх тривалість визначаються річним графіком освітнього процесу, який складається на навчальний рік із урахуванням перенесень робочих та вихідних днів, погоджується й затверджується в порядку і в терміни, установлені університетом.

Розклад – це документ, що організовує виконання навчального плану щодо навчальних занять. Розклад розробляється відповідним структурним підрозділом, підписується його керівником та затверджується проректором з навчальної роботи.

5.3. Відвідування навчальних занять (крім консультацій) є обов'язковим для студентів. Допускається вільне відвідування студентами навчальних занять.

Дозвіл на вільне відвідування надається директором інституту/деканом факультету/ за згодою викладачів, які ведуть відповідні курси. Студент, який має право на вільне відвідування, погоджує з викладачем план роботи над навчальним курсом. У разі недотримання студентом цього плану роботи, дозвіл на вільне відвідування може бути скасований ще до кінця семестру.

Забороняється відволікати студентів від участі в навчальних заняттях та контрольних заходах, установлених розкладом, крім випадків, передбачених чинним законодавством.

VI. Робочий час викладача

6.1. Робочий час науково-педагогічного працівника включає час виконання ним навчальної, методичної, наукової, організаційної роботи та інших трудових обов'язків. Тривалість робочого часу викладача з повним

обсягом обов'язків становить не більше 1548 годин на навчальний рік при середньотижневій тривалості 36 годин.

6.2. Обсяг навчальних занять, доручених для проведення конкретному викладачеві, виражених в облікових (академічних) годинах, визначає навчальне навантаження викладача. Види навчальних занять, які входять в обов'язковий обсяг навчального навантаження викладача відповідно до його посади, встановлюються кафедрою.

6.3. Норми часу методичної, наукової, організаційної роботи визначаються університетом. Мінімальний та максимальний обов'язковий обсяг навчального навантаження викладача в межах його робочого часу встановлює університет із урахуванням виконаних ним інших обов'язків (методичних, наукових, організаційних) і в порядку, передбаченому його статутом та колективним договором. Максимальне навчальне навантаження на одну ставку науково-педагогічного працівника університету не може перевищувати 600 годин на навчальний рік.

6.4. Види навчальної роботи науково-педагогічних працівників відповідно до їх посад встановлюються університетом за погодженням із виборними органами первинних організацій профспілки (профспілковим представником).

6.5. В окремих випадках (хвороба викладача, перебування його у відрядженнях, на курсах із підвищення кваліфікації, стажуванні тощо) навчальне навантаження викладача може бути зменшене. Установлене йому на цей період навчальне навантаження виконується іншими викладачами кафедри в межах 36-годинного робочого тижня за рахунок зменшення їм обсягу методичної, наукової та організаційної роботи або шляхом залучення в установленому порядку викладачів із відповідною оплатою праці.

У цьому випадку викладач університету може бути залучений до проведення навчальних занять понад обов'язковий обсяг навчального навантаження, визначений індивідуальним робочим планом у межах свого

робочого часу, але не більше, ніж визначається максимумом на відповідну ставку.

Після виходу викладача на роботу йому визначається відповідне навчальне навантаження та обсяг методичної, наукової та організаційної роботи в межах 36-годинного робочого тижня.

Зміни в обов'язковому навчальному навантаженні викладача вносяться до його індивідуального робочого плану.

6.6. Графік робочого часу викладача визначається розкладом аудиторних навчальних занять і консультацій, розкладом або графіком контрольних заходів та іншими видами робіт, передбаченими індивідуальним робочим планом викладача.

Індивідуальний робочий план викладача розглядається на засіданні кафедри й затверджується завідувачем. Індивідуальний робочий план завідувача кафедри затверджується директором інституту/деканом факультету. Зміни в індивідуальний робочий план упродовж навчального року можуть бути внесені на підставі рішення кафедри за згодою викладача. Після завершення навчального року в індивідуальному робочому плані викладач робить відмітки про всі види фактично виконаної роботи.

Час виконання робіт на передбачених розкладом або графіком контрольних заходів визначається у порядку, встановленому університетом, з урахуванням особливостей спеціальності та форм навчання.

Викладач університету зобов'язаний дотримуватися встановленого йому графіка робочого часу. Забороняється відволікати викладачів від проведення навчальних занять та контрольних заходів, передбачених розкладом.

М.О. Носко, М.П. Дейкун, Ю.М. Носко

**КРЕАТИВНА ОСВІТА
СУЧАСНОГО
СТУДЕНТА**